

FORGÁCS JÓZSEF

SZIRMOK A SERLEGBEN

2019

Címkép: Lawrence Alma-Tadema: Tibullus és Delia

Szirmok a serlegben

I. könyv

Bacchus kertje – prológus

Mindig azt tartottam, jó hely ez. Vannak sokkal rosszabbak – ültetvényeken robotolni tűző napon – a bormérés csak jobb, s itt legalább az élet érdekes. Sok fiatal mulat itt, aranyifjak, költők, művelt és kevésbé művelt hölgyek. Zajlik az élet. Pedig nemrég a Subura még tekintélyes, komoly városnegyed hírében állt. A nagy Caesarnak, Juliusnak is volt itt villája. A kis Caesar alatt a Subura tekintélye is kisebb lett. Az idősebbek azt mondják, mostanában az emberek be vannak zsongva. Rómánkban már a vérontások véget értek, vigadni akarnak a félelem éveit után. Szaporodnak a kocsmák, örömlányok, hetérák költöztek ide, zsidó boltosok nyitogatják kis sufnijukat. Mindenütt árulnak mindent. Kiismerhetetlen alakok, szakadt ruhájú, messze földről jött idegenek ólálkodnak, némelyikük latinul is alig tud. A tekintélyes polgárok már szolgák nélkül nem is mernek utcára menni. Persze, azért jönnek a mulatónkba, sőt egyre inkább. Csak néhány éve nyitottunk, de folyamatosan bővítenünk kell. A régi közönséges kocsmák mellé épültek kerevetekkel teli szobák az előkelők számára, labdaterem, fürdőmedence, hatalmas konyha, kert. Kocsmából mulatóvá váltunk. Mi vagyunk a „Bacchus kertje”. Atyám ugyan Epikurosz kertjét¹ többre tartotta, de egy kicsit az is benne van: járnak ide költők is, meg filozófusok. Itt mindenről hall az ember, a világ szíve itt dobog.

Legnehezebb a reggeli takarítás, mindenütt kiömlött bor, koszorúkról leszakadt babérlevelek, a többit jobb nem is részletezni. A padló, a padok ragadnak és koszosak, de az ablakokon beömlő hajnali napsugár mégis képes mindent bearanyozni. Legjobban az italok keverését szeretem. Az egy művészet. Nem mindegy, milyen a bor, de legalább olyan fontos a keverés!² Fel kell fokozni a borban levő ízeket. Rossz, savanyú borokat is eladhatóvá lehet tenni. Vannak titkos keverékek is, amit csak mi ismerünk. Lehet benne citrom, vagy ámbra, tintahal belső része, fűszerek, olajjal, virágok illatával átítatva. Édes, savanyú, vagy kesernyés borsos ízesítés vízzel keverve. Házi zenészeink, táncosaink mellett élvezhetik vendégeink mindazt, amit Bacchus adott az emberiségnek.

Jómagam görög vagyok. Egykor mi voltunk az istenek kegyeltjei, nekünk adta a világ tudását a bagolyszemű Athéné. Aztán a minden a feje tetejére állt, a rend helyére káosz jött. Beigazolódott, amit atyám annyit idézett Hérodotosztól: „Amik régen nagyok voltak, többnyire kicsinyek lettek, s amik az én időmben nagyok, korábban kicsinyek voltak.” Atyám pedagógus szolga volt egy előkelő római házban. Igyekezett mindenre megtanítani: az a tied, amit megtanulsz – mondogatta. – Ha jobb életet akarsz magadnak, csak a tudásod által érheted el. Nekünk, görögöknek, mégis csak könnyebb, mint a többi szolgának. Atyám halála után aztán túladtak rajtam és ide kerültem. Nevem Lygdamus. Előfordul, hogy egy tudós vendég megkérdezi: – Hogyan hívnak, bájos gyermek? Lygdamus? Mint Lygdamisz, Halikarnasszosz egykori királya?

¹ Itt társalkodott a filozófus a barátaival.

² A rómaiak nemigen használtak borospincéket és sok ecetes, rossz boruk lehetett, fűszerezni, édesíteni kellett, a bor nem állt el jó állapotban sokáig. Hasonló okokból még az 1600-as években is inkább a karcos újborok voltak közkedveltek, mint az óbor. A víz viszont borral keverve kevésbé volt fertőző, így vizes borból keverték alacsony alkoholtartalmú ízesített bőlét, tiszta bort, vagy tiszta vizet ritkán ittak.

Ki tudja? Talán a királyok utódaiból szolgák lesznek egykor, s a szolgák leszármazottjaiból királyok. Legnagyobb örömöm, ha a költőket hallgathatom. Mikor mondják a verseiket, szép lassan hordom ki az italokat, hogy ne zavarjam az áhítatot. Ők a művészek királyai, a zenész és a táncos csak mesterember. Nincs olyan lakoma, hogy legalább egy ismert és egy-két ismeretlen költőt meg ne hívjanak, hogy verseikkel emeljék az est fényét. Körülöttük forog a világ. Saját magamról nem kívánok többet mondani. Propertiusról, a költőről szeretnék mesélni, hogyan kerültem szolgálatába és miket éltem át vele ifjúságom éveiben.

Légy a borban

Egy délután háromfős zajos társaság érkezett Bacchus kertjébe. – Micsoda hely! – Csak ez az előtér a mi zsebünknek való. – Nálad mennyi pénz van? Adjuk össze!

– Szörnyű volt! Az a bűz...! Undorító az egész.

– Rémületes volt, főleg így mécsvilágnál. Inkább vitték volna ki valahova. Milyen sokáig tarthatott ide szállítani Afrikából, nyilván megbűdösödött.

– Még jó, hogy mifelénk nem élnek ilyen szörnyek.

– A szörnyek ma már csak a világ peremén élnek, a civilizált vidékekről kiszorultak. Ezek a szörnyek is kisebbek a régieknél, a Föld teremtmőereje gyengül, és már nem szül óriásokat.

– Ezt is a könyveidből vetted, Propertius? A könyvekben mindenre van valami bölcsesség, csak hasznát nem veszi az ember. El tudom képzelni, hogy ez a kentaurtetem csak egy fércmunka, holttestet könnyű mutatni! Miért nem hozzák ki a napvilágra?

– Ugyan, Gallus, neked semmi képzeleted nincsen. Miért ne élhetnének ma is ilyen lények távoli erdőségekben, sivatagokban, ha egykor éltek és közismertek voltak. Mint ahogy a griffek őrzik a sivatag aranyát³, csak nem jönnek elő, oda köti őket a feladatuk. Régen sokkal csodálatosabb lények éltek, s néha még ma is megtalálják a régi óriások csontjait.

– Minden csoda létezik, amire akad olyan mulya, mint mi vagyunk, hogy fizet a látásáért. Amiért fizetnek, az nem csoda. Az igazi csoda az, hogy egyáltalán a földet megteremtették annak idején, hiszen ki fizetett érte?

– Nem a pénz mozgatja a világot. Harácsolni csak úgy tudsz, ha másokat kisemmizel. A természet titkait keresni sokkal nagyszerűbb dolog! Mi más lenne hozzá hasonló? Katonának menni és gyilkolni? Hivatali rabszolgamunkát végezni?

– Inni adni a szomjazónak és enni adni az éhezőknek. Ez a legnemesebb hivatás! – mondtam, miközben a boros edényt kihoztam.

– Igaza van a borfiúnak! Az ő munkája a legnemesebb! Ha már nem vezetheti az ökrét ősei földjén, ugyan mindegy, mihez kezd az ember. Ígyunk! Ez a legjobb, amit tehetünk – mondta, akit Propertiusnak szólítottak.

Erre elkomorultak a tekintetek.

– A polgárháborút mindenki megszenvedte, fiatalember, és még nincs is vége, de legalább most már itt Itáliában nincs vérontás, nincs halállista, az emberek újra szabadon járnak-kelnek, nem kell bujkálni, vagy menekülni – szólt át egy másik asztaltól egy kövérkés úriember.

– Vígán dorbézolunk őseink csontjai fölött. Most már mindegy is, ki kit gyilkolt.

– Az én birtokom sem olyan már, mint dicső elődeimé – szólalt meg egy fiatalabb úriember a másik asztaltól. – Ám én még nem panaszkodhatom. Nektek mi a történetetek?

³ A Góbi sivatagban az ősi földrétegek a felszínen vannak, és könnyen lehet madárszerű dinoszaurusz csontokat találni. Görögországban őselefánt csontokat azonosítottak időnként régi titáni hősök relikviáival.

Forgács József: Szírmok a serlegben

– Propertius Etruriába való, Assisibe – szólalt meg az a fiatal, aki eddig hallgatott, mint utóbb megtudtam, Mymnusnak hívják. – Kisajátították a földjüket, Caesar veteránjait telepítették le náluk. Ezért is gyűlöli a katonákat.

– Ki szereti őket? – mondta a fiatal úr. Propertius felelt rá.

– Tizenhárom éves voltam. Apám elesett a háborúban, magunkra maradtunk. Alig eszméltem rá, mi mindenem van, már el is kellett vesztenem. Ott kellett hagynom gyermekkorom világát. Ahol anyám énekét hallgattam, most kiszolgált katonák röhögnek durva vicceken. Anyámmal beköltöztünk Rómába.

– Még viszonylag jól is jártatok – mondta a másik asztaltól egy görnyedt, sovány úr. – Akkoriban már legalább némi kárpótlást fizettek, nem úgy, mint korábban. Az én kis birtokomat az mentette meg, hogy éppen a régi pártfogóm volt a földbiztos, Asinius Pollio.

– Octavianusnak is iskolatársa voltál, nem? – szólt a kövérkés.

– Pollionak köszönhetek mindent. Ő segítette már a tanulásomat is. Ám a környéken mindenhová veteránok települtek, és el akartak úzni, mutogattak vigyorogva, hogy a torkomat átvágják. Egyszer a házamba is betörtek és fenyegetőztek. Szerencsére el lehetett cserélni a földemet, adtak helyette másutt parcellát. Most már úgy tűnik, megúsztam. Örülünk, hogy a nehezén túljutottunk, legalább kivégzés, kisémmizés, gyilkolás nincsen már, s ismét kezdünk egy kicsit jobban élni.

– Ő Vergilius, ismert elégiaköltő – szólt a fiatal úr. – Akinek megmaradt a földje, könnyebben túlteszi magát; milyen jó, most már rend van. Akinek elvették a földjét, annak persze nem igazán rend ez. Caesarunk a köztársaság bajnoka! Akinek tele van az ágyékkötője, elhiszi. Ciceró is elhitte, mégis miszlikbe aprították!

– Szeretsz sarkosan fogalmazni, Tibullus. Én is volt, amikor arról írtam, talán el kell hagynunk a hazánkat nekünk is, mint Tercernek, akinek megígérte Apollón, lesz új Szalamisz. Menjünk, fújja a szél a vitorlánk! De hát az csak a kétségbeesés volt. Az viszont igaz, hogy mindig van újrakezdés. Tercer a tengeren túl kereste azt, nekünk itt kell megtalálnunk.

Őt már ismertem, Horatius, a híres költő. Amikor a költők beszélgettek, szerettem mindig a közelben kalamolni valamivel és fülelni. A politikai vitákat hallgatni viszont nem élvezetes, attól csak zúg az ember feje.

– Rögös az út, de végig kell járni. Róma nem adhatja fel viszálykodás miatt, amikor már ennyi mindent elért! El kell végeznie feladatát, amivel az istenek megbízták. Meg kell szüntetnie a népek közötti háborúskodást, el kell terjesztenie a civilizációt és a békét a világon – mondta Vergilius. – Csak a belháború érjen véget, az a legfontosabb.

A fiatalok most csendben hallgattak a tekintélyek előtt, aztán Mymnus szólalt meg.

– Másként nem is válhatott volna Róma ilyen hatalmassá, csak az istenek támogatásával.

– Ideák, folyton csak ideák! De hát egyszer él az ember! A jóért kell küzdeni, de az mikor lesz? Mikor jön el az igazság kora? Mindig csak holnap, majd a fiaink, unokáink idejében. Addig túrjunk el mindent. Aztán nekik majd ugyanezt mondják megint, hogy holnap, csak túrjenek. Akkor miért küzdjünk? – mondta Tibullus. – Majd az istenek elrendezik a dolgokat, mi csak maradjunk ki belőle.

– Róma letipor mindent és a győztes mindig megmagyarázza, hogy igaza van, s nem mer ellentmondani senki. Most Róma felosztja az ősi etruszk földeket Caesar veteránjai között! – fakadt ki Propertius.

– Olyan emberrel nem találkoztam, aki azt mondta volna, hogy győztünk, csak olyannal, aki azt mondta, megúsztuk – tette hozzá Tibullus. – Akik nem úszták meg, azokkal persze nem beszélhetünk.

– Róma egybeolvasztja a népeket. Így vet véget a viszálykodásaiknak – magyarázta Horatius. Ma már nem öldöklük a szomszéd városok egymást. Sok a katona? Régen sokkal több volt, akkor minden

Forgács József: Szirmok a serlegben

férfi katona volt! Jó vagy nem? Ki tudja? Így megy előre a világ. Persze, az volt az isteneknek tetsző világ, amikor mindenki a saját ökrével szántott. Akkor még tisztelték az isteneket és a házioltárnál a lárokat⁴. Azóta az erkölcsök lehanyatlottak, az emberek szélhámoskodásból akarnak megélni. Ügyeskednek mindenfelé, mindenki helyezkedik, érdemtelenül akar hivatalt, nőnek a becstelenül megszerzett nagy vagyonok... A régi gazdák birtoka kicsiny volt, de a közvagyon nagy. Ma megfordult a világ, mindenki harácsol. Mi a baj, mit tegyünk? Még mindig a princeps jelenti a legstabilabb pontot a káoszban. Majd csak helyükre rázódnak a dolgok. Az én apám vagyonát is lefoglalták, mégis túléltem!

– Egy felszabadított rabszolga számára az nem olyan, mintha egy ősi családi birtokot vesznek el! – kiáltotta Propertius.

– A szabados is ugyanolyan ember, mint a többi!

– Csak gyökértelen. Nincs múltja! Számára nincs ősi birtok, nemzeti tradíció. Könnyen beadja a derekát, bármiről van szó. A libertinusnak nincs gerince.

– Az én apám igenis gerinces ember volt! Különb akárkinél! Vagyonos emberré küzdötte fel magát és jó iskolákba járatott. Én az istenektől nála jobb apát sohasem kérnék magamnak! – azzal Horatius felugrott és elviharzott.

Csend. Vergilius ocsúdott fel legelőbb.

– Megbántottatok szegényt.

– Sajnálom – szólt Propertius.

– Hiába, no, a politikában nincs barátság, vagy tisztelet az idősebbnek – mondta az eddig hallgató Gallus. – Csak az érdekek számítanak.

– Ez a gyengéje. Nekem mesélte, mennyit csúfolták gyermekkorában az édesapja miatt. Athénban találkoztunk a polgárháború alatt. Ő is harcolt a köztársaságért Brutus seregében. Centurio volt. Aztán egyszerre csak mindketten Athénban találtuk magunkat. Rájöttünk, hogy a háború nem nekünk való. Mit gyilkoljuk egymást, amikor ki tudja, kinek van igaza. Így aztán Platón akadémiaján az irodalmat és a filozófiát tanulmányoztuk a nagy felfordulás közepette. Octavianus a köztársaságot formálisan helyreállítja, legalább látszólag marad minden a régiben, Antoniustól meg a királynőjétől senki sem tudja, mit várhatunk. Na, megyek, hátha még utolérem – azzal Vergilius is távozott.

– Antonius majd szétvágja Octavianius. Philippinél is az ő nyugalma hozta meg a győzelmet – mondta Gallus.

– Azt kétkem – felelt Tibullus. – Agrippa nem rossz. Nem szabad lebecsülni. Ti kit támogatatok?

– Lucius Antoniust – válaszolt Propertius. – Ő igyekezett megakadályozni, hogy Ceasar katonáit az etruszk földeken letelepítsék.

– Na de túlerőben volt, mégis ki akart hátrálni Itáliából. Agrippa könnyedén szétverte a seregét Perusiánál. Rossz lóra tettek. Hidd el, Marcus Antonius semmivel sem jobb Ceasarnál. A feketelistákat is együtt készítették és hány embert gyilkoltak le! A kisajátított és elárverezett földek fillérékért keltek el, senkinek sem kellett a vérszagú vagyon. Lucius Antonius hiába kért segítséget Marcus vezéreitől. Azt hallottam, azért, mert Antonius már korábban lemondott róla Cicero fejéért cserébe. Elárulta a rokonát!

– Az szomorú történet. Úgy hallottam, az öreg Cicero gyaloghinton menekült, mintha csak a szomszédba menne. Tudta, hogy a kocsikat ellenőrzik. Gondolta, hajnalra így is leérhet a tengerpartra

⁴ A lárok házi istenek, a házioltár körül szobrocskákat állítottak nekik, keveset tudunk róluk, mert tiszteletük magánügy volt. Lehet esetleg egy forrás istene a birtokon, vagy egy családalapító ős szelleme is. A lárok tiszteletéről nosztalgikusan beszéltek a költők, mint az ősi erkölcsi tisztaságról.

Forgács József: Szírmok a serlegben

és hajót bérelhet. Csakhogy egyik rabszolgája elárulta! Nyomban felkoncolták szegényt – mondta Gallus.

– Hol vannak már a régi erkölcsök! Régen még a törvény sem kényszeríthette a rabszolgát, hogy megszegje hűségét és ura ellen valljon! – sóhajtott fel Mymnus.

– Így járt az utolsó becsületes politikus! – bólogatott Gallus. Ismét Tibullus vette át a szót.

– Amellett Antonius részeges és pénzsóvár. Ilyen vezetőt akartok? Pénzre váltotta a politikai tőkéjét. Nyolcmillió sestertius adóssága⁵ volt Caesar halálakor és fél év alatt százötvenmilliót vagyont harárcsolt össze korrupt módon. Volt, amikor a népet akarta lecsendesíteni és közben elhányta magát annyira másnapos volt, tisztársai tartották elé köpenyüket. A kis Caesar fog győzni higgyétek el, ő következetesebb, nem könnyelműsködik és az idő neki dolgozik. Gyengének tűnhet, de az életösztöne erős, megbízható emberekkel veszi körül magát, mint Agrippa. Antonius hibázott, amikor belement ebbe a felosztásba. Látszólag kedvezett neki a hatalmas, gazdag kelet. A kis Caesar azonban folyamatosan erősíti magát és Róma az övé. Róma a múltban is legyőzte a keletet és most is le fogja győzni, ha kell. Én együtt érzek veled, Propertius, de az nem változtat semmin. Hidd el, a politika csak árt az emésztésnek, ott mindig csak két rossz közül választhatunk. Na, tessék, légy esett a borba. Ki kell halászni. Mi is csak evickélünk, látod, mint ez a légy a borban. Nem találja kellemesnek, de legalább borban evickél. Lehetne rosszabb neki is, meg nekünk is.

A költészet méze

Ettől kezdve egyre gyakrabban fordultak meg a fiatal Propertius és barátai, Gallus és Mymnus Bacchus kertjében. Nemegyszer csatlakozott hozzájuk Tullus, egy szenátor fia, vagy Tibullus, akik gáláns úrként fizették a számlát.

– Nekem legalább megvan még a régi családi birtokunk java része, biztos a megélhetésem. Olvasgatok, néha verseket írok, nekem ez elég. Nektek azonban kezdeni kellene valamit magatokkal – mondta egyszer Tibullus.

– Lehet, hogy elmegyek katonának – szólt Gallus.

– Értelmesebb gondolatod nincs? – fakadt ki Propertius. Erre már Tibullus is megszólalt:

– Nekem sem ártana a katonáskodás egy kis időre. Anyám szeretné. Megkaphatnám a lovagi címet, ami vagyonom szerint dukálna. Persze szörnyen utálok az ilyesmit.

– Nem szeretnél a cirkuszban és a színházban a lovagi páholyban pöffeszkedni, magas tisztségeket betölteni? Mindenki tisztelt lovag úrnak szólítana!

– Nevetséges az ilyen hiúság. Miért engedjem, hogy egy illír vagy egy pártus megöljön? Inkább gyávának tartsanak, mint hülyének! Semmi értelme az egésznek. A hős Achilles is rájött az igazságra végül, de akkor már késő volt: a dicsőség nem ér semmit. Inkább volnék egy utolsó szolga a földön, mint király itt, az alvilágban – panaszkodott Odüsszeusznak. Akkor már inkább költő legyek, mint lovag, az most úgylát divatos.

A sarokban ült egy markáns arcú zömök férfi, aki megszólalt:

– A költészet nemes dolog. Szent hivatás. A költő ugyanúgy a hazát szolgálja, mint az igaz lovag.

– Ugyan már Ponticus, te kőszívű költő! – vágta rá Propertius. – A költészet búfelejtő, mint a bor, erőt ad az élethez. A katona hogy szolgálja a hazát? Őli, akit ellenségnek mondanak neki. Utána a vezérei kiegyeznek, és azok lesznek a barátok, akik tegnap ellenségek voltak. Akkor őli azokat, akikkel

⁵ Egy átlagos szenátor vagyona. Legkisebb pénz a quadrans, 4 quadrans=1 as, 4 as=1 sestertius (eddig réz), 4 sestertius=1 denarius (ezüst), 25 denarius=1 arius (arany). Egy kétkezi munkás kb. 1200 sestertiust keresett egy évben.

Forgács József: Szirmok a serlegben

tegnap még bajtársként együtt harcolt. Hol itt a haza? A vezérek csak a saját zsebüket tömik, marakodnak a koncon! A költészet ennél komolyabb!

– Nem kell feje tetejére állítani a dolgokat! A polgárháború nem állandó. A katonák tették nagyvá Rómát, nem a költők vagy a szónokok. Ha katonailag kezünkben van a helyzet, akkor lehet szónokolni. Ha egy háborút elveszítünk, a legszebb szónoklat, vagy költemény sem segít. Jaj, a legyőzötteknek! A költők ránevelik a fiatalságot a régiek nagy tetteinek tiszteletére, megmutatják a hősöknek járó dicsőséget, hogy acélos legyen a lelkük is, mint a testük, másképpen elsorvad a nemzet. A nagy Homérosz is ezt tette.

Propertius nem hagyta magát.

– Mit válaszolhat erre egy költő? Pillanat, kis rögtönzés:

Van ki a háboru embere, van, ki a béke vitéze:

mindegyikünk önnön hajlamait követi.

(Propertius III/9 19-20 Horváth István Károly fordítása)

Te, Ponticus, Homéroszt szeretnéd követni. A lovagi eszményű Homéroszt nem legyőzte a chalcisi király játékán Hésziodosz, a békés, munkás élet hirdetője.⁶ Fialat barátom, Mimnermus is hősi eposzt ír szerelmes vers helyett. Az igazi költemények nem a magasztos eszmékből, hanem a győtrődéseinkből születnek. A régi görögök sem csak a hősökről írtak. Anakreón a bor mámorát és a szerelmet dicsőítette, amire a mai fiatalság is szomjúhozik, Theokritosz a pásztorok idilli világát, amit Tibullus úgy kedvel. Miután pedig Athén és Spárta szerencséje lehanyatlott, Alexandria lett a tudomány és a művészet új fellelővára. Itt fogalmazta meg Kallimakhosz⁷ a modern művészet alapelveit. Nem a királyok és a hősök nagy tetteit kell megírni, amelyek vagy úgy voltak, vagy nem, az egyszerű embereket kell szolgálni, a hétköznapi emberekhez kell szólni. Az ő érzéseiket, életképeiket mutassa meg a líra, életük fontosabb eseményeit az epika. Kinek kell már a nagy eposzok végtelen áradása, fennkölt halandzsája, többet ér egy kis eposz egy jellegzetes, mindennapi igaz történetről. Ma élni akarunk, nem háborúzni!

– Akárhogy is, de a katonák tették nagyvá az államot és gazdaggá a polgárokat. A sikeres népeknél a költészet a nemzet egységét fejezte ki. Ha a költészet elpuhul, úgy jár az állam is.

– Na és, ha Róma meghódítja a világot? Már közel jár hozzá! Akkor milyen háborúra kell készülni? Egymást pusztítjuk majd, mint a sárkányfogból kikelt harcosok, mert a háború a vérünkben van, hála a költőinknek. Már most is itt tartunk. Nem tudunk élni, csak harcolni. Nagyvá leszünk, és közben szenvedünk. Azt mondják mindig, Rómát arra rendelték az istenek, hogy a világot uralva elhozza a békét, és terjessze el a kultúrát és a civilizációt. Mi lesz, ha célhoz érünk? Egy békés világban mi szükség lesz a hősökre és a dicsőítésükre?

– Ponticus, te már csak egy múmia vagy, ott van a helyed a múlt árnyai között! – kiáltott rá Tibullus. Ponticus erre méregbe gurult és a serlegéből a borát rájuk öntötte.

Kivezettem Propertiust és Tibullust egy kisebb helyiségbe, s hoztam egy dézsa vizet nekik. – Ilyenek ezek a komoly szent emberek, nehezen fékezik szent haragjukat – mondta Tibullus, míg mosogatták magukat. – Sosem gondoltam volna, hogy ez a nagy harcos ennyi mézzel, egészen nőiesen issza a borát. Nyald csak meg kezed! Leszel te még költő, fiú, ez már a költészet méze! A költészet méze a legkeserűbb dolgokat is megédesíti.

⁶ Hésziodosz valamivel később élhetett Homérosznál, ez a költői verseny a későbbi századok kitalációja.

⁷ Latinosan Callimachus, Propertius példaképe, az alexandriai költői iskola vezéregyénisége. Nagy hatású költő volt, de csak egy kiseposza töredékét ismerjük. Nagy Sándor hódításai után már nem Athén, hanem Alexandria a tudományok és a művészetek fellelővára, ez az ún. hellenisztikus kultúra egészen modern a klasszikus idealisztikus görög felfogáshoz képest.

Pislog a mécszláng

Az ostábla alig látszott a homályban.

– Értelmesebb dolgot nem is tudunk csinálni, csak tologatjuk a kövecskéket⁸. Fény is alig van, ha kinézek, csak az esőcsöppeket látom, ahogy az üvegen lefolynak – sóhajtozott Propertius.

– Örülj, Sextus, hogy itt már drága üveg van az ablakon, nem spaletta, vagy marhahólyag, úgy még sötétebb lenne. Unod magadat. Mielőtt rákezdenéd, hogy milyen sötét a világ, elmondom. Messalla nagy kedvelője a költészetnek. Három nap múlva ünnepséget szervez az alpesi salassi törzs fölött aratott diadalára⁹. Gyere el, magammal vislek. Persze Mymnust és Gallust itt kell hagynunk. Sok fontos emberrel találkozhatasz. Az előkelőségek! Egy ilyen helyre bejutni főnyeremény fiú!

Így jutott el későbbi gazdám Messalla Palatinus dombi villájába. A Palatinus! Én bezzeg nem járhattam arra, rabszolgának ott nem tanácsos ódöngeni. Templomok, szent helyek. Pedig szívesen megnéztem volna az ikreket szoptató farkas szobrát és a Lupercal barlangot, az ősi szertartások színhelyét, amit Caesarunk mostanában rendbe hozott. Sokáig itt őrizték Romulus kunyhóját, amíg csak a fát végképp meg nem ette az enyészet. Caesar hajléka mellett csupán néhány előkelő villa kapott helyet itt a szent ligetek békéjében.

– Azért hívtalak meg benneteket, hogy megtisztelő jelenléteitekben és tanúságotokban fejezzem ki hálámat Mars istennek, amiért szeretett Rómánkat ismét támogatta és győzelemre segítette – kezdte beszédét a házigazda. Miután a házi oltárnál Mars szobra előtt elvégezték a szokásos szertartásokat, folytatta: – Most pedig adjuk át magunkat az örömnak. Persze a féktelen dorbézolás nem illene a Palatinus szelleméhez, amúgy is, miként Ceasar, magam sem vagyok a fényűzés kedvelője. Mégis bízom benne, hogy jól fogjátok magatokat érezni, s ez a fontos. Néhány barátommal pedig majd folytathatjuk a mulatságot kedvesebb, Elba szigeti nyaralómban. – Erre egyesek rikoltozni, hurrázni kezdtek.

Miután a bort behozták és a beszélgetés szabadabb mederbe terelődött, a háborúról kezdték Messallát kérdezgetni, miféle vademberek laknak ott a hegyekben.

– Abban bíztak, hogy hegyeik védelmében dacolhatnak Róma akaratával. A végsőig küzdöttek az aranybányáikat védelmezve ezek a nagytestű, lobbanékony emberek. A végén szinte az egész népet rabszolgának kellett eladni. Szép erény a hősiesség, de kissé naiv gondolat: a modern világban a hegyek már nem sok védelmet nyújtanak, az elszigeteltséget nem lehet fenntartani. A fő dolog, hogy ilyenkor sok könnyűfegyverzetű segédcsapatot kell vinnünk. A nehézfegyverzetűek lassan mozognak a terepen, és hagyományos csatára ritkán nyílik lehetőség. A rohamokat – ami dombra fel igen nehéz, elő kell készíteni. Személy szerint én a parittyásokat még többre tartom, mint az íjászokat, vagy gerelyvetőket. Ólomzáport nekik! Az még jobban elveszi a kedvüket a harctól. Ilyen alantas fegyvertől szenvedni...

– A parittyákkal nem köveket lőnek? – kérdezte egy hölgy.

– Újabban már többnyire nem, asszonyom, az ólom tömörebb és nagyobb erővel repül – magyarázta Messalla.

⁸ A sakkot bizonyosan nem ismerték a rómaiak, de valamilyen dámaszerű játékot játszottak, Petroniusnál a *Satyricon*-ban szerepel.

⁹ i.e. 35-34-ben történt a hadjárat a Szent Bernát hágónál. Tibullus egyik versében szerepel egy pár szavas utalás, hogy erre a hadjáratára Messallát ő is elkísérte. A történet könnyebb kibontakoztatása érdekében ezt figyelmen kívül hagytam.

Forgács József: Szírmok a serlegben

– Belefúródik a testbe! – kiabált be kissé faragatlanul egy centurió. – A katonák ólom ujjhegyei¹⁰ alaposan megcsiklandozzák az ellenséget!

– És nem bántja a római büszkeségedet, hogy krétai íjászok és thrák, vagy baleári parittyások végzik el a munka dandárját? – kérdezte valaki.

– Vannak hadvezérek, akik még mindig csak a hagyományos római fegyvereket becsülik. Régimódi személet. Már Cnaeus Manlius¹¹ is nem a hajító fegyverekkel és lövedékekkel vívta ki elsőprő diadalát a gallograecusok ellen? Mint mondják, kard nem is volt vértől piros. Jellemző az irigységre, hogy a szenátusban még kérdőre vonták, hogyan merete vállalni a hegyre felfelé támadás kockázatát. Hozhatnék még példákat a katonai kézikönyvekből, de tartok tőle, hogy sokakat már így is untattam, különösen, mivel hölgyek is vannak jelenlétünkben. Bevallom, bár nem büszkélkedek vele, még harci kutyákat is tartok. Vajon a szenátus és a nép nem azt várja-e tőlem, hogy a római fegyvereket minél kevesebb véráldozat árán győzelemre vezessem? – Helyeslő morajlás futott végig a termen. – A háborúban megbosszulják magukat a gőgös előítéletek. A római sereget régóta főleg itáliaiak alkotják, akiket már római polgárjoggal jutalmaztunk hűségükért, s a távoli provinciák lakói is egyre többen vannak benne. A legfontosabb, hogy a különféle népségeket római értelem vezérelje!

A levesbe tintahalat passzíroztak és borral, citrommal ízesítették. Egyes tálakon tengeri eledeleket szolgáltak fel: halak, tintahalak, rákok, osztrigák. Másokon disznósültek, egybesült malacok, körülöttük és belsejükben hurkával és kolbásszal. Megint másokon szárnyasokat hoztak, vagy zöltségeket, gyümölcsöket. A nagy teremben a kereveteken elheverve sokan eléggé távol kerültek egymástól. A túlsó végen Propertius mégis felfigyelt egy darázsderekú sötétszőke nőre, aki egy kis társaság középpontja volt.

– Ismerem is, nem is – jegyezte meg Propertius. – A szolgálólányát ismerem közelebből, ám tulajdonképpen nem tudom, kicsoda. Valakinek a felesége?

Tibullus válaszolt.

– Dehogyan, független, Hostia. Mostanában minden jobb helyen megjelenik. Modern művelt társasági nő.

Miközben a lantosok és fuvalások játszani kezdtek, mozgolódás támadt a terem bejáratánál. – Gallus! Gallus! Megjött Gallus!

– No – mondta Propertius – még jó, hogy az én régi Gallus barátom nincs itt, két Gallus már sok lenne egy teremben.

– A nagy Gallus előkelő úr, hadvezér és ünnepezt költő – magyarázta Tibullus. – Vele jött Citherys, híres szépasszony, aki azelőtt Marcus Antonius szeretője volt.

– Bocsánatot kérek a házigazdától, nem tiszteletlenségből késtem. Vidéki birtokomon kaptam a hírt, igyekeztem jönni, de volt néhány kisebb akadály az utamon.

Hostia felugrott: – Köszöntsük a váratlan vendéget és csöppentsünk bort a mécslángra! – Azzal kezdett körbejárni serlegével, s kisujja végét kecsesen a serlegbe mártva egy-két csöppet a mécsekre ráhullatott, mire a lángok a bort emészelve mocorogni, sercegni kezdtek.

– A házitűzhelyre kellene hinteni hálából, hogy a házitűz istene, Jupiter a vendéget a házhoz vezette, akkor volna értelme – vette fel Propertius, amikor odaért.

¹⁰ A katona belemártotta az ujját az agyagba, úgy alakította ki az öntőformát. Az ólom vagy négyszer nehezebb a kőnél, kisebb és gyorsabb lövedék készül belőle.

¹¹ Több Manlius szerepelt a római történelemben. Cn. Manlius Vulso (szokták a Cnaeust Gnaeusnak is írni) vívta az említett csatát i.e. 189-ben. Az ütközet az Olümposz hegyén zajlott le egy kelta eredetű kis néppel. A szenátorok számára a katonai bírálókat csak ürügyül szolgálták, nemtetszésüket az váltotta ki, hogy először fordult elő, hogy egy hadvezér önhatalmúlag, szenátusi felhatalmazás nélkül indított háborút. Végül sok vita után megszavazták a diadalmenetét.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Ugyan már, hol van itt a házitűzhely? Minden tűz odatartozik. Hát nem gyönyörű, ahogy a lángok hunyorognak! Mint amikor meghatódunk az örömtől, és a pillánk elhomályosodva repdesni kezd. Nem szép ez a pillanat? Hogyan fejezzük ki szebben örömünket és szeretetünket a vendégnek?

Közben a szeme sötétjében a lángok mély tüzeket gyújtottak. Hát mondhattam neki, hogy nincs igaza? – mesélte később gazdám.

– Engedjétek meg, hadd köszöntsem a házigazdát egy kis versikével – kezdte Gallus.

Messzi salassi vidéket járja dicsőn a barátunk,
Nem rettent a fagy, szikla oromzata sem,
Fegyver-, s kőlavinán át büszkén jut diadalra:
Jöjjön a hősi babér, hadd koszorúzza fejét!

S azzal a mögötte álló szolgától átvett egy aranyozott babérkoszorút és Messalla fejére helyezte általános éljenzés közepette.

– Hatásos bevonulás – súgta Tibullus. – Azért a nagy Gallus ügyelhetett volna rá, ha már felkészült, hogy a kezdő sorban a cesurát a harmadik versláb első szótagjánál betartsa. Úgy szép a hexameter. Annak, hogy vidék, szóvégre kellene kijönnie. Mondjuk: Messzi salassi vidék már rettegi Róma hatalmát, nagy Messalla ha jön, itt a dicső diadal.

– Gondolkodtam már ezen. Az lehet a célja ennek a szabálynak, hogy a parttalanul hullámzó hexameter ne válhasson szabályosan szimmetrikussá, mint a pentameter – válaszolt Propertius.

Messalla szólalt fel:

– Művelt korunkban divatba jött a társasági életben a versek rögtönzése. Egyre többen kezdik felfedezni, a mi nyelvünk is alkalmas a múzsák játékára, még ha nem is olyan dallamos, mint a görög. Gyakoroljuk magunkat mi is ebben a nemes versengésben!

– Adj valamilyen témát! – Úgy van!

– Mit javasoltok?

Hostia lódította fel a karját: – Legyen a téma a virág és a bor!

– Sok bort és virágot látok itt. Ez feledteti velem a véres csatamezők látványát. Rendben. Legyen a téma a virág és a bor.

Gallus nyomban fölpattant.

Messzi csatákból jött sereged, Messalla barátom,
Békén szemléld most tarka virág seregét!
Nincs is jobb pihenés, mint díszes kert, amit adhat,
Mígnem a bor heve új ütközetekre tüzel.

A gyors, frappáns rögtönzésre az általános zajos tetszésnyilvánítás nem maradt el. Majd némi várakozás után Tibullus emelkedett fel:

Mars mezején vagy a test, vagy a lélek pusztul a harcban,
Óvod a lelket ám otthoni szent ligeten,
Vagy kerted lugasán, ha virág mézillata árad,
S nyújtja kezedbe barát mélytűzű bor poharát.

Ez is tetszést aratott, bár voltak, akik ráncolták a homlokukat, morogván, dicsőség is terem Mars mezején.

– Mit is várhatnánk a szelídlelkű Tibullustól? – ütötte el Messalla. – No, lássuk, van-e még, aki költői babérokra tör?

Hosszú várakozás következett. Messalla buzdította a vendégeket, húzzák meg a serleget, mérítsenek ihletet belőle. Végül Hostia jelentkezett. Egy hölgy a vállalkozó kedvű! Éljen! Halljuk az új Szapphót!

Hogyha virágoknak dús tengere tárul elébed,
 S kerti lehelletük ad könnyű bódulatot,
 Mit veszel észre, ha ajkadat érintette a serleg?
 Már nem a harcra, a bor csak szerelemre hevít.

A taps, az ováció nem maradt el. Egy nőtől senki sem veszi rossz néven, hogy nem a háborút, hanem a szerelmet dicsőíti.

– Kár, hogy ezeket a rögtönzéseket csak a pillanat mámorában élvezhetjük, mint a bort, vagy a virágok illatát. Lehet, hogy gyorsíró kellett volna iderendelnem – szólt a házigazda.

Propertius egyre homályosabban emlékezett a későbbiekre, mi történt. Még egyszer volt az estén egy nagy szereplése Cynthiának – ahogy később költőien nevezte. Táncosok és táncosnők jöttek, s Bacchus táncát lejtették. A tömeg unszolására beállt közjük kontyát kibontva, s az énekbe is bekapcsolódott. Gazdám sosem felejtette el, gyakran emlegette: – Hogy járta Bacchus táncát! Amellett éneklésben, citerázásban és a versek rögtönzésében is elég jó.

Amikor hazafelé indultak, Tibullusnak sóhajtozott: – Biztosan észre sem vesz engem. Csodálatos élmény volt itt lennem, de nyomasztó is. Egy vidéki vagyok a világ legnagyobb városában, egy szegény a gazdagok között, egy etruszk a rómaiak körében. Nem is vagyok egy dalia. Mit remélhetek így?

Gazdám később ilyenformán mesélte nekem a történeteket. Nem is említette, hogy mikor férfitógát öltött, Hostia szolgálója, Lycinna vezette be a szerelem gyönyöreibe több éjen át. Ez csak később derült ki, Cynthia, ahogy később Hostiát nevezte, patáliát csapott miatta. Erre írt egy költeményt, melyben kéri, ne akarjon úrnője bosszút állni a lányon, mint Dirce. Erről és gazdám ifjúkoráról keveset mondhatok. Vannak írók, akik mindentudónak tettetik magukat, én csak azt írhatom le, amit magam láttam, hallottam, vagy elbeszéltek nekem.

A remény éledése

A hétköznapiak csöndes unalma ködként gomolygott Bacchus kertjében.

– Állítom, Hostia miatt búslakodsz – szólt Tibullus Propertiushoz.

– Vannak, akik nagy tetteket hajtanak végre, gazdagodnak, élnek a világukat. Mi meg csak tétlenül ülünk és szemléljük a dolgokat.

– Igaz, de szemlélhetjük a világot a költészet olimposzi magasából is.

– De nem vagyunk halhatatlanok, mint az olimposziak, egy életünk van, amit ki kell használnunk.

– Nézd, remény mindig van. Róma a világ legnagyobb városa, a lehetőségek hazája. A nagy költőfejedelem is egy felszabadított rabszolga gyermeke. Hány szabados harácsol össze vagyonokat és dőzsöl! Te is elérhetsz mindent. Csak vedd komolyan a dolgokat! Ismerek egy nagy tudományú banyát.

– Mit segíthet rajtam?

– Bármit! Intésére a víz visszafelé folyik. Holtakat idéz meg, ha úgy hozza kedve, majd meghinti tejjel és eltűnnek. Látja a jövőt kristálygömbjében. Nekem is segített! Azt kértem tőle, hogy Délia férjét tegye vakká. Bármennyire féltékeny is, az én közeledésemet ne lássa. Másokat nem tűrt meg Délia közelében, de engem, mintha nem is látott volna.

– Így célhoz értél?

– Csak az volt a baj, hogy Délia sem vetett rám ügyet se.

– Nem gondolod, hogy a férje ezért nem figyelt rád?

– Vedd komolyan a dolgokat! Ez egy lehetőség, amit ki kell használnod!

– A Circus Maximus környékén jó néhány gyógyító és jósnő van...

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Azok sarlatánok! Az igazi mágusok rejtve élnek. Majd én elvezetlek hozzá. Jó, neki is van bódéja a Circus Maximusnál, ki szokott menni a kocsiversenyekre, meg máshová is a vásárokbá, de az igazi komoly varázslatokat otthon végzi.

– Aztán hol él ez a tudós vénasszony? Valami kunyhóban?

– Nem vidéken vagyunk! Egy ötemeletes bérház tetején lakik a tető alatt.

Így jutott el gazdám a tudós varázslónőhöz.

– Elég hosszasan dübögtünk a falépcsőkön, de legalább magunk alatt hagyjuk a csatornák bűzét – szólt Propertius. – Ha a nagy varázslók eldugottan élnek, ez lehet az egyik legnagyobb.

– Közelebb vagyunk az istenekhez – tette hozzá Tibullus. Bizonyos irányban elég messzire el lehetett látni a délutáni napfényben fürdő háztetőkre, de többnyire csak a házak falai vették körül őket. A sötét szobában leplek csüngtek alá, mintha pókhálók lettek volna. Egy asztalon kitömött bagoly és rejtélyes értelmű tárgyak álltak. Az asszony nem is volt annyira vén, de félelmetesen sovány arca volt.

– Üdvözöllek Acanthys, isteni titkok tudója – szólt Tibullus.

– Mi nyomja a lelketeket, hogy az isteneket és a démonokat akarjátok háborgatni?

– Engem már ismersz, nagy tudományú varázslónő. Most a barátomról van szó.

– Hallottam nagy tudományod hírért. Én nem kérem tőled, hogy a holdat az égről levarázsold, vagy, hogy folyamatokat medrükben visszatereljél, elhiszem rólad, hogy értesz hozzá, csak kívánságomat teljesítsd. Segíts nekem, jóasszony, hogy szerelmem kegyét elnyerhessem!

– Egy hajszálát ide tudod adni?

– Ó, bár a haját megérinthettem volna!

– Így nehezebb lesz.

– Többbe fog kerülni?

– Ostoba beszéd. – Azzal meggyújtott néhány füstölőt, és sokáig dermedten nézett maga elé. Motyorékolni kezdett: – Mindent tudok. A lány a Holdistennő oltalma alatt áll. Ő a szüzek oltalmazója, neki ajánlják fel gyermeki játékaikat áldozatul. A te kedvesedet különösen kedveli.

– Az mit jelent?

– Tudod, hogy a Holdistennő örök álmod bocsátott Endymionra, hogy másé ne lehessen? Át kell teljesen adnod magadat a szerelmednek. Készen állsz rá, hogy fogadalmat tegyél, nem vetemedsz más nőre?

– Ha így elérhetem őt, mindent vállalom.

Akkor a tiéd lehet a lány. Megmondom, mit kell tenned. – Egy ideig érthetetlen varázsszavakat mormolt magában. – Telihold idején menj fel egy magaslatra. Égesd el ezt a füstölőt! Mondd el háromszor: Hold úrnő, ki bevilágítod az éjszakát, add nekem a leányodat! Végül nagyon fontos: utána fordulj meg a sarkad körül és gyorsan köpj ki háromszor egymásután. És persze bízzál magadban! Elérheted a célokat, de ha te nem küzdesz a szerelmedért, az égiek sem tudnak rajtad segíteni. Utána aztán ne tegyél nekem szemrehányást!

Már mindennel tisztában voltak. Propertius fellelkesedett.

– A Holdistennő¹² nekem adja! Költő leszek, a költészetemmel fogom meghódítani. A nagy Gallus Citherysének a Lycoris költői nevet adta, te is Deliának nevezed Planiát a verseidben. Már tudom is, a Holdistennőről nevezem el: Cynthia, azaz Künthia, Künthosz hegyére való, mint az éj sápadt úrnője.

¹² A Hold istennő a szűz lányok védelmezője. A rómaiak általában nem Héliost tekintették Napistennek, akihez Szerené holdistennő tartozna, hanem Apollónt, a római császárok is hozzá hasonlították magukat. Ez esetben Artemisz, azaz Diana, a vadászat istennője a Hold úrnője is egyben. Apollón és nővére, Artemisz született Künthosz hegyén, őket lehet latinul Cynthusnak és Cynthiának nevezni.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Vigyázz, milyen nevet adsz neki! Nomen est omen!¹³ Nehogy megbűvöljön, úgy járj, mint Endymion, akire örök álmot bocsátott a Holdistennő, hogy rabságában tartsa!

– Az lesz a legnagyobb boldogság számomra!

Már csak ki kellett várnia a teliholdat. Hosszasan bolyongott magányos szirtet keresve. Elvégezte a szertartást, s miután az utolsó fontos szentséget, a három köpést is lelkiismeretesen végrehajtotta, elharsogta a költészet, a szó mágiájának nyelvén:

„Cynthia”, zúgja neved széles e bérci világ!

(Propertius I. könyv 18/32. Kardos László fordítása)

Pegazus szárnyán

Leginkább arról tudok beszámolni, ami nálunk történt Bacchus kertjében. Számomra ez a világ közepe. Propertius beszélgetett a barátaival, ott volt Mymnus, Gallus, nem a költő, hanem a régi gyermekkori barát és Tibullus is.

– Szóval költő akarsz lenni. Manapság divatos. Szerencsére még a költők nincsenek túl sokan. Az ismert költőt mindenhová meghívják, ő a társaság középpontja – fejtegette Tibullus.

– Elképesztő, egy költőt néha már jobban ünnepelnek, mint egy győztes hadvezért – tette hozzá Gallus.

– Kezdünk végre a primitív korból a kultúra korába átlépni – szólt némi sértődöttséggel Tibullus.

– Hagyjuk. Sextusból hadvezér úgysem lesz, de költő még lehet – felelte Gallus. Tibullus folytatta:

– A szerelmi költészetnek most nagyobb a keletje, mint valaha. Ma nagyobb szava van az asszonyoknak, mint régen. A hősi történeteket a polgárháború borzalmai után már a férfiak sem hallgatják szívesen. Inkább az asszonyok unszolására a szerelem költőit hívják meg a lakomákra. A költőnek a nőkkal kell jóban lennie.

– Elkorcsosult világ – morgott Gallus. Propertius csak meredt maga elé ábrándos tekintettel, Tibullus tovább beszélt.

– A durvaságot lehetőleg kerülni kell. A versekben nem a szerelem beteljesülése a fontos. Az álmodozás. Sóhajtozol, hogy milyen távol vagy a vágyaidtól és milyen szomorú így az életed. Másra sem tudsz gondolni. Mit ér így az élet? Hányszor ácsorogtál az ajtaja előtt, csak hogy megpillantsad...

– Meg akarod írni a verseimet is helyettem? – fortyant fel Propertius.

– Gondot nem jelentene.

– Tőlem megírhatod, csak akkor Cynthiát nevezd át Déliának.

– Nem veszem el tőled, ne félj.

Erre Propertius, későbbi gazdám kifejtette az elveit:

– Nem az az érdekes, mi a divat. A költészetben ugyanaz a fontos, mint az életben, a hitelesség. Az egyszerű dolgokat is hitelesen kell ábrázolni, ahogyan Callimachus tette, az a művészet. A művészet szentség, mint az imádság. A szerelem és a költészet összetartozik, mint a test és a lélek, mindkettőnek igaznak kell lennie.

Ehhez hasonló beszélgetéseket többször hallottam fél füllel, ahogy Propertius poétikai ideáljait fejtegeti. Egyszer aztán eljött számára a nagy pillanat is. A költő Gallus lefoglalta Bacchus kertjét, hogy születésnapját megünnepelje. Emlékszem, mennyi időt eltöltöttünk a kis oltár kicsinosításával, elhelyeztük Gallus génuszának szobrát is, ahol bort loccsantanak a védőszellem eltetésére. Állatot természetesen nem áldoztak, hiszen a vérrel való érintkezést ezen a napon kerülni kell. Gallust előbb egykori iskolatársa, Vergilius, majd a fiatalok nevében Tibullus köszöntötte:

¹³ A név a sors, meghatározza a sorsot. Ez a misztikus közmondás csak latinul hangzik jól.

Forgács József: Szirmok a serlegben

Múza vezette a nagy Gallust, hogy verseket írjon,
 ő vezetett minket erre az útra utóbb.
 Szép Lycorisnak a báját zengi örök szerelemmel.
 Hűség és szerelem: íme a boldog idill.

Gallus szabadkozott, hogy ne csak ővele foglalkozzanak.

– Magam is áldoztam bort védangyalomnak, kötelességünket letudtuk, most már örvendezzünk annak, hogy jó barátokként együtt vagyunk. Halljuk inkább, ki költött valamilyen szép új verset, hogy gyönyörködjünk benne.

Elhangzott több vers is, már nem emlékszem rájuk. Végül felállt Propertius is, elmondta első költeményét. Melyik a titokzatos első? Első verseit nem vette fel később a kötetébe. Talán szégyellte idegenségét, amit pedig ebben a versében még ki is mondott, és a tuscus észjárásra utaló szokatlan szórendeket.

Nagy baj, a lámpásunk, ha kialszik az éjszaka mélyén.
 Félve kinyújtva kezünk, lassan botladozunk.
 Bárha a lábunk jó köves úton jár, tapogatjuk,
 hol fut a bűzös víz, s hol van a helyes irány.

Eddig a várost épp így jártam a szürke homályban:
 Mentem, mint akinek nincs maradása sehol.
 Nem gyúlt fény, sugarával meghitt zugra mutatván.
 Hogy lelek éji utat – távoli bús idegen?

Ám ragyogó telihold kelt akkor az éjjeli égen,
 és beragyogta a fény hirtelen életemet.
 Cynthia rám nézett és tudtam már, mi a célom:
 Már idetartozom én, nem vagyok itt jövevény.

A verset később megtaláltam a költő papírjai között. Ekkor azonban fülön csípett a gazda, hogy ne tátsam ott a számat, így többet nem láttam. Most jött volna pedig a legizgalmasabb. A nagy találkozás! Az élet csodája... Aztán egyszerre megjelent Propertius és Cynthia meghitt szentélyemben, a borkeverő szobában.

– Ezt látnod kell! – mondta Cynthia. – Ez a legcsodálatosabb. Ezek az illatok...! Borkeverő tálak mindenütt, fűszerekkel, virágszirmokkal teleszórva. – Azzal lehunyta szemét.

Propertius nyomban válaszolt:

– Ilyenek vagyunk, mint a borban úszó virágok, mint a szirmok a serlegben. Pompáznak, tündökölnek, illatoznak mámorítóan, és a következő pillanatban a szeméten vannak, majd nincsenek is már sehol. Ragadjuk meg a pillanatot! Hiszen múlt és jövő nincsen, az becsapás, csak beszélünk róla, egyedül a jelen létezik! Az ilyen pillanatokért érdemes élni!

Úgy tettem, mintha sürgősen másutt volna dolgom és visszahúzódtam, magukra hagytam őket. Csak a gazda meg ne lásson, mint tiblábolok össze-vissza.

Ettől kezdve gyakrabban találkoztak. Eleinte csak mintha véletlenül futottak volna össze a nevezetes alkalmakkor, vagy a Bacchus kertjében. Propertius gyakran elmondta egy-egy versét, s mind Cynthiaról szólt. – A nagy Gallus is minden versét Lycorisnak szentelte – mondogatta. Mind többször hívták meg összejövetelekre, hogy a legújabb versét meghallgassák, s annál többször találkoztak.

Egyszer megint összejöttek a barátok Bacchus kertjében.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Csak játszik velem! – panaszkodott a költőnk. Találkoztunk az utcán. Azt mondta, gyűjtsem össze a verseket, majd kiadhatjuk kötetben. Engem nem a kötet érdekel!

– Az jó! Érdeklődik irántad.

– Azt hiszi, engem csak a poétai babérok érdekelnek?

– Fel akar emelni! A nőknek fontos, hogy a férfi sikeres legyen.

– Azt mondta, majd segít támogatókat keresni.

– Könnyen lehet, hogy talál is! Sok ismerőse van, ügyes nő! Nem idősebb nálad?

– Ugyan már, Venus kortalan.

Néha ugratták: nem divat manapság, hogy teljes szívét csak egy nőnek tartogassa valaki. Titokzatos mosollyal mindig csak így válaszolt:

Engemet égi parancs tilt minden más szerelemtől:

egymaga Cynthia lesz nékem a kezdet – a vég.

(Propertius I. könyv 12. vers 19-20. sor Horváth István Károly fordítása)

Meglepetés a szaturnálián

Eljött a december, amikor az ég borús, a napok rövidülnek, sötétednek, s a szobák levegőjét a kandeláber nehéz szaga tölti be. Amikor a sötétség a leghosszabb, mégis fény gyúl életünkben, vidámsággal töltjük a napokat, megemlékezünk a boldog saturnusi korról, amikor még nem volt halál és betegség, és nem voltak még szolgák; az emberek egyenlőek és boldogok voltak, méltóan az istenek világához. Ez az isteni világ ilyenkor újra leszáll közénk. Hivatalosan ugyan csak három nap az ünnep, valójában egy hétig legalább tart a mulatozás, s közben mi is csaknem megfeledkezünk arról, hogy szolgák vagyunk. Ilyenkor mindenki áhítattal emlegeti a boldog őskort, érdekes módon mégis egyre távolabb kerülünk tőle. A szeretet és a másik megbecsülése mintha lassan kiveszőben volna a világból.

A rómaiaknál igen ősi ünnep ez. Mondják, a nemes lelkű görög király, Pyrrhus, a római hadifoglyokat a szaturnália¹⁴ idejére hazaengedte, akik az ünnep után becsületszóra visszatértek hozzá. Hol él még ez a szellem manapság? A szaturnuszi kor emléke egyre halványul, s közben annál fényesebben ünnepeljük.

Tibullus birtokán a háznép egy kitakarított és borostyánnal feldíszített kocsiszínben gyűlt össze a döngölt vörös földön. Néhány lantost és fuvolást is kerítettek. A fal mellett egy hosszú asztal süttekkel és borokkal volt megrakva.

– Ezen a szent ünnepen, amikor egykori királyunkra, Saturnusra emlékezünk, aki bőséget hozott vidékünkre, és a boldog szaturnuszi aranykorra, mindenkinek eszébe jut, hogy egy családhoz tartozunk – szólta Tibullus. – Ha vannak is közöttünk időnként súrlódások, ugyanazok a házi istenek segítenek bennünket, együtt találhatjuk meg a boldogulásunkat, s együtt fogunk pihenni az ősi családi sírboltban is, szolga és úr egyaránt. Ám ne fecséröljük a szót, vegye kezdetét a mulatság, amit megérdemeltek! Itt egy kicsit hűvös van, de együtt vagyunk, melegítenek bennünket a borok és a süttek, és bizonyos vagyok benne, hogy itt a földes padlón jobban mulatunk, mint a nábobok a legmodernebb padlóról fűtött márvány palotájukban¹⁵. Hozzátok a boros amforákat!

¹⁴ Dec. 24-én volt vége az ünnepnek.

¹⁵ A padlófűtést pár évtizeddel korábban, Julius Caesar idején találta fel egy osztrigatenyésztésen meggazdagodott vállalkozó. Az egyszerű vidéki épületekben vörös földes padló volt, amit mész, ürülék és marhavér keverékével kentek be, hogy a bogarakat és vakondokat távol tartsák. Ezt a csodapasztát – a drága marhavér nélkül – nálunk is sokfelé alkalmazták még a Horthy korszakban is, főleg a tótok viskóiban, akik konyacienkának nevezték.

*Ünnep lelke a bor: nem szégyen ilyenkor elázni
s tántorgó lábbal csetleni-botlani csak.*

(Tibullus II/4. Kálnoky László fordítása)

– Ha tudnátok, mennyire unom, hogy minden évben valamilyen hasonló szöveget ki kell találnom ilyenkor – vetette oda a barátainak. Majd hangosan: – Mindenfelé mehet a muri a házban is, csak a hálósobáink közelébe ne menjete!

– Szívmelengetően szóltál – mondta Propertius. – Beszélhetnél kicsit az istenekről, az ünnep szentségéről, hagyományairól még.

– Ezeknek? Ez is sok! Alig várják, hogy az asztalhoz rohanjanak. Tulajdonképpen igazuk is van, tőlük messzebb állnak az istenek. Mindjárt kezdik a kockázást, a végén meg majd összeverekednek, azzal szokták a szeretet ünnepét megtisztelni.

– Irányítanod kell a szolgálodat. Okítani őket, nemesíteni a lelküket.

– Könnyen beszélsz. Majd ha szolgálád lesz, megmutathatod az elveidet.

– Nekem szolgálám? Örülök, ha magamat el tudom tartani...

– Pedig lesz szolgálád hamarosan! A szolga haszonnal is jár ám.

Nekem akkor még a háttérben kellett maradnom, hogy Propertius ne láthasson. Ekkor azonban nem állhattam meg, hogy el ne kuncogjam magam, miközben éppen szétnyílt előttem a társaság és megpillantott.

– Nini, a borkeverő fiú a Bacchus kertjéből! Hogyan kerül ide?

– Ez a meglepetés! A szaturnálián illik a vendégnek ajándékot adni. Elárulom, megvettem számodra szolgálának, bár még nem akartam szólni róla, mert nincs itt az ideje az ajándékok kiosztásának.

– Minek nekem borkeverő? Csak bajkeverőnek.

– Ne ellenkezz! Nézd csak meg, milyen szép írása van! Többre hivatott az a fiú a borkeverésnél.

– A borkeverés igen nemes művészet.

– Azt senki sem vitatja. De a fiú rajong a versekért. Szükséged lesz rá. Neked milyen az írásod? Talán te fogod másolgatni a műveidet, ha egy nagyúr érdeklődését felkeltették? Támogatókat kell keresned. „Majd elküldöm néhány költeményemet a szolgálammal” – csak ennyit mondasz. Ma már nagyon lenézik azt, akinek szolgálja sincs. A mindennapi élethez hozzátartozik. Egyedül nem is nagyon tanácsos a sikátorokban közlekedni.

– Még egy kutya tartását is meg kellene gondolnom, nemhogy egy szolgálát.¹⁶

– Megcsinálom mindent, amit rám bízol, uram – mondtam. – Elviszem a gabonát a pékhez, a ruhát a mosodába...

– Talán magad akarod cipelni éjjel a lámpást? Nincs az a parfüm, ami a füstös lámpaolaj szagát elnyomja. Mit fog szólni Cynthia hozzá? – érvelt Tibullus.

Ez hatott. Útban hazafelé aztán Propertius így beszélt hozzám:

– Az Esquinius dombon lakom. Nem is olyan régen itt még temető állt. Csonthalmokon táncolunk, hiába, a régiek már nem érdekesek. Na de itt lakik Maecenas is, a régi etruszk királyok sarja, nyilván én sem remélhetek többet. Azért költöztünk ide, még anyámmal, mert itt zömmel etruszkok élnek. Ide húzódtak a nagyúr védőszárnyai alá. Anyám itt nagyobb biztonságban érezte magát, persze félt szegény mindentől, amikor a földünket elvették.

– Itt az emeleten van egy kis szobám. Kicsit zsúfoltan leszünk, de hát sok jó ember kis helyen is elfér. Lesz, amikor együtt koplalunk majd...

¹⁶ Nem lehet tudni, hogy Propertius, a földjét vesztett földbirtokos fiú mennyire volt szegény, mielőtt Maecenas támogatta volna, lehet, hogy ennyire azért nem, valószínűleg kaptak némi kárpótlást a földjükért.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Ha a verseidet hallhatom, uram, akkor is az Olympuson leszek!

1. ábra Messalla villája Elba szigetén – rekonstrukció a feltárások alapján

Kirándulás Elba szigetére

– Te is jössz és kész! – jelentette ki gazdám ellentmondást nem tűrő hangon. – Egyedül nem hagyhatlak itt annyi ideig! Állandóan együtt lófrálnál a környékbeli vásott szolgálóikkal. A szemük sem áll jól. Teljesen elrontanának. Végre legalább jókat eszünk.

– Hová megyünk?

– Megyünk Messalla meghívására Elba szigetére. Egy úr nem utazhat szolga nélkül.

Ha a borkeverésnél maradok, ilyen izgalmas helyre nem juthattam volna el. Egy consul meghívása! Kissé szorongtam is, hiszen a tengeren még sohasem jártam. Legalább nagyokat eszünk, elég sokat sínylődtünk már gazdámmal. Néha kölcsön is adott, ahol lakodalmat, ünnepséget szerveztek, segítsek be a borkeverésbe és felszolgálásba, ebből is lett egy kis pénzünk.

– Sok finnyás polgárt még ettől a kis tengeri úttól is kiráz a hideg – nevetett a kapitány indulás előtt. – Pedig nem a világ végére hajózunk, jól látható a célunk, szinte kézzel fogható a túlsó part. Aggodalomra semmi ok uraim és hölgyeim. Nincsenek szkülák és karibdiszek, a tengeri szörnyek meséit nyugodtan elfelejthetjük.

– Zátonyok azért akadhatnak – okvetetlenkedett valaki. – Úgy tudom, éppen a part menti helyek a legveszedelmesebbek.

– Szerencsére nem poéta ül a kormánylapátnál. Itt elég mély a tenger, számtalanszor megtettem már az utat. Csak a hullámok egy kissé összetorlódnak a szorosban, arra kell figyelni, de egyáltalán nem veszélyes, nem Hercules oszlopainál járunk.

A part szinte az orrunk előtt volt, azért az út mégsem volt olyan rövid. Éreztük, hogy Neptunus játékszerai vagyunk, többen a vízbe rókáztak. Engem a mindenfelől jövő fény, tükröződés, az áradó ragyogás zavart inkább, Róma sikátoraiban ehhez nem szoktam hozzá.

– Abban bízom, hogy Cynthia már itt van – súgta a fülembe gazdám.

A villát és a kerteket kerítés fogta körül, egy lépcsősoron mentünk fel az épületbe. A lépcső tetején állt Messalla, amikor megérkeztünk.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Használjuk ki, hogy Venus nyakláncáról ez a szép sziget a tengerbe pottyant. Ha a villa parkjait keveslitek, sétálgathattok a tengerparton, jóra való tuscusok¹⁷ lakják a vidéket, megnézhetitek az olajfa és körte, füge ültetvényeket. Nagyon eltávolodni nem érdemes a villától, odább már a vasbányák vannak porral, piszokkal.

Messalla körbevezette a vendégeket a villában. Megcsodálták a parkokat, a medencét, de legnagyobb sikere a borospincének volt.

– Ilyen hatalmas bortároló edényeket másutt nem láttok! – szólt Tibullus.

– Hogyan lehetett ideszállítani ezeket? – hűledeztek a vendégek.

– Nem kell ideszállítani. Itt készíti őket a szolgám, Hermias. A legjobb fazekas nekem dolgozik! – dicsekedett Messalla. – Nem kell félnetek hát, hogy kifogyunk a borból.

– Mindegyiken egy delfin képe van.

– Az a jele a neve alapján. Tudjátok, a görög történetben a Hermiasz nevű fiút egy delfin menti meg. Onnan vette.

Én a szolgák szállására kerültem. Kicsit zsúfoltan voltunk, de így is boldog voltam, hogy ilyen csodálatos helyen lehetek, és ehetek bőségesen.

Hostia végül csak másnap érkezett. Gazdám panaszkodott, hogy nem jutott sokkal előrébb.

– Édes vagy, ahogy ilyen kitartóan próbálkozol és írod a verseidet. Hízolgő. Szimpatikus vagy nekem, de nem az ideálom, viszont segítek neked támogatókat keresni. Sok befolyásos nagyurat ismerek ám, meglátod!

Propertiust persze egyáltalán nem nyugtatta meg, hogy szerelme milyen sok nagy embert ismer.

– Nekem nem a kötet az álomom, hanem te vagy az! Az élet értelme mégis csak a szerelem, a művészet csak a boldogság kiegészítője. Összetartoznak, mint a test és a lélek. A versek fennmaradnak majd, és a halálunk után is őrzik szerelmünket. De előbb azt meg kell élni!

Gazdám csalódott volt, azért egy fontos esemény is történt. Cornelius Gallus, a költő félrevonta Propertiust.

– Hogy tetszik a mulatás itt a költők között? Szép, ugye? Kellemes. Messalla gyakran meghívja magához a poétákat, eszünk, iszunk, mulatunk, de neked több kellene. Tőle mást ne várj. Igaz, ő sem vár semmit tőletek. De te szegény vagy, neked ez kevés, rendszeres támogatásra volna szükséged. Maecenas körében volna a helyed.

– A nagyúr nyilván tudja rólam, hogy nem vagyok lelkes híve a princepsnek. Ez nem jó ajánlólevél.

– Igen, de te etruszk vagy, ami nem közömbös számára. Nekem is nagy öröm, ha galliai származásúakkal beszélgethetek. Megért téged és veled szemben elnézőbb. Nézd, Horatiusnak házat és földet adott. Sokkal bőkezűbb, mint Messalla.

– Nem is tudom... Horatiussal sem vagyok a legjobb viszonyban...

– Ugyan! Gondolkozz rajta. Egyszer majd bemutatlak. Gyere el hozzám pár nap múlva.

A harmadik napon már komoly témák is előjöttek.

– Rövidesen vissza kell térnem Rómába – sóhajtott Messalla. – Már készülődnek a seregek. Háború lesz. Nagy háború. Testvérharc. Megint római ont római vért. Ide jutunk mindig, újra meg újra. Talán igaza volt Horatiusnak: mivel Remus vére a földre folyt, utódaink is átkosak.

Hosszú csend után Valgius Rufus szólalt meg.

– Én már többször megéltem ezt. Bármennyire borzadunk is a testvérharctól, már nem mehetett így sokáig. Egyes vidékek az országban idegen testekké váltak. Eddig pihentek a fegyverek, de tudtuk, hogy a háború is csak pihen.

¹⁷ *tuscus* – az etruszkokat hívták így a rómaiak

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Nem túl kockázatos a harc? Úgy mondják, Antonius igen nagy erővel bír – kérdezte Propertius. Messalla válaszolt.

– Az igaz. De most már nem szabad halogatni a dolgokat. Caesar az utóbbi években megszilárdította a hátszágát, visszaszorította Antonius híveit a nyugati tartományokból és a szenátust is maga mellé állította. Antonius nagyon lejáratotta magát az egyiptomi nővel és a végrendeletével. Bármekkora terület is van a birtokában, a birodalom szíve Róma, márpedig a szív ellen nehéz harcolni, amint ezt magad is tapasztalhattad.

– Itt ülünk békében, élvezzük a tavasz melegét és a finom borokat, no és nem utolsó sorban házigazdánk bölcsességét, és jövőre ilyenkor ki tudja, hol leszünk, mi lesz velünk...– tűnődött Domitius Marsus.

Gallusnak Horatius sorai jutottak eszébe:

*Nincs mit többet szólni, talán egy jószivű isten
helyére rakja mind e bajt. Nagyszerű szórni ma még
Perzsia illatozó kenetét, s kyllénei lanttal
vidíteni bánatos szívünk balhitű gondjai közt...*

(Horatius: XIII. Epodus 7-10 apám, id. Forgács József fordítása)

Messalla biztatni kezdte Tibullust, mondja el versét az első kardkovácsról. Tibullus próbálta elhárítani magától:

– A vers kedved szegheti a hadba vonulás előtt.

– Az azért még odébb lesz – válaszolta Messalla. Végül Tibullus belefogott:

*Jaj, ki kovácsolt kardot először, mordat-ijesztőt?
Ó, be könyörtelen és vad szíve, vas szíve volt!
Akkor gyúlt ki a harc, tört gyilkos erőszak a földre,
akkor lelt rövidebb útra a durva halál.
Vagy nem is ő a hibás, az az árva – magunk, mi magunkra
fordítottuk, amit ő vadak ellen adott?*

(Tibullus I. könyv 10/1-6 Kardos László fordítása)

Mindennek az arany vágya az oka, folytatódott a költemény, majd a régi, békés világ idillikus képei következtek, amikor még ódon fakupák jártak körbe a lakomán. Csönd lett, a légy zümmögését is hallani lehetett. A csöndet Propertius törte meg:

– Ez most tényleg jó.

– Szép dicséret, mondhatom! Mert ugye az eddigiek, azok rosszak voltak.

– Ugyan már, nem úgy értettem!

– Baráti dicséret...

– Úgy értem, ez még jobb, mint a korábbiak, na, mert mélyebbről fakad, és mélyebben is hat az emberre.

– Valóban szép volt, kár hogy a végén tönkre tettétek az áhítatot – zárta le Rufus. – A legszomorúbb, hogy a háborúban leginkább a fiatalok szenvednek apáik és nagyapáik bűnei miatt.

A szerelem hálójában

Propertius régi barátja, a fiatal Gallus – természetesen nem a költő, Cornelius Gallus – folyton más lánynak csapta a szelet, ami gazdátat váltig bosszantotta, hiszen őt meg szent fogadalma kötötte Cynthiához.

– Meglásd, egyszer majd bosszút áll rajtad Venus. Valamelyik lány befon majd, mint a pók, nem fogsz tudni szabadulni tőle.

Forgács József: Szirmok a serlegben

Közben persze éppen ő volt hasonló helyzetben. Egyszer aztán Gallus kellemetlen kéréssel rukkolt elő.

– Nézd, most igazán nem tudom, hová vinni a lányt, a szüleimhez haza nem lehet. Segíts rajtam, könyörgök, mert már elsorvaszt a szerelem.

– Mi is szűkösen vagyunk, és nem vagyok hajlandó egész éjszaka az utcán csatangolni.

– Tőlem ott alhattok közben, engem nem érdekel – válaszolt Gallus.

No, szép álmok lesznek. Nem bántam, nem árt az embernek némi tapasztalatot szerezni. A vége persze az lett, hogy engem kizavartak, egész éjszaka a lépcsőkön gubbasztottam. Gazdám folyton csak sóhajtozott: – Én bezzeg Venus rózsáinak csak a tüskéit kapom! Nem bírom már ezt!

Egy versében így írt akkoriban:

Most tanulom csak a hosszú éjek lomha magányát,

s hogy mily búsan cseng vissza fülembbe szavam.

(Propertius I. könyv. 12/13-14 Horváth István Károly fordítása)

Egyszer aztán, amikor hazajött és berohant, feltépvé az ajtót:

– Utazunk fiú, csomagolj! – Na, mi lesz ebből...

– Hová indulunk?

– Görögországba!

Görögország... A hazám, melyet sohasem láttam... Álmaim földje. Mit fognak ott szólni hozzá, hogy latinul sokkal jobban tudok, mint görögül? A görög írást persze ismernie kell egy jó írnoknak, görögül még a szenátusban is felolvasnak beszédeket néha, a poétikát és a retorikát pedig más nyelven nem lehet tanítani. A mi népünk adta a kultúrát az emberiségnek, noha Rómában manapság egyesek arról beszélnek, hogy „a görög kultúrfölény legyőzése legyen a célkitűzésünk”. „Latin költészetre, latin szónokiskolára van szükség!” Haza érkezem-e, vagy idegen leszek ott?

– Nincs ennek így értelme. Már volt, hogy közel engedett magához, de csak játszik velem. Azt mondja, gyerekes vagyok, aranyos gyerek. Az illíriai helytartó sündörög folyton körülötte, majd biztosan elmegy vele Illíryába. Itt csak a pénz számít már. Most Baiae ment. Ott lebzselnek a fürdőhelyen Itália előkelőségei. Finom úri világ? A bűnök, a poklok kapuja az! Bár maradt volna meg ott minden úgy, mint amikor Aeneas szállt az Alvilágba. Most is érezni még a kénes bűzt, de ma már vígan mulatoznak az Alvilág szájánál, nem félik az isteneket. Akkoriban Sybilla jóslatai hitegették ott a jámborokat, most engem is becsapott Acanthys, ez a vénasszony! Elmegyek! A Holdistennő ígérete... Ugyan már! Tullus barátom amúgy is hívott régebben a görög földre, a nagybátyja provinciájába. Akkor nem mentem el, még bíztam a szerelem istenasszonyában, de most már... Legalább látogatnom majd Platón akadémiáját én is, mint Horatius, a nagy tudós költő.

– Igen nagy út ám az...

– Nekem mondd? Holnap indulunk! Kocsit bérelünk, és megyünk Ostiába.

– Nem sokkal hosszabb út az a tengeren? Mehetnénk az Adrián is.

– Így szokás utazni. A hosszú szárazföldi út még rosszabb. Elvackolunk majd a hajón, és csak gyönyörködünk a delfinek szökellésében.

– De hát most hónap vége van! Várni kellene...

– Mit érdekel az engem!

– Mit kell vinnünk az útra?

– Visszük, amit tudunk, a többi majd megvesszük a kikötőben.

Másnap kicsit remegtek a lábaim, amikor elindultunk. Ki tudja, látom-e még a várost, ahol eddig éltem. A Subura sikátorait, Bacchus kertjét... Úgy nézhettem ki, mint egy málhás számár a zsákokkal a hátamon, amikor nagy edénycsörgés közepette lebotorkáltam a lépcsőn. Vajon mit hagytunk otthon?

Ostiában gazdám sorra járta a hajótársaságok bódéit. Azonnal menni akart. Persze, melyik hajó indul ilyen nagy útra hónap végén? Végül talált egyet. Kiderült, hogy a néhány kabint egy kereskedő már elfoglalta. A fedélzeten utazhatunk. Vennünk kellett egy kis sátrat. No meg fát, hogy majd főzhessük magunknak a kását. Meg fogunk halni az unalomtól összezárva néhány durva emberrel. Ihatjuk a poshadt vizet... Végül másként alakult.

Amint elhagytuk a kemény pouzzoli¹⁸ cementből készült hullámtörők biztonságát, mindjárt kezdtem érezni Neptunus erejét. Ahogy föl-földob bennünket, ugyanúgy el is nyelhetne bármikor. Pár napot hajóztunk csak, amikor vihar támadt. A kormányos már nem tudott partra érni, azt mondta, a part közében a szél még veszélyesebb a sziklák miatt.

– A szívemet dobálják ezek a habok – sóhajtott fel gazdám. – Nekem a gyomromat dobálták. Talán ez a pillanat ihlette később gazdám az alábbi sorokra:

*Föl s le! – dobálja a váltakozó hab az emberi szívet,
s partra vivő jó szél hűse sehol se fuvall.*

(Propertius II. könyv 12/7-8 Kardos László fordítása)

– Bár otthon maradtunk volna! A Holdistennő haragja sújt engemet. Elárultam a szerelmet.

Versében így őrizte meg a pillanatot:

*Cynthia távol vagy bár, pártod fogja a szél is,
zúg a vihar, hallgasd, hangja miként fenyeket!
Hát nem fordul meg soha már szelidülve a szélvész?
Majd csak a parti homok fújja be holttetemet?*

(Propertius I. könyv 17/5-8 Trencsényi Waldapfel Imre fordítása)

A fedélzeten eláztunk alaposan, fogvacogva kucorogtunk, végül az árboc nagy reccsenéssel kitört, s kis híján agyoncsapott bennünket. Hogy miért kellett az embernek tengerre szállnia! Miért nem elégedett meg a szárazföldek sokaságával, amit az istenek nekiadtak? Szerencsére ezután már kevésbé cibált minket a szél, s úgy látszik, a vihar is kiadta mérgét az árbocunkon.

– Vissza kell fordulnunk – mondta a hajós.

– Micsoda idővesztés! – dohogott a kereskedő. – De hát bárhol kiköthetünk és megjavíthatjuk. A törvény értelmében bárkinek meg kell engednie, hogy egy fáját kivágjuk árbocrúdnak – persze pénzbe kerül.

– Itt a part veszélyes. Egyébként is alaposan át kell vizsgálni a hajót, mert igen hosszú út áll előttünk. Ez az én hajóm. Evezünk haza.

Lassan hazaevickéltünk, mint a szárnyaszegett madár. Gazdám meg volt győződve róla, hogy a Holdistennő bosszújának köszönhetjük a bajokat – jobb is így. Lehet pedig, hogy egyszerűen csak nem kellett volna hónap végén nekiindulnunk, de ezt a véleményemet megtartottam magamnak, örültem, hogy legalább újra otthon vagyunk.

A nagy költő otthonában

A consul pártfogása – ami, valljuk meg, elsősorban Tibullusnak volt köszönhető – nagyban növelte gazdám tekintélyét. Helyet kapott egy Asinius Pollio által szervezett felolvasói esten is, Tibullussal felváltva olvasták fel verseiket. Kezdték meghívogatni ünnepségekre, lakomákra. Egy ismert művésznek ilyenkor illik ajándékot is adni, persze gazdám még nem igazán volt az. Propertius elmondta egy-két versét, lehetőleg mindig újat, én pedig néhány példányban lemásoltam kalligrafikus betűkkel, hogy a házigazdának emlékül maradjon. Végre teljesült az álmom, verseket írhattam, s hogy nem magam szereztem őket, az egyáltalán nem zavart. A fő, hogy a költemény

¹⁸ A Vezúv környékén bányászták ezt a vulkanikus port, ami víz hatására betonszerűen megkeményedik.

Forgács József: Szirmok a serlegben

fennmaradjon, megkapja az esélyt a sorstól az örökkévalóságra. Készítettem másolatokat a leendő kötet számára is.

Kiderült aztán, hogy Cornelius Gallus, a nagy Gallus, nem a levegőbe beszélt. Propertius elment hozzá római otthonába. Egyszerű, bár kényelmes villa volt.

– Nem tartozom az úgynevezett arisztokraták körébe. Galliában születtem egy római kolóniában. Szerencsére szüleim fontosnak tartották a taníttatásomat. A princeps iskolatársa voltam, bizony, mint Messalla, vagy Agrippa. A görög művészetek nagy csodálója lettem. Az igazi előkelőséget a kultúra adja, elhíheted, nem a híres ősök sokasága. Gyere csak beljebb. Nézd meg a könyvtáramat, erre vagyok a legbüszkébb. Ha nem is olyan nagy, mint amit Pollio barátom létrehozott, azért ez is valami!

A szoba falaiba polcok voltak vágva, a kő és falapokon mindenféle papírtekercsek nyugodtak. Volt köztük néhány finom kötésű pergamen könyv is, igazi műremek.

– Ezek a legnagyobb kincseim.

Egy díszes pergamenkötetet tett le a kis asztalra.

– Euphorion szerelmi elégiái, melyeket lefordítottam.

Nagy áhítattal simogatta a lapokat.

– Ezért érdemes volt élniük a birkáknak, hogy ilyen könyv készüljön belőlük!

– Antiochus király tudós könyvtárosa volt, ha jól emlékszem – derengett Propertiusnak.

– A tudós munkáival keveset foglalkoztam. Nem tudom, mikor jelennek meg latinul. A szerelmi líráját igyekeztem eltanulni, amikor megismertem az én Cytherisemet. Az én istennőm csodálatosan uralta a színpadot. Fordítottam néhányat Euphorion mondafeldolgozásaiból és az elbeszélő költeményeiből is. Tudós görögök voltak a segítségemre, Partheniosz, majd újabban Krinagorasz. Gyere Krinagorasz, hadd mutassalak be ifjú barátomnak! Hozz bort is magaddal! Nem illik persze a könyvtárban inni, még ráömlőne a bor ezekre a kincsekre, menjünk is ki inkább.

Megjelent közben szíve hölgye is.

– Folyton ezeket a régi görögöket bújja. Úgy el tud zárkózni a könyvtárban, hogy naphosszat alig látom. Az ósdi görögök érdekesebbek nálam?

– Tudod szívecském, hogy te adsz értelmet a költészetemnek. Most a költészetről beszélgetünk, foglald le magad valamivel.

– Milyen volt a princeps iskolás korában? – érdeklődött gazdám.

– Ez igazi jó bor, úgy a legjobb, ha tisztán issza az ember. Elég szorgalmas volt, igyekezett mindent megcsinálni, amit kellett, de nem tartozott a legokosabbak közé. Viszont megvolt benne az egészséges életösztön, megbízható okos emberekkel vette magát körül. Féltette az életét – persze nem alaptalanul. Neki minden a politika, a költészet is csak eszköz, a hatalom támasza. Az igaz művészetet talán nem is érti. Szokott nekünk küldözgetni verseket, értekezéseket – csupa tanmesét. Még alá is húzza a tanulságot. Szerinte úgy kellene befejezni a műveket, hogy tanulság, kettőspont. El sem tudja képzelni, hogy valaki csak önmagában a művészetért, vagy a tudásért olvasson, haszon nélkül. Már szégyelli, hogy valaha írt néhány tragédiát. Egyszerű, lebutított irodalom kell neki – a hatalom mindig ízléstelen. Persze ha nem hálózza be Lydia, ez a céda nőszemély, azért más volna. Egy családanya hogy kacérkodhatott így, csak hogy a hatalomhoz törleszkedjen...

– Ne pletykáldoj már annyit, egyszer majd bajod lesz belőle! – hangzott be Lycoris kiabálása. – Honnan tudod, hogy az új barátod miféle ember, mennyire megbízható?

Gazdám persze mentegetőzött, hogy jóféle ember, őt semmi nem köti a hatalmasokhoz. Azzal kísérté ki Gallus:

– Egyszer elviszlek majd Maecenashoz.

A nagyúr intelme

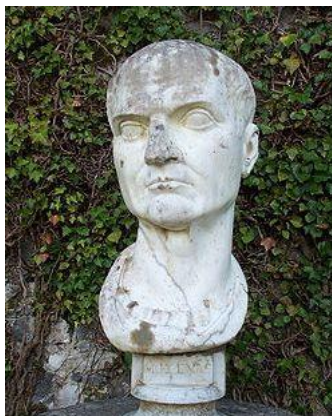
Állta is a szavát, de már nem tudott ott lenni, elment a sereggel a háborúba. Üzenet jött a nagyúrtól, hogy várja gazdáját. Sokat nem kellett menniük, Maecenas itt lakott az Esquilinus dombon, de hát a távolságot nem mindig a lépés vagy a kerékfordulat mutatja.

– Csodás villád van, nagyuram – álmélkodott Propertius.

– Ugyan, építetek egy kényelmesebbet Tiburban – felelte a nagyúr. Csak a hivatal most Rómában tart. Mióta Caesar elment a hadakkal, mindenért a felelősség a városban rám hárul. Na de ennek is vége lesz egyszer. Ha a tiburi villa elkészül, ide legfeljebb néhány napra jövök majd. Távol az sincsen, egy gyorsfutár egy-két óra alatt kiér majd a levelekkel, mindennap olvashatom a szenátusi híradót, de a város bűze már nem ér el hozzám.

– A város bűze? Szépen rendbe tetted uram ezt a lepusztult környéket. Sokat köszönhetünk neked, mi etruszkok, akik ide húzódtunk a védőszárnyaid alá.

– Azért a friss vidéki illat egészen más. Feltöltöttem a régi temetőt, új földet hozattam ide. Caesar és barátai mind tesznek valamit a városért, nekem is illik. Asinius Pollio barátom a Julius Caesar által megálmodott könyvtárat hozta létre, Agrippa pedig hatalmas népfürdőt tervezget. Meg kell előzni a járványokat, de azt mondja, fürdőben is lesz könyvtár, a test és a szellem harmóniája a fontos, ahogy a görögök mondták. A gazdagság és a hatalom felelősséggel jár, nem húzhatom ki magamat alóla.

2. ábra Gaius Cilnius Maecenas

– Kérdés, mit hoz a háború. A princeps megerősítette a tűzoltóságot, mégis leégett a Circus Maximus, baljós előjelnek mondják.

– Badarság! Újjáépítjük, és a cirkusz szebb lesz, mint valaha, az ember nagyobb részt maga alakítja a sorsát.

– Ha téged hallgatlak uram, minden pompásnak és egyszerűnek tűnik, pedig az emberek szoronganak. Mintha ma lett volna, amikor el kellett hagynunk földünket és bemenekültünk Rómába.

– Úgy tudom, azért valami kis kárpótlást kaptatok. Ez persze nem nagy vigasz.

– Mi lesz így népünkkel? Sokan már csak latinul beszélnek. Ki ismeri még költőinket, kultúránkat?

– Talán már csak én – felelte Maecenas. – Tudom, néha gúnyolódnak is a hátam mögött a tuszka beszédmódom meg a köntösöm miatt, de én már nem változom. Mindig etruszk maradok, de a népünket én sem menthetem meg.

– Pedig te vagy köztünk a leghatalmasabb! Most te uralod Rómát!

– Csak míg Caesar távol van. Azt hiszik, bármi a hatalmamban áll, hiszen bárkit kivégeztethetnék. Csakhogy az ilyen dolgok nekem örömet nem szereznek. Amit pedig igazán szeretnék, azt nem tehetem meg én sem.

– Nem tűnhet el nyomtalanul egy ilyen múltú, hatalmas nép!

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Ki tudja? Úgy látszik, az ezeréves jóslat válik valóra. Népünk tíz generáción át virágzik, majd eltűnik a történelem színpadáról.¹⁹

– Azt mondtad uram, a sorsunkat magunk alakítjuk....

– Általában igen. Talán mégis munkálkodnak nagyobb erők is.... Nem tudom... A leghatalmasabb királyok sem tehetnek meg bármit. Sokszor csak meghallják a sors szavát és követik. Ez adja a nagyságukat. A toszkán nép nem fog kihalni, de elveszíti a kultúráját beolvadva a rómaiba. Talán a népek időnként lecserélik a kultúrájukat, mint az ósdi ruhát. Ezeket a dolgokat már csak az istenek befolyásolhatják.

Hosszú csend után egyszer csak megjelent egy szolga.

– Egy kis csemege, az egyik kedvencem. Kása mézes borban jegelve.

– Igen, hát így jéggel egészen más. Mennyi jéggel kellett így lehűteni! Ezt kevesen engedhetik meg maguknak.

– Egyszer élünk, öcsém. Ki kell élveznünk a gyönyöröket, amit elérhetünk. Ha oktanul eltékozzoljuk az életünket, semmit sem kapunk cserébe érte. Előtted az élet, bármit elérhetsz, amit akarsz, Róma már szinte a lábaid előtt hever. Gondtalan életed lehet, csak a Caesarra utaló csípős megjegyzéseidet hagyd el a verseidből.

– Én nem félek a princepstől sem!

– Azért mondd, mert tudod jól, hogy nincs mitől félned. Az oroszlán nem vadászik egérre, a sas nem fog legyeket.

– Talán olyan verset írnak, mint Horatius?

*Áraszd szét a hazán, jó vezetőnk, a fényt!
Hisz míg ránk mosolyog, mint sugaras tavasz,
fénylő arcod, a perc szebb, s gyönyörűbb a nap,
s tündöklőbbek a hajnalok.*

(Horatius: Énekek IV. könyve 5/5-10: Horváth István Károly fordítása²⁰)

– Azt írsz, amit akarsz. Nem bántalak, tulajdonképpen meg is tudlak érteni. Én csak jót akarok neked. Mindent elérhetsz, amit szeretnél, ha az élet élvezetére törekszel, és nem marcangolod magad a múlton és azokon a megmászhatatlan borús dolgokon, amelyeken csak az istenek segíthetnek.

Jó szelünk van

Maecenassal tehát nem a legjobban alakultak a dolgok. Társasági életünk is lecsendesedett, Messalla és Cornelius Gallus odavolt a hadakkal. Szerencsére akkor már egészen tűrhetően éltünk, gazdám egy másik szobát is kibérelt az eddigi mellett. Híre jött, hogy Agrippa egy nagy tengeri csatában győzelmet aratott Antonius fölött²¹, de a helyzet zavaros, nagy erők állnak még fegyverben. A hírt legtöbbször megnyugvással fogadták, de Propertius elszomorodott. Titkon abban bízott, talán Antonius majd visszaadja az elkobzott földeket azoknak, akik a nagybátyja²² mellett kiálltak.

¹⁹ Lehet, hogy ez a fatalista etruszk jóslat csak 850 év távlatát ölelte fel, de könnyebb ezeréves jóslatról beszélni.

²⁰ Kicsit csúsztatok, ezt a versét Horatius minden bizonnyal jóval később írta. Ki tudja persze, Horatiusnak volt egy olyan elve, hogy kilenc évig tartsd vissza művedet.

²¹ Actiumi csata i. e. 31. szeptember 2.

²² Lucius Antonius, olvastam már M. Antonius testvérének, nagybátyjának és sógorának is. Fellázadt Octavianus ellen, sok etruszk támogatta, Propertiusék is. Köztársaságpárti volt, az etruskok azért álltak mellé, mert a földjeikre kívánta Octavianus Julius Caesar egykori veteránjait letelepíteni. Ebbe M. Antonius korábban állítólag beleegyezett. Perusiánál i. 40-ben Agrippa beszorította és kiéheztette hadait. A források ellentmondásosak és zavarosak, egyesek szerint sok kivégzés volt utána, mások szerint nem.

Forgács József: Szirmok a serlegben

Mondogatta is, hogy neki ősi jussa kell, nem kegyelemkenyéren akar élni, nem úri adományból szeretne házat és földet, mint Horatius. Az ábránd egyre inkább füstbe ment. Octavianus rendje, az „első polgár” gyámkodása alatti köztársaság, bármennyire fából vaskarika volt is, egyre inkább megszilárdult, noha a sereg még vissza sem tért a harcokból. Később már ritkán emlegette sérelmét, bár egy versében azért írt róla:

*Még a halálra nem ért meg atyád, s már csontjait össze-
gyűjthetted, s szűkös házba szorult a család;
mert, bár földjeidet sok ökör szántotta, a gyászos
mérőrud másnak mérte csinos vagyond.*

(Propertius: IV. könyv 1/127-130 Kerényi Grácia fordítása)

A rossz mellett azonban jónak is kell történnie. Cynthia mégsem ment el az illíriai praetorral. Egyszer csak szólt, hogy meglesz a pénz a kötetre. Propertiusnak vizitelnie kellett még néhány nagyúrnál, ilyenkor pár versét bemutatásra lemásoltam szép kalligrafikus írással, és megkapta a beígért adományokat, ahogyan Cynthia mondta. Cynthiahoz is került néhány adomány, meglepően azt állította, még Maecenas is adott, de azzal, hogy ne szóljon róla senkinek. Már csak a kiadót kellett megkeresni. Gazdám a leghíresebb kiadóhoz, a Sosius testvérekhez ment. Azt mondta, sokat köntörfalaztak. Aztán nyíltan kijelentették, hogy Caesarra tett megjegyzései miatt aggódnak. Végül annyit engedtek, hogy jöjjön vissza egy hét múlva. – Mintha csak ők lennének könyvkiadók a városban! – mérgelődött gazdám. Aztán egy hét múlva mégiscsak elment hozzájuk. Azt mondták, óvatosan puhatolóztak a dologban és hajlandóak kiadni a költeményeket.

– Csak boltosokkal, üzletemberekkel ne kellene vesződni! Végre ez is megvan. Amennyit alkudoztunk! A sok számolás! Egy tudós szolga tologatta a homokpad vonalain a kavicsokat folyton, azt hittem, már sosem lesz vége. A kapacitásuk megvan hozzá. Harminc írnokuk dolgozik naphosszat.

A Holdistennő leányának szíve is megenyhült. Gazdámot meghívta magához.

– A Suburában lakik néhány szolgálónővel, köztük a dajkájával, akit nagyon szeret. Sohasem voltam még ennyi nő között, aki mind a kedvemben akart járni. Úrnőmmel csodálatos éjszakát töltöttünk, megvalósult hát az álom, beteljesült a jósnő ígérete. Beszéltem erről Cynthia-nak, aki csak nevetett, makacs kitartásom tetszett neki, mondta. Úgy látszik, ehhez a jósnőre volt szükségem. Neki mindegy. Mások úgyis csak a kalandokat keresik, főleg a nagyurak. Ő is hisz a szerelemben, Venus ajándékában. Én meg hiszek a sorsban, hogy mindenkinek rendelnek valakit az istenek.

„A szerencsédet nyilván a sors kegyének tulajdonítod. Hogy egy nő is segített, arról senki sem beszél szívesen. A nőket csak játékszereknek, vagy házibútoroknak tekintik” – mondta nekem Cynthia. „Az etruszk ember a nőt mindig is társának tekintette” – feleltem.

Közbeszóltam gazdám beszámolójába:

– A görögök az etruszkokat ezért is tartják fesletteknek; micsoda romlottság, mondják, hogy az asszonyok együtt mulatoznak a férjeikkel, nekik a házitűz mellett a helyük.

– Aztán rabszolgákkal és fiúkkal vigadoznak. A legtöbb népnél az asszony csak a sátor előtt, vagy az előszobában áll, amikor a férfiak lakomáznak és felszolgálja az ételt. Csak üljön otthon, őrizze a házat és várja az urát, mint Pénélopé Odüsszeuszt. Nem tudják, mit veszítenek, mit adhat egy igazi női társ az embernek. Egyszer talán majd érettebbé válik a világ, és megértik ezt másutt is.

Egyre gyakrabban járt Cynthiahoz.

– A második szinten lakik. Hogy ne kelljen körbemennie a falépcsőkön, egy kötelet erősített az ablak deszkájához. A kötélen libben le, amikor megjelenek. Repül felém, mint egy istennő. El sem tudnád képzelni, micsoda látvány, egy festővel kellene megörökíttetni!

Gazdám kissé lebecsülte a fantáziámat. Ezután már, ahogy újabb hírek jöttek a háborúról, nem is érdekelte.

– Antonius most már aligha győzedelmeskedik – mondtam.

– Kit érdekel? Csak egy darabka földet vesztettem, és egy világot kaptam cserébe. Legalább Antoniusnak is megvolt a maga szerelmi boldogsága Egyiptomban, ami minden hatalomnál többet ér.

Továbbra is járt Propertius Bacchus kertjébe. Volt, hogy elkísértem, de a főnök nem szerette, ha ott vagyok, a többiek ugrattak, kérdeztettek, hogy megy a sorom, milyen úri dolgom van, nem ment a munka. Inkább, ha besötétedett, érte mentem gazdámnak a lámpással. Propertius és Cynthia azzal mulatták magukat, hogy sorra vették az ismerősöket, kinek ki lenne a legjobb párja, és találgatták, vajon összejönnek-e. Gazdám azzal kérkedett előttem, hogy ő már mindent tud a szerelemről, mert az istenek sorába tartozik – előttem persze könnyű volt.

Most, amikor utólag ezeket a dolgokat leírom, rá kell ébrednem, hogy közel sem vagyok képes rá, hogy úgy érzékeltetsem ezeknek az időknek a boldogságát, mint gazdám maga tette. Cynthia árnya mondja egyik utolsó versében, amikor halála után, mint álombeli látomás jelenik meg előtte:

*Már kiesett lármás Suburám sok titka fejedből,
s ablakom is, mit szétnyűtt amaz éjjeli csel,
hol kötelem leeresztve repültem – hányszor! – elébed,
váltogató karom úgy ért le, ölelni nyakad?
Ó, hányszor hulltunk szerelembe az utca kövén, mit
nem melegített más, csak köpenyünk, meg a vágy!
(Propertius 4. könyv 7/15-20 Kerényi Grácia fordítása)*

Az ilyen boldogság talán már örökkévaló, nem múlhat el, az időn kívül is létezik valahol, az elíziumi mezőkön, vagy ha máshol nem, a versek lapjain.

II. könyv

Maecenas megenyhül

A kis Gallussal, régi barátjával gazdám ritkábban találkozott, mióta egy Hylas nevű ifjúba lett szerelmes. Propertius tréfásan intette: Vigyázz a nimfákra! Jó, ha Hylast távol tartod tőlük. A nagy Gallusról, Corneliusról, az a hír jött, hogy magas polcra került, átvette az Antoniustól elpártolt légiók fölötti parancsnokságot. Szép Lycorisát azonban itthon hagyta, aki közben máshoz kötötte a szekere rúdját.

– Ilyen csalfa az asszony! Még egy szabados, az egykori rabszolga sem hűséges! – mondta erre Propertius.

Szerencsére az irodalmi élet nem hunyt ki nélküle sem, barátja, Asinius Pollio továbbra is szervezte felolvasó estjeit.

Könyvtárának hús oszlopcsarnoka alatt gyülekeztek a költészet barátai. A könyvtár vezetője, Varro fogadta a becses vendégeket. Eljött Fundanius, a komédiaszerző, Publius Alfenius Varus, a jogtudós, Domitius Marsus, az epigrammák mestere, Varius Rufus, a drámaíró, Valgius Rufus, a tudós költő, és más jeles poéták, mint Plotius Tucca és Aemilius Macer. Jó néhány szenátor is jelen volt. Mikor kezdünk már? Szerencsére a káprázatos szoborgyűjtemény lekötötte az előkelő társaság figyelmét. Végre megjelent Pollio is Maecenas, Vergilius és Horatius társaságában.

– Na, megérkezett végre a költőkirály, kezdetünk – súgta Propertius Tibullusnak Horatiusra célozva.

Forgács József: Szírmok a serlegben

Pollio emelkedett szólásra:

– Távol, a napkeleten, még a kardok csengése hallatszik, mi itt a lantok muzsikáját és a költészet édes hangjait élvezzük. Remélem, a költészet zenéje rövidesen elfeledteti majd velünk a csatazajt, mint ahogy a mennydörgést is elfelejtjük, ha a méhek döngicsélése újrakezdődik. Tartsuk hát ma távol a politikát, és engedjük át magunkat a múzsák élvezetének!

– Helyes, helyes – bólogattak.

– Örömmel tudtam meg, hogy fiatal barátom, Vergilius....

– Jó neki, számára mindenki „fiatal barátom”, nem kell gondolkoznia, hogy kit hogyan szólítson – mondta halkán Propertius.

– ... új eposzon dolgozik. Aeneas viszontagságos útját meséli el Trójától Rómáig, az ilioniaktól a Iulius nemzetségig, hogyan tudta teljesíteni isteni küldetését, hogy megalapíthassa drága Rómánkat, amely a világot a civilizáció útjára vezeti. Mivel a halk szavú Maro barátom kissé köhögős, egy felolvasó emberem előadásában hallgassuk meg az első éneket.

Erős, zengő hangon szavalt a színész, ahogy illik.

*Ám fia Ascanius, hívják úgy is, hogy Iúlus -
Ílus volt azelőtt, míg állt honuk, Ílium épen -,
Sok hosszú hó fordultán gyakorolja hatalmát...*

Itt már Tibullus fortyant fel magában:

– A Iulius család, a Cesarok hatalmának eredete – még jó, hogy nem politizálunk! Persze, lenyelik a békát, Róma dicséretéhez kapcsolja, ami hízeleg nekik.

*Rómulus áll ezután élére a népnek, a nőtény
Farkas-dajka fakó szőréen viduló, ki nevéől
Népét rómainak híván, Marsnak falat épít.
S nem szabok akkor időt, se teret birodalmuk elébe,
Minden uralmat örökre nekik fogok adni.*

(Vergilius: Aeneis I. ének Lakatos István fordítása)

– Valami hasonlót szerettem volna magam is alkotni – mondta elismerőleg Macer, aki igen kedvelte verseiben Trója témáját. – Saját szerény műveimmel ezután elő sem merek hozakodni!

Az általános tetszésnyilvánítás során sokan odamentek és gratuláltak a szerzőnek. Caesar tetszését is elnyeri majd, ha visszajön!

– Jó, hogy tetszeni fog. Kíváncsi vagyok, milyen hízelgéssel rukkol elő Horatius – mondta gazdám Tibullusnak. Horatius azonban nem politizált, egy szatíráját olvasta fel, kellemesen oldva az ünnepélyes hangulatot.

– Szerencsésebb, hogy nem egyből jössz Vergilius után – hajolt oda Propertiushoz Tibullus, majd felállt.

– A változatosság gyönyörködtet. Látogassunk el a múzsák kertjének más tájaira is, hallgassátok meg Propertius barátom szerelmes versét.

Ezek után már élvezte a közönség e sorokat is:

*És bármily sugaras, nem a kedvesem arca bővölt meg,
bár orcájánál nincs lilium vakítóbb,
bíborral küzd északi ormok szűz hava rajta,
pírja-fehérje akár tejben a rózsaszírom,;...*

Némelyek szemüket behunyva hallgatták, hogyan járja Cynthia a bacchusi táncot,

*...s ujjá alatt az aeol hárfán támad csuda dallam,
Múzsák éneke sem zendül ilyen gyönyörűn!*

*Hát amikor költ, állja a versenyt ő a Corinna
legszebb verseivel, senki nyomába se ér.*

(Propertius II. könyv 3/9-12, majd 19-22 Lator László fordítása)

– Valóban olyan lágyan zengett, akár az aeol hárfá, kár, hogy Gallus barátom, a szerelmi elégiák mestere nem hallhatta – mondta rá Pollio. Gazdám versét is elismerőleg fogadták, még ha nem is volt olyan átütő sikere, mint az Aeneisnek.

A felolvasások után átmentek egy másik helyiségbe, ahol frissítő italokat szolgáltak fel, s Maecenas nagyúr félrevonta gazdámát.

– Hidd el, itt a helyed a mi csapatunkban. Csak adj valami bizonyosságot, hogy hozzánk tartozol.

– Miféle bizonyosságot?

– Írj valamit Caesar sikereiről, történelmi hivatásáról. Fontos volna. Még mindig elég bizonytalan a helyzet, az ilyen kiállítás sokat jelent. Ha később szerzel hasonló műveket, amikor már a princeps hatalma teljében lesz, azt már talán talpnyalásnak minősítik, jutalma is kevesebb lesz, de most más. Csak nemrég történt, hogy egy összeesküvést kellett elfojtanom. Caesar visszajött télvíz idején – ki hajózik ilyenkor! Odahagyta a harcokat, hogy lecsillapítsa az elégedetlenkedést és újabb földeket osszon a veteránoknak. Ha most magasztalod, a mai időkben az még bátor kiállítás! Hittétel az új rend, az új köztársaság, a béke mellett. Ezt Caesar is becsülni fogja.

– Tudod nagyuram, hogy Callimachustól és az alexandriaiaktól tanultam a művészetemet. Ők nem a harcosokat dicsőítették, az egyszerű emberek költői voltak. Mi esetlenül mozgunk a hőstettek és a paloták világában.

– Nem kell mindig a nagy témákról írni, szép a szerelmi elégia is, de legalább a nevezetes eseményeket, mint az actiumi csata, meg kellene énekelned.

– Az én hangom túlságosan gyöngé ahhoz, hogy a csatazajt visszaadjam, most is csak csodáltam a színészt, ahogyan az Aeneis hősi sorait zengedezte. Amúgy is itt van a poéták garmadája, mindent megénekelnek lantjukon.

– Azért nem egészen úgy van az. Tudom én, fiam, hogy neked pénzre van szükséged. Egy kis támogatást szívesen nyújtok neked. Ne félj, én nem vagyok olyan, mint sok nagyúr, nem várom el, hogy a klienseim minden reggel eljöjjenek üdvözölni, hódolni – minek? – fel tudok kelni egyedül is. Na de ha ismét úr akarsz lenni és földet kapni, mint Horatius, nem köntörfalazok, akkor olyan műveket kell alkotnod, amit Caesar is méltányol. Van még írnivaló. Készíthetnél egy eposzt Caesar nagy tetteiről, azzal te lehetnél a költők között a leggazdagabb! Gondolkozz rajta!

– Nem is tudom... Legyünk szerények, maradjunk az egyszerűségnél, ezt tanultam. Annyi pénzre talán már nincs is szükségem.

Ünnep, ünnep után

– Bezzeg Horatius, mindig Horatius. Ha olyan akarok lenni, mint Horatius...! – dohogott gazdám, mikor hazajött. A pénzáradék persze jól jött. Tudott már Cynthiának ajándékokat is adni, legalább április elsején, a hetérák napján. Ezután már rendszeresen eljár nem csak Pollio könyvtárába, de Maecenas villájába is a nagyúr szűkebb baráti körébe.

Egy este Bacchus kertjében összegyűltek Propertius régi barátai. Magam is ott voltam, csak hátrább a sarokban, hogy majd vigyem a lámpást, biztosítsam az útját.

– Csakhogy megismered még a régi barátaidat! Már csak úri szalonokba jársz!

– Azokba az útszéli csapszékekbe valóban ritkán megyek be, mint te, Gallus. Langyos savanyú bor sok léggel – nem a kedvencem. Ott nem csak szúnyogok, de székek is röpködnek néha!

– Hidd el, a muslincák csak az igazi jó borra mennek.

Forgács József: Szirmok a serlegben

- Ezzel vigasztaljátok magatokat, amikor a lőrét isszátok – nevetett gazdám.
- Úr lettél! Úgy gondolkozol már.
- Az kicsit túlzás, de a borotokat ki tudom fizetni. Maecenas támogatásból ki lehet jönni, ha meghívnak valahová, hogy mondjam el egy-két versem, és ajándékot adnak, az csak ráadás.
- Jó neked! Megélsz abból, hogy szerelmes vagy! – vágta rá Gallus, a régi barát. – Én meg mennyit költöttem Hylasra, mégis elhagyott!
- Cynthia segített is sok mindenben, nem tagadom. A férfiak azt hiszik, ők uralják a világot, de hányan köszönhetik a karrierjüket egy-egy káprázatos hetéra, vagy befolyásos nagyúri szerető pártfogásának.
- Azt mondják egyesek, Ceasart is egyre inkább Livia irányítja. Kik is uralják hát a világot? – mondta Postumus. Mymnus is hozzászólt:
- A vígjátékokban mindig egy asszony, vagy ravasz szolga mozgatja a szálakat. Talán azért, mert a legjobb vígjátékainkat Terentius írta, aki maga is rabszolga volt. Kérdés, az élet vígjáték-e? Ha egy előkelő hölgyről, mint Livia, rosszat mondanak, odáig jutottunk, hogy mindenki rögtön elhiszi, hiszen a színpadon annyi hasonlót láttunk már.
- Mymnus egy mimózalélek! Szerinte gonoszság csak a színházban létezik, meg a mitológiában – válaszolta Postumus. Gazdám védelmébe vette a nőt.
- A nők beleszólnak a dolgokba, de ez mikor jó, mikor rossz. Amikor a vígjátékban nevetünk a kijátszott férjen, a zsarnokon nevetünk, aki azt képzei, családfői hatalmával mindenki fölött áll. Neki nem kell kedvesnek lennie egy nőhöz, neki a hűség kijár! A származása, a pénze miatt, mert az a nő az övé, neki adták. Minden családfő egy kis Caesar! A vígjátéki tréfa tördöfés a zsarnokba! Én nem kívánok mást, csak azt, hogy a verseim a lányok kis titkos polcain ott legyenek, nem érdekelnék a hatalmasok díszes könyvtárai!
- És nem zavar az, milyen sürgés-forgás van Cynthia háza táján?
- Visszautasította az illíriai praetort is! Engem szeret! Az a fontos!
- Ha mindenkit visszautasít, miért mennek hozzá?
- Tán ott ácsorogsz az ablaka alatt?
- Ezt már egész Róma beszéli.
- Végül is nem vagyunk házások, továbbra is éli a maga életét. Azért nem ártana egy kicsit kifizetni a dolgokat. Majd esetleg odaküldöm Lygdamust, leselkedjen.
- Na, jól jártam – gondoltam. Komolyan haragudtam Postumusra, hogy bogarat ültetett a gazdám fülébe, rosszat sejtettem.
- Lassanként kezdtek visszatérni a diadalmas hadvezérek. Csata, csata után zajlott az elmúlt években, most ünnep, ünnep után következett. Egyre-másra vonultak a diadalmenetek – mit is ünneplünk, kérdeztük néha. Cornelius Gallus nem jött meg, Egyiptom helytartójává nevezték ki.
- A fáraók örökébe lépett, de mit ér az, ha Lycorisa közben elhagyta – sóhajtott gazdám.
- Az irodalmi élet nagy eseménye volt, hogy előadták Varius tragédiáját, a Thüesztészt²³. A görög történet minden borzadálya megjelent a színpadon. Az előadás után maga Octavianus szólalt fel, gratulált a szerzőnek és méltatta a darabot:
- Láttam, sokunknak nem volt könnyű az ádáz testvérharc szörnyűséges cselszövéseit és véres bosszúit végignézni. Hasonló események zajlottak le nálunk is nemrégiben, a testvérharc mindig kegyetlen és szörnyű. Hiába fordítjuk el azonban a tekintetünket, jobb, ha emlékezetünkbe vessük a tanulságos példát; ne történhessen többé, hogy római öl római. Bízom benne, hogy a belháború

²³ A tragédiának csak a címét tudjuk, és azt, hogy Augustusnak tetszett.

Forgács József: Szírmok a serlegben

végleg elcsitult, és nekem is sikerül majd drága Rómánknak elhoznom azt az aranykort, amelyet Agamemnon adott meg a történet végén a műkénéieknek.

– Jókor fejezte be Varius a történetet, Agamemnon elég csúf véget ért – súgta Tibullus. – Látom, dolgoztok az irodalmi körben Maecenasnál a princeps számára.

Később híre ment, hogy a vezér a szerzőt egymillió sestertiussal jutalmazta. A diadalmeneteken kívül gladiátori játékok is voltak, még egy kisebb tengeri csatát is eljátszottak a közönségnek. Mindenki erről beszélt, Tibullus azonban nem volt hajlandó megnézni az öldöklést. Egyedül Messalla diadalmenetére ment el gazdával együtt. Így dohogott:

– Végre megadták neki a salassi győzelméért. Évek múltával, most már lehet. Most annyi csatát ünnepelnek, és mindegyiknél a princeps vonul, mindenért őt kell ünnepelni, hogy már mehet Messalla is, ki fog rá emlékezni! Fel sem tűnik a sok között.

Emlékezetes látványt nyújtott Messalla, harci szekéren vonult, vértjén bíbor köpennyel, mögötte a hadnép. Utána a vezér villájába mentek, ahol Tibullus mondott egy elég hosszú köszöntőverset:

... győzelmet lát újra a római nemzet
s gúzt a legyőzött fél hadvezetői kezén.
Téged meg, Messalla, babérkoszorús, elefántcsont
harcszekeren vonnak tündöklő paripák.
(Tibullus I. könyv 7/5-8 /Kárpát Csilla fordítása)

Kérdezgette Propertius, jó volt-e. – Jó volt – mondta végül a gazdám – csak Oziriszt nem értettem, hogyan került bele. Messalla elmondta, hogy nem pihen sokáig, rövidesen Szíriába készül.

– Akkor megint nem látunk pár évig! – sóhajtott Tibullus.

– Miért nem kísérsz el?

– Én? – kérdezte Tibullus. – El tudsz képzelni, amint egy bökővel szurkálom az ellenséget? Ez volna a jövőm, ami meg van írva? Talán már hordozza egy parthus a dárdát, mely majd életemet kioltja.

– Ugyan! Nem is látnál ellenséget. Biztosítalak róla.

– Egy háború nem csak diadalmenet!

– Gondolkozz rajta! Csak éppen felvetettem.

– Így lehetnél lovag úr majd! – vetette közbe Propertius. – Ott ülhetnél az amfiteátrum második sorában a szenátorok mögött. Lenne szép lovagi gyűrűd!

– Amúgy sem kedvelem a véres látványosságokat. Még a kocsiverseny, az hagyján, bár ott is előfordulnak borzalmas dolgok.

– Mehetsz arra is.

– Nem szállok be a parádéba! A Ceasar, a szenátorok, mögöttük a lovagok... Díszes cirkusz. Büszkébb vagyok a szeretőm szépségére, mint arra, hogy római polgár vagyok!

Amikor hazafelé mentek, Tibullus csak kimondta:

– Talán mégis elmegyek Szíriába. Nem árt, ha világot lát az ember. Meg aztán... anyám tényleg szeretné, hogy lovag legyek.

– Anyámasszony katonája leszel! Anyámasszony katonája!

– Na, jó. Főleg azért mennék persze, hogy Messalla ne legyen egyedül ott a sok primitív vasember között. Csak kardot ne kelljen fognom.

A százszírmű rózsza

Tibullus, a kard nélküli katona végül valóban elment Messallával keletre. Delia nem akarta elengedni, mióta a katona férjét elvezényelték, jobban összemeglegedtek. Háromszor vásárolt szent

Forgács József: Szirmok a serlegben

sorslapokat, s az égi áldás mutatkozott meg mindháromon. Ízisz szent ígéretei, mint kiderült, mégis csalókának bizonyultak.

Gazdám egyre elégedetlenebb volt Cynthiával, egyre többet mérgeskedett. A féltékenység egyre jobban kínozza.

– A fejére olvastam! Már egész Róma rólad pusmog? Mindenki tud rólad mindent, csak én nem? Hírbe hozol, s kinevetnek! „Nem vagyunk házasok!” – mondja, és csak kacag.

Aztán Propertius nekiült verset írni, s akkor nyugodott meg kissé. Majd a versemmel állok bosszút! Mire jók a múzsák...

*...öklöm nem sújt rád, én nem ütök sebeket.
Ily csúfos viadalt a paraszt végigverekedhet,
mert a fejét soha még nem körítette babér.
Én majd csak megirom, de az elzeng messze időig:
„Cynthia oly gyönyörű, Cynthia oly csapodár!”
(Propertius II. könyv 5/27-28 Radnóti Miklós fordítása)*

Egyszer gazdámval a fórum környékén sétáltunk, amikor megpillantottuk Cynthiát egy úriember társaságában. Gazdám nyomban berántott egy oszlop mögé.

– Nehogy észrevegyen bennünket! Majd menj utána feltűnés nélkül. Figyeld meg, hova mennek, mikor válnak el. Csak rád ne ismerjen!

A torkomban dobogott a szívem. El ne rontsam, akkor majd én leszek a bűnbak, ha összevesznek. Jó ideig az oszlop mögött lapultunk. Amikor elindultak, szép lassan elkezdtem én is andalogni. A forgalmas úton nem voltam feltűnő, nagy volt az emberáradat. Különben sem sokat láthatott engem az úrnő. Hanem aztán egy szűk utcába fordultak, akkor megijedtem. Szerencsére tudtam, hol lakik Cynthia, hátha arra mennek. Inkább megelőzőm őket. Nem kanyarodtam be, tovább mentem egy másik, párhuzamosan haladó utcába. Ott gyorsan előreszaladtam az útkeresztezésig. Kissé kidugtam a fejem és kikémleltem. Még nem érhetek el ideig. Lélegzetvisszafojtva vártam. Végre, nagy sokára felbukkantak a másik utca kereszteződésében. Akkor előrefutottam megint a következő kereszteződésig és kilestem. Nem fordultak el másfelé, Cynthiához mentek, amiről be is számoltam a gazdámnak.

– Ki volt ez? Na, mindegy, majd kiderítem. Menj vissza holnap a házhoz, és figyelj, ki megy be! Nesze, itt egy kis pénz, ha megéhezel, vagy megszomjazol, vehetsz magadnak valamit.

A pénznek természetesen örültem, de féltem, megfizetem még az árát. Leselkedni nem szép dolog. Csak rajta ne kapjanak.

Másnap délelőtt már ott voltam. Nem számított, hogy el kellene vinni a ruhát a mosodába, semmi sem hatott gazdámra. Néhányszor elmentem a ház körül, de nem állhatok ott állandóan! Szerencsére nem messze volt egy csapszék, ami elég jó bázispontnak ígérkezett. Onnan sajnos nem lehetett közvetlenül rálátni a házra. Ült az épületnél egy öreg koldus, időnként megálltam, igyekeztem valahogy szóba elegyedni vele. Délutánban, amikor nagy a hőség, kevésbé volt feltűnő az ólálkodás, olyankor többen a fal mellett leülnek pihenni. Messzebről jöttek, nem tudnak napközben hazamenni, meg hát vannak csavargók is. A szegények az utcán élnek, akinek van egy cseppnyi szobája, az is inkább az utcán jön-megy. A gyerekek is ott szaladgálnak. Várakozás közben most jól jött, hogy nézegethetem őket, hogyan dobálják kis kavicsukat a felkarcolt négyzettrácsokba, fél lábon ugrálva utána²⁴. Próbáltam kitalálni a játék logikáját.

²⁴ Ilyen játékot mi is játszottunk gyermekkoromban, ickának neveztük. A rajzolata fennmaradt a régi római köveken.

A kocsmától eléggé viszolyogtam, hiszen Bacchus kertjéhez voltam szokva, ezt a világot nem ismertem. A koszos székek, asztalok, savanyú borok, hideg lepények hagyján, sokkal visszataszítóbbak voltak a szakadt ruhájú, nehéz szagú vendégek. Persze, mind dicsérték Caesart, meg lehetne választani királynak, folyton az ünnepi játékokról beszéltek. Egyesek elő is adták a lejátszott tengeri csata egyes jeleneteit gyerekes módon. Végül aztán már nem tudtam türtőztetni magamat és közbeszóltam:

– Csak a szórakozás a fontos? Az nem, hogy most már Caesarnak csaknem teljhatalma van, mindent ő dönt majd el helyettetek? Mi marad ezután a népgyűlésre?

– Miért, mi dőlt el eddig a népgyűlésen? Amit az okosok előre eldöntöttek! – általános morgás.

– Ha a nép elért valamit, azt sohasem ott érte el! A szenthegyre vonultak ki a régiek is. Azt hiszed, akad, aki úgy megy el a népgyűlésre, hogy majd meghallgatok mindenkit és meglátom, mire szavazok? Eleve úgy kell szavaznod, mint a családfő. Az meg megállapodik másokkal, hogy milyen urakat támogatnak, akiktől függenek, vagy kérnének valamit. Úgy kell szavazni. Szabadságuk mindig is csak az uraknak volt!

– A polgárjog arra jó, hogy gabonához jussunk – szólt közbe valaki.

Ezeknek aztán tényleg fölösleges a demokrácia – gondoltam. – Igaz, ha mind a maga feje után szavazna, úgyis csak valami zagyvaság jönne ki belőle.

– Ilyet adjál a fiatalúrnak is! – mondta valaki a kocsmárosnak.

– Jól van, kóstold meg, ezt ingyen adom!

– Miféle ital ez?

– Csak húzz bele, majd meglátod! Ettől lehet megokosodni.

Majd megfulladtam tőle, ami nagy derűtséget keltett. Kiderült, hogy valami kifagyasztott tömény bor volt²⁵, a kocsmá büszkesége, szörnyen égette a torkomat és förtelmes volt az íze. Utána meg hullámozott előttem a világ, alig tudtam hazamenni. Az első nap nem sok eredménnyel jártam. Félttem, gazdám dühös lesz, de nagyokat mulatott a történetemen. Azt mondta, ebből tanulok, menjek vissza másnap is.

Nem értek még véget megpróbáltatásaim. Harmadnap aztán vigyázatlan voltam. Egyszer csak egy nagy kezet éreztem a nyakamon.

– Hát te mit ólálkodsz itten állandóan? Lecsapjalak?

– Vigyük inkább a gazdához! – mondta egy másik.

Hová vittek? Egyenesen Cynthia lakásába. Ott láttam azt az urat, akit gazdámval együtt láttunk.

– Gazda, ez az alak itten ólálkodik már régóta, nagyon gyanúsán viselkedik, leskelődik.

Naná, hogy félttem. Egy szegény szolgát bárki agyonverhet, legfeljebb, ha nagyon ugrál a gazdája, odalökik neki az árát. Mi az, egy úrnak? Szerencsére Cynthia a segítségemre sietett, hiszen én nem árulhattam volna el gazdám.

– Hagyjátok szegényt, ismerem, ez a fiúcska Propertius, a költő szolgája, nyilván csak ura parancsát teljesíti, hogy utánam leskelődik. Nem tehet róla, hogy ezzel bízták meg, ne bántsátok.

– Na, eltakarodj, meg ne lássunk itt megint!

Mondtam is a gazdámnak:

– Bármit megcsinálok uram, csak ne küldj vissza még egyszer!

– Jól van, ne félj, amúgy sincs semmi értelme az egésznek.

²⁵ A szeszleparlást az ókorban nem ismerték, de a kifagyasztás módszerét állítólag igen. Ha a bor fele megfagy, a másik felében a szeszfok közel duplájára nő. A képződő jégkristályok közül a könnyű alkohol kiszorul, de a kellemetlen ízek is felerősödhetnek.

Cynthia persze meg volt sértődve a kémkedés miatt. Néhány nap múlva a gazdám újabb feladatot adott. Menjek el Meacenas nagyúrhoz, aki rózsákat ígért Cynthia kiengesztelésére. Lassan mentem, néhány kisebb kört is megtettem, hogy gyűjtssem a lelkierőt. Bemenni egy ilyen nagyúrhoz! A szolgák a kertbe vezettek, meglepetésemre éppen ott ült a Maecenas.

– A rózsák a kedvenceim. Jó helyen jársz, nincs semmi jobb szerelmi engeszteléshez, hiszen a rózsák szirmát Aphrodité vére itatja át. Milyen szép dallama van a görög névnek: Aphrodité...

A kert nem volt nagy, de telve volt rózsákkal, a magasban is rózsák illatoztak lugasokba fűzve.

– Itt csak rózsák vannak – mondta a nagyúr. – Majd a tiburi villám mellett több hely lesz, építek nagyobb parkot is. Ki tudja, talán Mutius nyírott bokraiból²⁶ is tartok néhányat, hogy haladjak a divattal. Az igazi mégis a rózsa. Látod, hány fajta lett az egyszerű, ötszirmú halvány virágokból? A gazdád úrnőjéhez ez illik leginkább: a campaniai százszirmú rózsa²⁷. Csodálatos, nem?

Meg voltam illetődve, hogy a nagyúr úgy beszél hozzám, mintha nem is szolga volnék.

– Valóban, nagyuram.

– Nekem mégsem ez a kedvencem. Tudod miért?

– Nem tudom, uram.

– Ezek meddő virágok. Nézd csak ezt a szirmot! Benne van a porzósál. Ott van benne. A porzósálakból lesz a sok szírom. Minél több a szírom, annál kevesebb a porzó. Ebben a virágban már nincs semmi belőle. A kertész szaporítja dugványozással. Nekem többet ér ez a milesiai rózsa. Csak tizenkét szirma van, de lángvörös, illatos és gyönyörű. Mintha Teresiámat látnám benne.

Lenyűgözve hallgattam a nagyurat, de azért örültem, amikor végre kívül kerültem a kapun. Boldogan vittem haza gazdámnak a csodálatos százszirmú rózsákat, amilyeneket még sohasem láttam életemben.

Kihallgatott beszélgetés

Levél jött Tibullustól. A maga részéről befejezte a hadjáratot, beteg lett a hajóúton, elvált a csapattól és Korfu szigetén maradt.

– Nagy szerencsénk van a parthusoknak! Meg nekünk is, hogy nem hajóztunk mi is Görögországba annak idején – mondta Propertius. – Tudod, mi a legrosszabb a tengeri hajóúton?

– Gondolom, a tenger gyomorforgató hánytorgása – mondtam.

– Nem.

– Az összezártság unalmas utasokkal?

– A poshadt ivóvíz! Attól lehet megbetegedni. Na, csak rendbe jöjjön szegény.

A szeretők mikor hogy voltak. Többnyire a gazdám járt el Cynthiához. Egyszer egy mulatság után mégiscsak hozzánk jöttek. Reggeli közben Propertius beszélni kezdett.

– Képzeld, mi történt a múltkor Maecenas irodalmi összejövételén. Mielőtt a nagyúr megjelent volna, Domitius Marsus előhúzott egy papiruszt, a princepsről szóló gúnyverssel. Azt mondják, a nagy erkölcsös időnként olyan orgiákat rendez, ahol isteneknek vannak a vendégek beöltözve. Ő persze Apollónnak tekinti magát. Miket híreszteltet, hogy az anyjához álmában Apollón osont be annak idején egy kígyó képében. Azt állította Marsus, a fórumon találta a gúnyverset kifüggesztve. Egy részét megjegyeztem:

*Mallia bent a teremben látott féltucat istent,
S féltucat istennőt – jelmezük isteni volt.*

²⁶ Akkoriban kezdett divatba jönni a bokorszobrászat, a bokrokat falak, betűk, vagy állatok formájára nyírták.

²⁷ Idősebb Plinius ír enciklopédiájában a korabeli rózsafajtákról. A százszirmú rózsáról vers is született, itt a porzósálak is mind szíromlevelekké alakulnak, ma is van hasonló.

*Caesar Phoebus Apollónak szerepében enyelgett,
S házasságot tört sorban a többivel ő;
Fenn az égilakók undorral másfele néztek,
És aranyos trónját elhagyta Juppiter is.*
(ismeretlen római szerző, Terényi István fordítása)

Mire megjött Maecenas, már jó néhányan derültek a dolgon, feltűnés nélkül egymásnak adogatva a papiruszt. A nagyúr persze megkérdezte, mi olyan mulatságos, mire semmi, semmi – mondták, mint a rajtakapott gyerekek az iskolában. Maecenas megsértődött, hogy titkolóznak előtte, mire csak odaadták neki. „Na, szép dolog – mondta – hogy ilyen gyerekes dolgokkal szórakoztok. Éppen a minap hallgattam eleget Agrippától, hogy vannak itt a körünkben olyanok, akik csak megjátsszák magukat, hogy Caesar hívei, mert támogatást remélnek, titokban viszont csak gúnyolódnak rajta. Most tessék!” Marsus feltalálta magát, mentegetőzött, hogy ő csak azért hozta el a cetlit fórumról, nehogy a csőcselék kacagjon rajta és Caesaron köszörülje a nyelvét, inkább dicséret illetné érte. Őt is felháborítja, hogy egyesek mulatnak ezen! Szomorú! A nagyúr csak annyit jegyzett meg, hogy azért már ő sem egy ma született birka. Lám, ilyen a mi isteni vezetőnk, aki az erkölcsökre oktat bennünket.

Kis idő múlva folytatta:

– Biztosan örültél, Cynthia, hogy Caesar visszavonta erkölcsjavító törvényét²⁸. Eddig elválasztott minket, és sok vitát okozott. Az erkölcsbíró szerepében tetszeleg, mintha nem maga is gyarló ember volna. Aki győz a csatákban, az már bölcs, erkölcsös is? Ő pártolja a házasságot, védelmezi a családot? Nem is tudja, mi a szerelem. Kétszer is érdekből nősült a hatalomért. A Líviával való házasságáról meg ne is beszéljünk. Terhes asszonnyal oltár elé állni... Egy kétgyermekes családayát elválasztani a férjétől... A férj is megéri a pénzét. Azt mondják, olyan boldogan vezette Caesarhoz a feleségét az esküvőn, mintha örömapa lett volna! S még ez az álszent tanít bennünket? Házasságra akarja kényszeríteni az embereket? Szerencsére két szeretőt Jupiter sem téphet el egymástól!

– Én a házasságot nem csak Caesar törvénye miatt akartam. Úgy mondd, mintha a házasságnak más értelme nem is lenne, minthogy távoli rokontól örökölhessünk! A gyermek meg csak arra jó, hogy megkaphassuk a teljes összeget! Gondolod, csak ezért akarok férjhez menni? A princeps törvénye előtt is volt házasság, azt még a régi ősök találták ki!

– Mire jó a házasság? A szerelem csak elszorvad benne. Nincs kötelező állandó szerelem, azt nem lehet passzusokba foglalni. A szerelmet Venusnak és Amornak köszönhetjük. Amit az istenek adtak nekünk, ember nem korlátozhatja törvények közé!

– Ez szép egy versben, de más a való élet. Gyerekesen gondolkozol. Egy nő megbecsülését, biztonságát idősebb korára mégiscsak a házasság adja. Te persze, csak magadra gondolsz. Egy „ilyen” lány nem jó feleségnek. Mit fognak szólni hozzá? Egy hetéra! Bezzeg múzsának kiváló, az örök szerelemtől regélni, szépeket mondani, szerelmeskedni! Azt hiszed, felrúgod a hagyományokat, pedig éppen hogy a szokások rabja vagy!

– Ugyan már, nálad külön nőt sohasem kívánnék magamnak. Tudom jól, hogy az a legnagyobb adomány, egy életre szóló társ, nem is kérek mást az istenektől. De a házasságot a gyerekek miatt találták ki! És minek a gyerek a mai világban...

²⁸ Augustusnak volt egy erkölcsjavító programcsomagja, amiben szerepelt, hogy távoli rokonoktól, barátoktól csak házások örökölhettek, és csak a gyermekesek teljes mértékben. Hamar visszavonta az ellenkezést látva. Egy a gond: ez legalább hat évvel később történt, mint ahogy tudomásunk szerint Propertius második kötete megjelent, a differenciától kénytelen voltam eltekinteni. Mondhatja egy irodalomtörténész, hogy nem tudjuk, milyen törvényre utalt a költő, de nem egy író a történet sarkalatos pontján.

Forgács József: Szírmok a serlegben

– Egy nőnek mindig az az álma, még ha „ilyen” is! Gyermekek nélkül nem teljes az élet.

– Hidd el drága, a világ sötét, az emberek gonoszak. Az etruszk nép is kivész a világból, megmondta előre az ezeréves jóslat. A föld teremőereje már hanyatlik, látjuk a csontokból, régebben mennyivel hatalmasabb lényeket szült. Láttuk a pusztító polgárháborút, az öldöklést, önzést, hogyan foszlik semmivé, amit tiszteltünk. Az istenek elfordultak az emberektől. Miért hozunk gyermeket erre a szenvedő világra?

– Babonák, jóvendölések... Nincs eldöntve, hogy milyen lesz a világ! Mindig kisüt a nap, csak ki kell várni! A gyermekeké a jövő!

– Hogy aztán katonákat neveljenek belőlük és gyilkoljanak!

Gazdám ezt így verselte meg:

Ősi triumphusnak mért áldoznék unokákat?

Nem soha, véremből nem születik katona!

(Propertius II. könyv 7/13-14 Bede Anna fordítása)

– Te beteg vagy! Teljesen meg vagy zavarodva a polgárháborútól meg az ezeréves jóslattól.

– Te meg mással sem foglalkozol, csak hogy egy szegény lánynak gondolnia kell a jövőjére! Még a halálos ágyadon is a jövődre fogsz gondolni!

– Igenis hiszek abban, hogy feleségül megyek valakihez! Leszek majd ősz hajú matróna még unokákkal körülvéve.

– Majd aszott, fogatlan banya leszel!

Így gonoszkodtak egymással, én pedig teljesen összezavarodtam: kinek van hát igaza? Legjobb, ha a szolgák nem ütik bele az orrukát uraik dolgaiba, úgy nyugodtabb életre számíthatnak.

Nem bűn a szerelem, ha a vágy igazi

Végre visszatért Tibullus. Az istenek meghallgatták fohászát:

Kérlek, szörnyű Halál, ki ne nyújtsd kezéd értem! Anyám nincs

itt, bús szíve fölé gyűjteni hamvaimat;

húgom sincs, ki behintene majd asszír olajokkal,

és a haját tépné sírva a sírom előtt.

(Tibullus I. könyv 35-8 Kerényi Grácia fordítása)

Felgyógyulását természetesen megünnepeltük. Gazdám javasolta:

– Megkísértetted a sorsot, de egyelőre még nem volt szükséged Venus közbenjárására, hogy az elíziumi mezőkre²⁹ vezessen, ahogyan már láttad magadat. Valahogyan emlékezetessé kellene tenni jöttödöt. Mi lenne, ha belépőt vennénk egy játéknapra a Mars mezőn. Nem sokkal az elutazásod előtt épült az állandó amfiteátrum.

– Legfeljebb a délelőtti vadászatra menjünk el, de azt sem szívesen nézem. Ott legalább érdekes szörnyetegeket lehet látni.

– Egy veterán katona nem szereti a harci játékokat?

– A legizgalmasabb jeleneteket, amelyek persze a legvéresebbek, nem is látom, olyankor azon kapom magam, hogy a körülöttem levőket figyelem: vajon a máskor normálisnak tűnő emberek hogyan képesek összevissza ugrálni, magukból kikelve hadonászni és eltorzult hangon ordítani.

²⁹ Elíziumi mező: A mennyország elődje, a boldogok szigetén van, ide jutnak az erényes lelkek. Talán krétai hagyomány. Bár Homérosz említi egy helyen, de csak Meneláosznál, a többi hős a pórnép közé kerül az Alvilágban. A Nagy Sándor utáni alexandriai központú, akkoriban modern hellenisztikus kultúrában vált általánosan használttá a fogalom, amely az archaikus szemléletmódtól, a mezopotámiai, klasszikus görög és zsidó kultúráról idegen, ott a holtak birodalma egységes mindenki számára.

Várákozásuk beigazolódott, félelmetes, szörnyű fenevadakat láttak, és egyetértettek abban, hogy a legrusnyább valamennyi a között a krokodilus volt. Délben bűnözőket végeztek ki, néhányat vadállatok elé vetettek, azt már nem nézték, kijöttek és ettek néhány lepényt. Délután jöttek az igazi gladiátorok. Propertius unszolta barátját, nézzenek meg legalább néhány összecsapást.

Előbb felvonultak a gladiátorok csillogó díszpáncélban. Megkezdődtek a küzdelmek, nagy szögletes pajzsokkal, robosztus sisakokkal és karvédőkkel felszerelt párok taszigálták, vagdalták egymást. Majd bemondták, hogy retiarius harcol scissorral. Ez mozgalmasabbnak ígérkezett. Egyiknek sincs pajzsa, nem úgy lesz, hogy a nagy pajzsokkal lökdösődnek. A scissornak kardja és éles vágókampója volt, sisakjából, mint egy hatalmas koponyából, fenyegető sötét üregként meredt ki két szemlyuka. A retiarius Neptunus harcosa hálóval és szigonnyal. A scissor nyilván kampójával igyekszik a hálót kivágni, és kitérve a szigony elől közel férkőzni ellenfeléhez. Véteze is segíti, a szigony

3. ábra Retiarius és scissor harca

döfése nem olyan erőteljes, mint egy lándzsáé. Hamar kiderült, hogy Tibullus a retiariusért aggódik.

– Milyen fiatal! Nézd a másikat, valóságos szörnyeteg. Ennek még sisakja sincs, se páncélzata, nem bírnám nézni, ha a kard vagy a kampó felsebezné a finom fehér combját – azzal befogta a szemét.

– Nézhetsz is, ha már kifizettük a jegyet. Így otthon is ülhetnél.

– De hát milyen borzasztó!

– Bedőlsz az istállómesterek szokásos trükkjének. Mivel csak a retiariusnak nincs sisakja, meg véteze, ezt a szerepet a legcsinosabb ifjakra bízzák, hogy vonzza a közönséget.

Tibullus végig a mérkőzés alatt eltakarta az arcát, csak az ujjai közül nézett ki időnként. A kecsesebb retiarius végig ügyesen ugrált el a scissor elől, mint egy táncos. Végül sikerült megsebeznie szigonyával ellenfelét erős vérzést okozva. A scissort hátravitték az orvoshoz.

– Vajon mikor lesz a következő mérkőzése? – kérdezte Tibullus.

– Ma már biztosan nem küzd, megnyugodhatsz. Holnap esetleg. Aztán jó ideig megint csak készülnek. Látod, nem is olyan veszélyes. Ott az orvos mindjárt. A katonák helyzete a csatatéren sokkal rosszabb, de egy veterán harcosnak ezt nem kell magyaráznom.

– Csakhogy van, amikor már nem segít az orvos, csak a nagy fakalapácsos ember³⁰.

Néhány nap múlva, amikor Bacchus kertjébe betértünk, nagy csodálkozásunkra ott találtuk Tibullust a retiarius kíséretében. Megtudtuk, hogy Marathusnak hívják.

– Nem tudtam ellenállni, megvettem. Nem bírtam elviselni a gondolatot, hogy összeszabdalhatják.

– Mennyibe került?

– Ne is kérdezd...

³⁰ Amikor a haldokló gladiátor intett a szemével, egy nagy fakalapáccsal szétzúzták a koponyáját megszabadítva a kínjaitól.

Forgács József: Szírmok a serlegben

– Neked tényleg nem tanácsos ilyen helyekre járnod – viccelt Propertius. – Túl költséges. Megkérdezted, hogy Marathus nem akart-e maradni, dicsőségre, hírnévre szert tenni?

– Nem szerettem ott lenni – válaszolt Marathus. – Ránk, retiariusokra rossz szemmel, ellenségesen néz a többi gladiátor. Azt mondják, minket csak dísznek tartanak, nem vagyunk igazi harcosok. A hosszú szigonnyal meg a hálóval előnyben vagyunk. Hálás vagyok Albiusnak, hogy elhozott onnan.

Ezen megütköztem, mégiscsak furcsa, hogy egy szolga az urát a keresztnévén szólítsa. Később aztán, amikor négyszemközt voltak, Tibullus megvallotta Propertiusnak:

– Szerelmes vagyok. Nem furcsa? Mégiscsak van valami bűnös dolog az egészben.

– Nem is tudom. A szerelmet az istenek táplálták belénk. Hogyan volna akkor bűnös? Az eszem alapján csak egyet mondhatok: nem lehet bűn a szerelem, ha a vágy igazi!

Az örök dicsőségről

Elkészült Apollón temploma. Elment megnézni Tibullus és Propertius is.

– Annyi templom épül manapság, néha már azt sem tudjuk, melyik istennek, kinek milyen fogadalmából – tűnődött Tibullus. – Sok szent helyet is felújítanak, mint a Lupercal barlangot. Apollón persze megérdemelt egy ilyen szép, monumentális épületet.

– Ezt csak tudod, miért épül? A Sextus Pompeius fölött aratott tengeri győzelem emlékére! Nyolc év óta építik. Nem szívesen jövök ide, a Palatinusra, az első polgár közelébe, de ezt látni kell. Ne keressünk mindenben politikát, Apollónt meg kell tisztelni.

Sokáig csodálták a faragott oszlopokat, az elefántcsont domborművekkel díszített kapukat, az aranyozott napszekeket, Apollón és Artemisz szobraikat.

– Örök dicsőség Apollónnak! Van ám benne egy latin és egy görög nyelvű könyvtár is – szolt Tibullus.

– Erről jut eszembe – mondta rá gazdám – te nem áhítod magadnak az örök dicsőséget? Ami egy istennek a templom, az a költőnek a kötet. Most már neked is dukálna, idősebb vagy nálam öt-hat évvel.

– Számodra fontos volt a kötet, hiszen a költészetből élsz, jóval többet is írsz nálam. Én csak a saját kedvtelésemmre körmölök. Néha felolvasok a szalonokban egy-egy költeményt, a tömeg nem érdekel.

– A szó elszáll, az írás megmarad. A késő korok csak a kötetedből ismerhetnek majd.

– Akkor már amúgy sem nagyon értenek majd minket.

– Ki tudja? Nem szeretnél hagyni magad után valamit? Talán így csodálják majd egykor a műveidet, mint mi Apollón templomát.

– Messalla mondta már, hogy kiadja a verseimet, ha gondolom. Csak idegenkedem tőle, hogy feltépjem a lelkemet mindenkinek. Olyan ijesztő. A barátok, az más.

– A dicsőségnek ára van!

– Megtudja majd a világ, mit szenvedtem Deliával. Mit írjak Deliáról? Mire a férje távol került Kisázsiaiba, pont összejött egy gazdag öreggel. Az a gyanúm, az a kerítőnő, Acanthys intézte a dolgot, az a banya, aki búbájós mindentudónak hirdeti magát.

– A mi banyánk? Hát Marathussal hogy vagytok?

– Nem sokáig marad nálam. Pholoet szereti, tudom. Nem állhatok az útjába, felszabadítom majd, ha akar, menjen. Csak még nem tudtam rászánni magam.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Ezt is megtudja majd az utókor, mit kínlódtál Marathussal. Lesz, akinek nem lesz ínyére, de végül is kimentetted a gladiátorok közül és elengedted, amikor menni akart. Kinek tetszik majd, kinek nem. Mit számít?

Boldog idő az istenek oltalmában

Hosszabb idő után gazdám ismét kibékült Cynthiával. Gyakran járt hozzá és egészen felvidult. Amikor itthon volt, csaknem állandóan alkotott, de nem diktált, mint eddig, nekem nem is szólt róla, mintha titok volna, maga maszatolt folyton a palatáblákkal. Izgalmában mindig az ujjával egyengette a javításokat és mindent összekent. Heteken át dolgozott, ahogyan még sohasem láttam. Írt egy édes-bús allegorikus verset Amorról, a kiszámíthatatlan nyilazó gyermekről. Aki először kisfiúnak festette meg Amort³¹...

– Na, most már én is megírtam az ars poétikámat, mint a „komoly” költők. A szerelem és a költészet nálam olyan, mint a test és a lélek; összetartozik. Egyiknek sincs értelme a másik nélkül. Cynthiának köszönhetem a művészetemet, és a művészetemnek köszönhetem Cynthiát.

– Csipkelődve kacérkodsز benne a halál gondolatával is uram – fűztem hozzá.

– Az adja meg a komolyságot. Költői célom a vágy nyilait dalolni, a kecses ujjakat, éjszemeket zengeni, míg csak az árnyam el nem oszlik. Hogy aztán ki írja majd meg a lány puha lépteinek libegését...

Tudtam azonban, hogy még sokat dolgozik valami máson is. Kíváncsian vártam, mikor rukkol elő vele. Aztán egyszer Bacchus kertjében jött össze néhány barátjával.

– Milyen verset írtál mostanában? – kérdezte régi barátja, a „kis” Gallus. – Egyszer már elmondhatnád egyik versedet nekünk is.

– Tudod, hogy nem szeret verset mondani vegyes műveltségű közönség előtt! – vette közbe Mymnus. – Profán nép, hagyd el a művészet templomát!

– Végül is miért ne? – felelte gazdám. – A mostanit mindenki érteni fogja. Az igazi vers nem csak az irodalmi szalonokba való. Inkább a fiataloknak tetsszen, mint az öreg szenátoroknak!

Vad felkiáltásokkal kezdődött, ami rögtön lekötötte a hallgatóság figyelmét.

Boldog idő! Boldogságomtól boldogított ágy!

Éjjeli boldog idő! Boldog a bölcs szerető!

(Propertius II. könyv 15/1-2 Babits Mihály fordítása)

Mások itt fejezik be – gondoltam – hogy fog most már folytatódni? De volt folytatás, nem laposodott el, lendületesen haladt a vers tovább és még tovább!

Lélegzetvisszafojtva hallgatták az áhítatos sorokat, melyekhez hasonlóval még sohasem találkoztak:

*Óh, bár úgy fonnánk testemmel testedet egybe,
hogy szent láncokat szét sose törje idő,
mint ahogy a gerlék, egyforma s örök szerelemben
csókosan élvezik át isteni életüket.*

*Balga keresheti csak végét az igaz gyönyöröknek,
mert az igaz vágy nem ismeri a zabolát;...*

(Propertius II. könyv 15/25-30 Babits Mihály fordítása)

A hatás nem maradt el. Követelték, Propertius adja elő újra a költeményt, sőt, álljon fel az asztalra, hogy mindenki jobban hallhassa. Mint egy hordószónok!

³¹ Propertiusnak ez a verse a felvilágosodás idején divatos lett, és hatással lehetett Csokonaira, amikor A reményhez című versét írta.

– Milyen képet váгна ehhez Horatius –, nevetett gazdám – ha meglátna az asztal tetején!

Hazafelé nem állhattam meg, hogy megjegyezzem:

– Azt hiszem, uram, ilyen szerelmi költeményt még sohasem írtak. Egy versnek sincsen ilyen elsöprő lendülete! Nincs, akinek ez ne tetszene.

– De mitől van? A gondos szerkesztéstől. Nem a pillanat hatása alatt születik a jó mű, csak úgy hat, mintha a pillanat mámora szülte volna. A versnek nem szabad megállnia, az élet sem áll meg egy pillanatra sem! Az a halál! Mindig haladnia kell valahová szüntelenül, mint a zenének. A konkrét dolgoktól az általános érvényűek felé tartok. A főtémának pedig kell valamilyen ellenpont. A pillanat gyönyörűsége a rövidsége miatt nő óriási magasságokba, az elmúlás a szerelem kiteljesítő ellenpontja:

...de te itasd szemem a buja látás drága borával,

míg csak tűri a sors, s nem jön a végtelen éj.

(Propertius II. könyv 15/24-25 Babits Mihály fordítása³²)

Nagyon vidám volt, dudorászott, ám az út második felében egyre szótlanabb lett.

– Csak nem szomorkodsz uram ilyen siker után? A vers igazán nagyon jó volt és mindenki le volt nyűgözve!

– Ezt nem értheted. Túl jó volt. Túl jó. Ennél jobbat biztosan nem fogok írni, sőt, talán ehhez hasonló sem jön már. Megírtam a legjobb versem, milyen szomorú ez. Mintha az életem fonala máris lepergett volna.

– Ugyan, írhatok még sok jót, eleget!

– Egy se lesz ilyen! Eddig minden jól alakult, mióta a múzsák szolgálatába álltam. Nyilván az istenek oltalmaztak, talán maga Apollón segítette utamat. De most, hogy a legjobb versem már megírtam... Ki tudja? Talán... Talán már meg is hallhatok.

Agrippa fürdője

Eljött a nagy esemény, megnyitották Agrippa fürdőjét, mindenki élvezheti a Virgo vezeték bő vizét. Majdnem ingyenes, egy quadrans, mindössze negyed ász a belépő! Az első hetekben persze annyian tolongtak, hogy a jobb érzésű emberek még távol maradtak.

– Egy görög filozófus³³ azt mondja, négy dologra számíthatunk a fürdőben – magyarázta Propertius. – Lefröcskölik, lökdösik, szidják és meglopják az embert. Vegyük ezt mindig figyelembe és döntsük el, el akarunk-e menni még a fürdőbe, vagy sem. Nahát, mi majd elmegyünk, de azért várunk egy még kicsit.

Végül aztán úgy döntöttünk, hogy tiszteljük ugyan a filozófus tudományát, de mégis elmegyünk a fürdőbe. Majd igyekszünk, hogy ne bosszankodjunk azon, ami ér bennünket, ahogy a tudós meghagyta. Őrizzük meg természetes, emberi magatartásunkat! Tibullussal együtt mentünk, s elkísért minket Tibullus egyik szolgája is. Úgy döntöttünk, nem adjuk le a ruháinkat a megőrzőbe, ki tudja, mit kapunk vissza. Majd a szolgák – azaz mi – vigyáznak rá. Na, folyt is rajtunk a víz! Aztán később gazdáink megengedték, hogy mi is bemenjünk a medencébe, amíg ők kívül vannak. A kő olyan meleg volt a padlófűtéstől, hogy a bejáratnál adtak fapapucsot, amit majd távozáskor le kell adni. A padló és a falak mozaikok sokaságával voltak tele.

– Mennyire más ez, mint az eddigi sötét, penészes zugfürdők! – sóhajtott fel gazdám.

³² Ez a vers Baudelaire-re hathatott erősen lendületével és az ellentétekre alapító szerkesztésmódjával.

³³ Bevallom, csúsztatok, Epiktétosz eszmefuttatását vettem kölcsön, aki később élt, és rabszolga létére Marcus Aurelius császár igen nagyra becsülte.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– És hogy tönkreteszi majd a tömeg – fűzte hozzá Tibullus. – Ezzel kenyerezik le a rómaiakat, hogy ősijogaikat elvehessék.

– Nem kell mindenben a politikát nézni! Van a dolognak jó oldala is.

Bekukkantottunk a fürdő könyvtárába is, de most egyelőre csak ismerkedtünk a dolgokkal. Olvasni lehet otthon is. Az, hogy együnk, igyunk, most fontosabb. Kimentünk a ligetes területre. Mi az, népi poéta? Egy kis csoport gyűlt egy nagy hangon szavaló és hadonászó ember köré.

...Mint a magas hegyi ár, ha a földre zuhogva leömlik,
sziklákat gördít, és messzi teríti a földön,
mintha a szél a homok tömegét viharosra kavarja,
s ontja a port a mezőre vadul, betemetve a rétet,
mintha a vad pártus seregek szír földre rohannak
csak romokat hagyván szanaszét, bármerre visz útjuk,
mintha tüzet fog a lomb, s pusztítva szaladnak a lángok
nyár derekán, szaporán égetve a száraz avart fel ...

– Mikor mész már tovább? Unjuk! Unjuk!

Hexameter soraim zúdulnak így a világra,
s tátott szájjal hallgatják soraim sokaságát,
mert nem képes az ész se követni e versfolyam árját,
mint a letaglózott bornyú, úgy bámul a nép itt,
merthogy a költészet remekét nem győzi csodálni.

Egy kis ember vadul igyekezett elrángatni a helyéről: – Menjél már, most én jövök! – De a másik nem jött ki a sodrából.

Mit nékem Justus, ha irigy vagy és taszigálsz is,
szánalmas szavalat most el nem hagyja a szájad,
mert ez az úri közönség nem veszi ám be a talmit,
csak míves költő dalait hallgatja ma itten.
Távozz hát innen, vagy gyorsan fogd be a szádat,
meg nem fosztod a népet a múzsák élvezetétől!

– Azt hiszed, csak neked építették a fürdőt, csak te jártathatod a szád, rád kíváncsi mindenki? – Ám a másiktól tovább folyt a szó megállás nélkül.

Tudd meg, mit Jupiter tesz, nem szabad azt az ökörnek!
Pán nem kellhet Apollóval versenyre a dalban,
így magadat hozzám ne hasonlítsd, mit, ha merészelsz,
és nem eresztasz gaz, hát orrod szántja kezem fel!

Vad dulakodás kezdődött.

– Jobb, ha odébb állunk – mondta gazdám – gondoljunk a bölcs intelmeire. Rendben van, menjünk el a fürdőbe, amennyiben valóban ezt akarjuk, de azután őrizzük meg természetes emberi magatartásunkat! A filozófus nem említette a fürdő ez újabb veszedelmét, amitől távol kell tartanunk magunkat, a fűzfapoétát. Ilyen az, amikor a nép fékevesztetten beszabadul a költészet templomába és randalírozik.

A Hold elborul

A hold beragyogja az éjszakát és megbabonázza a lelkeket, de időnként felhő takarja el, mint a Holdistennő leányának homlokát. Nem tudom felsorolni, hányszor hidegültek el egymástól és hányszor gyulladt fel újra Propertius és Cynthia szerelme.

Egy reggel gazdámmal beszélgettünk otthon.

– Képzeld csak – mondta Propertius – Cornelius Gallust leváltották a tisztségéről. Visszahívják Rómába. Azt mondják, nagy emlékműveket állíttatott magának Egyiptomban és a vezér megnehezelt rá. Ma már minden dicsőség csak Caesaré lehet.

Egyszer csak váratlanul zihálva beállított Lalagé, Cynthia egyik szolgálója.

– Tessék jönni, az úrnőm nagyon rosszul van, látni szeretné az urat.

– Mi történt, mi történt?

– Tegnap még jól volt, az éjszaka lett rosszul. Tiszta láz a teste, verejték, néha alig tud magáról. Az urat szólongatta. Szedett be Acanthys gyógylabdacsaiból, de nem használt semmit.

– Mit tud az a kuruzsló! Rendes orvost kell hívni!

– Jaj, tetszik tudni, de ki a rendes orvos? Annyi sarlatán Rómába jött már orvosként, hogy polgárjogot kapjon... Melyikben lehet megbízni? Nem tudnak semmit, csak tartják a markukat. Mégis, az a tudós asszony...

– Na, menjünk! Az igaz, hogy nem a doktorok, az istenek kezében vagyunk.

Cynthia lehunyta szemmel feküdt, de nemigen aludhatott, nyugtalanul dobálta magát. Gazdám megfogta a kezét és szólongatta. A szemét nem nyitotta ki, de arca fájdalmas mosolyra nyílt. Alig hallhatóan rebegni kezdte:

És ha a Styxen evez már, nádak közt, ...

Gazdám csendben felzokogott. Kis szünet után az úrnő folytatta:

...s a vitorlát

látja dagadni a bús, hadesi bárka fokán,...

Itt már Propertius is bekapcsolódott, együtt fejezték be:

és elhozza a szél szólító kedvese hangját,

hozzá visszatatalál a lehetetlen uton.

(Propertius II. könyv 27/13-16 Vas István fordítása)

– Visszatataláltál hát hozzám!

– Nemrég még arról verseltél, gyászollak-e majd, ha meghalsz.

– Nem jó a halállal játszani, igaz. Amikor valóban közel van, az mégiscsak más. Szerencsére nem tudhatjuk halálunk óráját, meddig szövik a Párkák életünk fonálát, Babilon és Délosz jósai vagy a szemfényvesztő banyák csak ámítják az embereket. Én most is hosszú életet remélek számodra. Ha erről bizonyosságot adnának nekem az istenek, jómagam szívesen beszállnék a sötét hajóba.

– Csacsiság. Azzal mondtál jobbat, hogy olyanok vagyunk, mint a virágszirmok a borban. Illatoznak, tündökölnék mámorítóan, és a következő pillanatban már a szeméten vannak.

– Nem mindig tud az ember bölcsességeket mondani. Jobb tanulságot nem tudok:

Éppen ezért, míg nem tilos, éljünk víg szerelemben.

Nincs hosszú szerelem, mely a szívünknek elég.

(Propertius I. könyv 19/25-26 Bede Anna fordítása)

Kiderült, hogy Cynthia máskor is volt már beteg, csak hogy most rosszabbul volt, mint régebben. Szerencsére néhány nap múlva – gazdám ott volt végig úrnője közelében – a felhők eloszlottak a holdról, a dolgok jóra fordultak, így lehetett Asclepiusnak kakast áldozni. Attól tartottam, talán nem volt alaptalan gazdám aggodalma, hogy az istenek már nem óvják úgy, mint eddig. A szerelmük megtartó erejében mindenesetre bízhatnak – gazdám szavaival élve – *mert az erős szerelem túljut a zord vizeken.*

A fogfájás

Így aztán gazdám visszavezette Cynthiát Léthé vizéről, mint Orpheus. Ki tudja, talán a költői szó, mint az istenek szava maga is bír valamilyen mágikus erővel. Hanem rövidesen őrá kezdtek fenekedni az alvilág szörnyei. A sötétség egyik legalattomosabb és legkegyetlenebb szörnye támadt rá: a fogfájás. Először ártalmatlan kellemetlenkedéssel indít, de aztán egyre inkább fölfalja a lelket is.

– Talán menjek el Acanthishoz gyógylabdacsokat kérni? – kérdeztem.

– Jellemző, hogy ilyen marhaság jut az eszedbe! – Értem én, kit szidjon ilyenkor valaki, ha nem a szolgáját.

– Ide doktor kell, nem is akármilyen! Csak én nem ismerek megbízhatót. Tudod mit? Menj el Maecenashoz, kérdezd meg, milyen orvost tud ajánlani.

A nagyúrnál jártam már és nem volt kellemetlen emlékem, na de mindig szorongó szívvel háborgatja az ember az isteneket. Maecenas szívélyesen meghallgatott és maga is nagyon aggodalmaskodott. Ismer egy megbízható görög orvost, aki sokat foglalkozik a fogak gyógyításával. Üzen neki és elküldi, természetesen a díjazására ne legyen gondunk.

Megjött a doktor, szakállas komoly ember, ahogyan az egy görög tudóshoz illik. Hosszasan hümmögött tapasztalt orvos módjára.

– Hát igen, ez nem menthető, ki kell húzni.

– Nagyon fog fájni?

– Hát, valamit azért tehetünk ellene – kis üvegcsét vett elő.

– Varázsital?

– Nekem mindegy, hogy nevezed. Kicsit elbódít. Sokat nem szabad inni belőle.

Segítettem lefogni a gazdám. Némi birkózás után, miközben felrúgtuk a mosdótálat, kikerült a fog.

– Csak nehogy elromoljanak a mellette levők is. Ezzel majd kengetni kell. Parancsolsz uram pótlást is a fog helyére?

– Látszik a hézag? – kérdezte gazdám mammogva.

– Nem nagyon.

– Inkább nem. Ki tudja, milyen fog az...

– Igazság szerint a beépített fogak inkább csak dísznek valók³⁴, a hölgyek kedvelik az ilyesmit. Persze megkérdezem mindig, hiszen én is csak pénzből élek, ugye.

– Nagyon drága lehet az ilyesmi.

– Afelől ne nyugtalankodj, Maecenas úr számára nem az.

– Na de egy halott vagy egy rabszolga fogát hordjam? Egyik sem kellemes gondolat.

Előbb úgy véltem, ezzel lezárult a fogfájás története jelentéktelen epizódként, ám ahogy utána gondoltam, még nem végezhetem be ezt a fejezetet.

Néhány nap múlva irodalmi estet tartottak Pollió könyvtárában. Végre Propertius találkozhatott megint Tibullussal, aki hosszabb ideje keveset mozdult ki birtokáról. Nemrég jelent meg Tibullus kötete, ahhoz gratulált mindenki. Ideje volt – mondogatták – ez a költészet letisztult folyama, az áttetsző víz, a mértéktartó egyszerűség.

– Sokan a mitológiai hasonlatok vég nélküli hajszolásában keresik a művészetet, pedig ha szívből jön a mű, nincs szükség sok díszítésre. Ezt szeretem Tibullus barátunknál – méltatta Pollió.

³⁴ Néhány római csontváznál találtak pótfogat, ezek valószínűleg díszfogak voltak, nem lehetett velük rágni. Talán ezért gúnyolódik úgy Martialis azon, aki idegen fogakkal tetteti fiatalabbnak magát.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Hogy tetszhet neki az én költészetem? – sóhajtott gazdám, sok versében ugyanis a mitológia erősen elburjánzott.

Az irodalmi műsor után egy külön teremben némi enni-innivalót készítettek elő. Végre Propertius is szót válthatott az ünnepelttel.

– Most kiért dobog a szíved? Mi lett Marathussal?

– Felszabadítottam, elengedtem. Azt hittem, Pholoéhoz megy szerelemből, ám beállt egy nagyúr szolgálatába. Elhagyott egy nyomorék öregért!

– Gondolja, nem él már sokáig...

– Nyilván. Manapság már csak a pénz számít. Most Nemezis a barátnőm. Őt is csak a pénz érdekli, látom rajta. Mindene a pénz!

– A pénz, a pénz... Jut eszembe, nem tudnál valamennyit kölcsön adni? – kérdezte gazdám.

– Nem elég Maecenas apanázsa?

– Nekem csak morzsákat ad. Nem vagyok eléggé elkötelezett Caesar mellett. Bezzeg akkor lenne pénzem! Nézd Horatiust, Vergiliust! Felveti őket a pénz! Mennyivel többet kapnak Maecenastól! Házat, földet... Varius is kapott a Thüesztészért a princepstől egymillió sestertiust. A talpnyalást, azt megfizetik, a művészet, az nem fontos! Kit érdekel a művészet?

– Halkabban, mindenki minket néz – szólt közbe Tibullus. – A falnak is füle van.

Igaza lett. Egy hét múlva Propertius összefutott Bacchus kertjében Domitius Marsussal.

– Nem voltál ott a nagyúr villájában a Maecenas kör összejövetelén – mesélte Marsus. – Jól kitárgyaltak téged. Hallották, miket mondtál, hogy mennyire kisemmiznek és kié az igaz művészet. A nagyúr mérges volt. Ha nem csináltatom meg a fogait, most nem harapott volna belém – ezt mondta. Ezért vettem be ezeket a dolgokat is a fogfájás fejezetébe, így még ide tartoznak. Marsus folytatta:

– Persze Varius, Vergilius és Horatius is bosszankodott, meg mások is. Még hogy igaz művészet – dohogott Horatius. – Propertius csak a népszerűséget hajhássza és ripacskodik. Melyik verse van kiérelve? Melyik a letisztult folyam? Legtöbbje zavaros, mint a cloaca maximus³⁵!

– Miből mennyi legyen a versben? Egyesek szatócsként mérlegelik, mint az árusok a piacon! Eltalálni az arányokat... Ez volna a művészet? Az érzések áradását nem lehet patikusként mérlegelni! – felelte gazdám.

Hanem itt azért csak baj történt. Nagyobb, mint a fogfájás volt. Gazdám napokig szótlanul járkált. – Hogy kerüljek most a nagyúr szeme elé? Nincs más hátra, el kell menni hozzá bocsánatot kérni.

Végre részánta magát. Maecenas fogadta.

– Bocsánatodat kérem nagyuram. Jószívű pártfogóm vagy, és csak köszönet illet. Megfeledkeztem magamról, mivel tartozom neked.

– Nehezen tudok rád haragudni. Legalább mi, etruszkok tartsunk össze! Az emberek úgyis folyton marják egymást. Te még fiatal vagy, a gondolataid még csak a szerelem körül járnak. Nem tudod, miken megyek én keresztül. A levegő egyre fojtogatóbb.

– Gallus leváltására gondolsz, uram?

– Még ha csak leváltották volna! A szenátus beperelte. Ki tudja, mi lesz a vége.

– De hát miért?

– Jobb, ha nem tudod. Vigyázni kell, mit beszél az ember. Ha nem tudsz semmit, nem ér baj. Amúgy is eléggé meggondolatlan vagy. Még bajba keverhetsz engem is. Tiértetek is én tartom a hátamat.

– Téged is bajba keverhetnék, uram, aki Róma kormányzója voltál?

³⁵ A legfőbb szennyvízcsatorna.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Nélkülem semmire sem ment volna. A legkényesebb megállapodásokat mindig én hoztam tető alá. Nálam volt, amikor megbetegedett. De mit számít már? Régóta egyre kevésbé hallgat rám. Perusia után is az a sok kivégzés³⁶... Azt hittem, az igazságos kormányzás felé tudom terelni. Egyre inkább Livia keze van mindenben, a régi barátok már nem számítanak. A szenátust is megtisztogatták, most már könnyű kézben tartaniuk. Caesar kijelentette Hispániában Gallussal kapcsolatosan, sajnálja, hogy ő nem vitatkozhat a barátaival úgy, mint mások. Mintha a szenátusban bármi is ellene történe.

– Beszélj vele uram, vagy küldjél levelet!

– Beszéljek vele? Mit beszéljek vele? Drága Terentiámat is magával vitte Hispániába!³⁷ Teljesen tönkretesz. Papol a házasság és a család szentségéről, de semmi neki egy családot szétzúzni!

– Éppen nemrég dicsértem Ceasart egyik versemben Actium győzójeként, aki előtt még a távoli Kína követei is fejet hajtanak³⁸.

– Nem baj, jól tetted. Mégiscsak az a fontos, hogy helyreállt a béke, Róma fejlődik. Nem térhet vissza a káosz. Én már nem foglalkozom a politikával. Elkészült a tiburi villám, mellette épül Horatius barátomé is. Rövidesen kiköltözöm az Anio zuhatagához, a folyó csobogása megnyugtató, mint a szférák zenéje. Oda nem fog kijönni. Csak gyaloghintón szeret utazni, éjszaka meg-megállva, úgy két napig tart az út neki! Te csak dicsérd és biztosítsd be magadat! Ne arra számíts, hogy majd mindig meg tudlak védelmezni.

Ezzel most már a fogfájás történetét le is zárhatjuk.

Versek a szemétdombon

Legközelebb gazdám már emelt fővel ment be a Maecenas-kör összejövetelére. Éppen a nagyúr beszélt.

³⁶ Egyesek szerint sok kivégzés volt, mások szerint csak a vezetőket végezték ki, más senkit.

³⁷ Hihetetlen? Cassius Dio írta, hogy Augustus Maecenas feleségét több éves utazásaira is magával vitte, vele tessenek vitatkozni. Bizonyos, hogy Octavianus és Maecenas barátsága egyre inkább megromlott, s egyáltalán nem volt olyan felhőtlen, mint ahogyan a történelemórákon emlegetik.

³⁸ Állítólag i. e. 26-ban jártak kínai követek Rómában.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Erről aztán végképp ne beszéljete senkinek. Ez csak ránk tartozik. Láthatjátok, hogy mindenre vigyázni kell, a falnak is füle van.

Azzal állt fel mindenki és tódultak a kijárat felé.

– Mi az, mi az? Hová megyünk? – kérdezte Propertius.

– Ha az elejére jönél, tudnád – mondta valaki. Maecenas is szemrehányóan pillantott rá. Kocsikba szálltak. Végre gazdám is tisztába jött a helyzettel. Gallus öngyilkos lett! A nagy ember, aki nemrég még híres költő és Egyiptom helytartója volt.

– Hallottam, hogy perbe fogták, de hát az olyan végzetes? Hogy történhetett? – kérdezgette gazdám.

– Azt mondják, száműzetés fenyegette, sőt, talán vagyonekobbzás is. Nem veszélytelen dolog egy per. Ki tudja, mi sül ki belőle...

– De mi volt a vád ellene?

– Nagyon titkolóznak.

– Kissé túlságosan fenn hordta már az orrát – így Varius. – Egyiptomban mindenféle emlékműveket emeltetett magának óvatlanul.

– Jó, hát leváltották, rendben van. De mi veszélyt jelentett még? Kinek ártott? Mindig szeretett dicsekedni a verseivel, a fordításaival, a könyvtárával. A lényeg, hogy közénk való volt – mondta

4. ábra Maecenas római villájának előadóterme

Vergilius. – Jó volt a szíve. Engem fiatal koromban támogatott is.

– Valerius Largus árulta be, hogy borozás közben megfeledkezett magáról. Tiszteletlenül beszélt Caesaráról – szólalt meg végül Marsus.

Néma csend, szörnyűlködés. Miket mondott? Mitől óvakodjunk?

– Gondolkozzunk logikusan, mit tudunk – folytatta. – Caesar azt mondta Hispániában, kár, hogy ő nem vitatkozhat úgy a barátaival, mint mások.

– Micsoda képmutatás! – Úgy van – szóltak közbe. Marsus tovább fejtegette:

– Na de mentegetőzött! Ebben kell lennie valaminek. Fogadjuk el, hogy nem ő erőltette a pert. Ki lehetett az? – Csend. – Csak Líviának volt ilyen hatalma. Már beépítette a lekötelezettjeit a szenátusba. A princeps mindent ráhagy. Gallus őt sérthette meg és bosszút állt.

Kicsit emésztették a dolgot. Aztán Marsus ismét beszélni kezdett.

– Ez a logikus. Gallus elég jó barátságban volt Caesarral. Nyilván a botrányos házasságáért Líviát hibáztatta, hogy szembe fordítja Caesart régi barátaival. El lehet képzelni, pityókásan miket mondhatott. Hogy lehet egy családjának olyan hataloméhes, hogy a családját semmibe veszi, még terhesen is csábítani akar, kacérkodik, satöbbi. Csak borgőzősen erősebb szavakkal.

– Ne is mondd tovább – mondta Propertius.

Maguk mögött hagyták a házakat, az út két oldalán feltűnedeztek a kripták³⁹, sírkövek szürke tömbjei.

– A Via Appia... – sóhajtott Vergilius. – A Via Appia... Hányszor mentem már rajta napfényesen. Ifjúkoromban, amikor jöttem be Rómába, a tündöklő várost jelentette, a lehetőségeket, a kultúrát, költészetet, a sikert. Aztán amikor már költőnek tekintettek, hányszor menekültem rajta kifelé, elhagyva a várost, a márványfalakba zárt hőséget, a csatornák bűzét, hogy kis birtokom hús forrását

³⁹ Hagyományosan a rómaiak a Rómából kivezető utak két oldalán temetkeztek, később a keresztények és a zsidók használták Rómában nagy föld alatti katakombákat e célra.

Forgács József: Szirmok a serlegben

élvezem. A Via Appia... Mit jelent most? Hová megyünk rajta? Az árnyak világába. Egész nap ez a szürke, nyirkos idő... Mintha a Styx párája lengené be az utat.

A jól értesült Marsus, az élces epigrammaköltő, aki mindenről tudott, ami történik, újra mesélni kezdett.

– Gallus túlságosan elszakadt Rómától a fáraók földjén, nem gondolt rá, nem értette, hogy itt mi folyik. Bezzeg hogyan csinálta Valgius Rufus! Még mielőtt Caesar Hispániába utazott volna, egy lakomán erősen fejébe szállt a bor, és élcelődni kezdett, hogy remélhetőleg nem tér vissza, aminek sok áldozati bika örülni fog. Másnap nem is emlékezett a dologra, nem úgy a szolgája, aki végig mögötte állt, ami manapság a lakomákon kezd szokásba jönni. Reggel figyelmeztette, miket mondott, és azt javasolta, inkább jelentkezzen a princepsnél és vádolja be önmagát, majd kérjen kegyelmet magának és családjának, sokkal jobb lesz, mintha másoktól értesül a dologról. Meg is fogadta a tanácsot, és amikor Caesar a fórumra ment, hozzásietett. Bevádolta magát meggondolatlan beszédéért és a kegyelmét kérte. A princeps jót nevetett és azt mondta, nem haragszik rá. Erre mit mondott az a sóher Rufus? Ha nem ajándékozol meg uram, nem hiszik majd el, hogy megbocsátottál. A végén még adományt is kapott! Caesar így akarta megmutatni kegyességét. A szolgáját, aki így megszolgált az árát, ezek után fölszabadította.

Mikor a gazdám később elmesélte az esetet, megkérdezte, én mit tettem volna a szolga helyében. Mondtam, el sem tudtam volna képzelni, mitévő legyek. Látod, ezért mondtam el neked, tanulj belőle, mi mindenre figyel a jó szolga!

Végül a második mérőföldkő után nem sokkal megálltak. Egyszerű sírkő volt, két verssor állt rajta:

*Végre bevégezték sok míves versem a Múzsák,
hogy méltók legyenek kedvesem ékeihez.*

(Cornelius Gallustól fennmaradt verstörödé⁴⁰, Adamik Tamás fordítása)

Mi lett aztán Gallus verseivel? Egyik nap a gazdám mérgesen fújtatva jött haza. Néhány szakadozott papiruszdarabot tartott a kezében.

– Már régebben észrevettem, hogy Cornelius művei kezdenek eltűnedezni a könyvtárak pultjairól. Ma meg Pollio könyvtára mellett haladok el, hát egy kis kocsin gyűrött papirusztekerceket látok egymásra dobálva. Viszik a szemétre. Egy lapon megpillantom Lycoris nevét. Ez csak Gallus lehet, más nem! Még nem is volt olyan régen, hogy éppen itt, a könyvtárban szavalta egy Ovidius nevű ifjú:

*Napnyugat ismeri jól és napkelet ismeri Gallust,
És míg él Gallus, véle Lycoris is él.*

(Ovidius: Amores 1. 15/29-30; fordította Gaál L.)

Megyek be Varro könyvtárhoz, nyomom a képébe. Hát csak hebeg-habog, köntörfalazik, hogy alkalmazkodni kell a világhoz, változnak az idők, változunk mi is. De én nem változom! Elegem van az ilyen köpönyegforgató alakokból. Hiába, a zsarnokság az csak zsarnokság, bármennyire igyekszik is barátságos arcot ölteni. Döbbenetes, milyen keskeny a mezsgye az örök dicsőség és az enyészet között.

5. ábra Cornelius Gallus

⁴⁰ Egy ókori egyiptomi könyvtár szeméttelapén rengeteg papiruszt tálaltak, köztük Lycoris nevéről ismertek rá Gallus művére. A szakadozott töredékekből csak ezt a két sort sikerült összerakni, ennyi Gallus hagyatéka.

A hűség próbái

Nem vagyok mindentudó, bár egyes elbeszélők szeretnek ebben a pózban tetszelegni. Igaz, sok helyre elkísértem Propertiust – egy úr nem járhat egyedül – és sokat beszélgettünk, hiszen hosszúak az esték, de mindent nem kötnek egy szolga orrára. Sajnos, éppen arról tudok a legkevesebbet, amit Cynthia úrnővel bizalmasan beszélgettek, pedig gondolom, sokan erre volnának a leginkább kíváncsiak. Egy nap váratlanul megjelent Cynthia nálunk és bevallom, annyira erős volt bennem a kíváncsiság, hogy hallgatóztam.

– Ne haragudj, szerelmem, de ezt tudnod kell. Visszatért az illíriai helytartó, beláthatod, mit jelent ez nekem.

– Miért nem törte a nyakát ki a zátonyokon!

– Éppen ezért jöttem, hogy ne találkozzatok, nehogy ilyeneket mondj neki.

– Pedig mondanék neki cifrábbakat is!

– Tudod, milyen nagy lehetőség ez nekem. Lehet, hogy elvesz feleségül.

– Persze, feleségül...!

– Mondta, hogy magával akar vinni a provinciájába. Igazi úrinő lennék.

– Az lehet, hogy magával visz. Gallus Lycorisát is annak idején úgy hordozta a kocsijában Marcus Antonius Szíriában, mintha a felesége lett volna. De mikor lett belőle úrinő? Te is úrinő vagy, verseim úrnője! Lehet, hogy nagyobb úrnő leszel, mint Lycoris, mert szegény Gallus műveit manapság a szemétre hányják. Kérdés, ér-e még valamit úrnak, vagy úrinőnek lenni, van-e még méltósága ennek a szónak.

– Ugyan, ne számárgodj, nem kell filozofálni. Meglátjuk, hogy alakul a helyzet. Majd szólok, ha jöhetsz. Tudod, ugye, hogy mennyire szeretlek. Hogyha szeretsz, megteszed ezt most értem.

– Foszd ki alaposan, aztán küldd Illyriába, haza!

– Ne butáskodj, majd üzenek.

Miután elment, gazdám így dohogott:

– Nélkülem áll ma a bál, engem nem várnak. Látod, Lygdamus, Cynthiának is csak a pénz a fontos. Degesz-e a zseb? – ez itt a kérdés. Nem fél az istenek haragjától. Így teszik az embert tönkre a nők, a nagy Antoniusnak is a szerelem okozta a vesztét. A pénz, a pénz...! Bárcsak szalmakunyhókban élnénk ma is! Majd így oktatott:

*Nincs a világon sors nehezebb, mint a szeretőé,
s hogyha okos vagy, nincs más, amit úgy kikerülj.*

(Propertius: II. könyv 17/9-10 Horváth István Károly fordítása)

Ezt meg is írta gazdám egy versbe foglalva. Tanulság mindig van a versekben, egyszer ez, másszor az, néha az ellenkezője.

Így történt, hogy gazdámra megint sanyarú világ jött. Jó, ha tíz napban egyszer tudtak találkozni Cynthiával. Most már kezdett más nőkkel összejönni, néha felhozott valakit a lakásba is. Egy alkalommal Pollió könyvtárába ment, az irodalmi est előtt olvasgatott, ezúttal is kedves Kallimakhoszát nyúzta. Mellette Demophon forgatott unottan egy tekercset, majd átszólt hozzá.

– Régebben mindig csodálatlak, hogy olyan hűséges vagy a szerelmedhez, ami nem divat manapság. Újabban viszont annyi lánnyal láttalak már a színházban, hogy most meg már azért irigyellek.

– A színház az oka mindennek! Annyi lány van ott! Ha valamelyik ragyogó karját emeli, vagy ajkait szóra nyitja, már nem bírom levenni róla a szemem. Na jó, bevallom, úrnőm olyan szűken méri a kegyeit, hogy néha még az utca egyszerű leányaira is ráfanyalodom. Velük legalább nem olyan bonyolult a dolog – felelte gazdám.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Te mondod ezt, akinek az igaz szerelmet dicsőítő könyvével tele van a Fórum!

– Hát ha Cynthia is úgy vágya rám, mint én őrá... Az utcalány legalább nem hoz hírbe. Neki nem kell pávatoll legyező, meg elefántcsont kocka, meg a Sacra Via drága csillogó kacatjai. Hiszen ha a régi idők szép századait élnénk... Fogva tartja szellemünket ez a sötét kor.

Kijött közben a tágas társalgóba egy kis frissítőt fogyasztani. Maga az öreg Pollió ült benn néhány irodalmár társaságában és mesélt.

– Ne gondoljátok, hogy Caesar nem bánja a Gallussal történeteket. Éppen azért nem is akar róla hallani sem többet.

– Bántja a lelkiismeret? – szóltak közbe.

– Főleg Líviát fúthette a bosszú, de a princeps látta, milyen visszatetszést keltett a dolog, s most szégyelli. Persze bocsánatot nem kér senkitől, Gallust legszívesebben kitörölné mindenhol. Azért most már óvatosabb. Tudjátok, hogy Timagenész a házamba költözött⁴¹. Ő, aki magát történetírónak mondja, szintén Caesar házasságára tett csípős kijelentéseket, és Gallus esete után nagyon be volt ijedve, hát a védőszárnyaim alá húzódott.

– Sosem kedvelted pedig Pollió bátyám azt az okoskodó, bosszantó alakot, de te még az ilyenekkel szemben is nagyvonalúan segítőkész vagy.

– Ha nálam biztonságban érzi magát... Azt mondja, én vagyok a szenátus nagy öregje, ha valahol, hát nálam nem fogják zaklatni. Nem mondhattam nemet. Bárcsak Gallust is megvédhettem volna! A minap meg a fürdőben találkoztam Caesarral. „Érezd jól magad!” – mondta. – „Tudod, hogy kígyót melengetsz a kebleden?” Óvatosan puhatolóztam: „csak egy szavadba kerül, és kiutasítom Timagenészt a házamból.” „Ugyan már, csak érezd jól magad” – válaszolta, majd kicsit csipkelődött: „Örülök, hogy miattam egy újabb baráttra találtál. Miért választanálak el benneteket egymástól, ha már ilyen jó barátok lettetek? Csak érezd jól magad! Érezd jól magad az új barátoddal!”

– Ilyen pitiáner alak miatt veled nem akar összezőrdülni – mondta a derűtség csillapodásával Vergilius, majd sóhajtott. – Megcsináltad magadnak a kellemetlenséget, most már érezd jól magad, ha tudod. Sajnos Gallusunk nagyobb szálla volt Lívia szemében.

– Én se akartam túlfeszíteni a húrt. A szenátus jó részét már lecserélte. Senki sem pótolhatatlan.

– Te nem csak egy szenátor vagy, Pollió bátyám! Julius Caesar barátja és hadvezére voltál! A könyvtáradért is sokan tisztelnek. Mint Antonius hívétől, tőled nem vár el olyan hűséget, mint a régi barátaitól, csak együttműködést. A polgárháború kiújulásakor Rómában maradtál, tartottad magadat a triumvirek eredeti egyességéhez, sokaknak példát mutatva. Amikor elvállaltad a földosztó bizottság elnöki tisztét, sokat segítettél a helyzet konszolidációjában. Pedig még Lucius Antonius is ellenezte, hogy a veteránokat Itáliában letelepítsék, Antoniusnak sok régi híve lakott azon a vidéken.

Láttam, gazdámát fájdalmasan érintette a téma.

– De Marcus, a nagy Antonius beleegyezett. Azért vállaltam. Én katonaember vagyok, nem politikus.

– Ez így is kemény politikai szerepvállalás volt. Sokat köszönhet neked, és szüksége van rád még most is.

– Hagyjuk a politikát, ami egyre jobban elposványosodik. Gyere, kedves szolgám, olvass fel nekem a Szenátusi Híradóból⁴²! Az én szemem már nem látja a betűket. Szerencsére mostanában egyre kevesebb benne a politika, több az üzleti hír, meg a kultúra.

– Meg a pletyka – fűzte hozzá Vergilius. – Szörnyű, hogy lezüllött az a lap!

⁴¹ Timagenész az anekdota szerint ettől fogva élete végéig Asinius Pollio házában lakott.

⁴² Közel 400 éven át jelent meg, állítólag napilapként az újság, amit nem könnyű elhinni.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Az is kell az embereknek – szólalt meg gazdám, megkönnyebbülve, hogy a földosztás kérdésén túljutottak.

– Ennek az újságnak nemesebb célja volt a szórakoztatásnál, a szenátus rendelkezéseinek ismertetése. Jó, hogy a társadalmilag fontos esküvők, ünnepek és hasonló események helyet kapnak benne, de a közismert emberek magánéletében vájkálni...! Több a soknál – szóló Vergilius.

– A való életéről szól, ami nemesebb a nemes céloknál – mondta gazdám, majd a szolga olvasni kezdett. Felolvasta az egyes fejezetek első sorait, mire Pollió szóló, hogy maradjanak-e, vagy ugorjanak.

– Nos, halljuk a kulturális, vagy pletykarovatot, ahogy tetszik – szólalt meg kis idő múlva Pollió.

– Van egy olyan, hogy „Poétáinkról”, olvassam? – kérdezte a szolga.

– Hogyne.

– Manapság néhány költőnk a szerelmet tekinti, mint mondják, az élet legnemesebb részének. Számukra a dicső múlt magasztos hőseinél is többet ér a hűséges szerető. A házasság viszont számukra csak a múlt terhes öröksége, a férj egy zsarnok, aki a szeretőket elválasztja egymástól. Egy hű hitves elcsábítására büszkébbek, mint egy haditettre. Ilyen nézetekkel ássák alá társadalmunk alapjait, a régi római erkölcsöket és tekintélyeket. Különösen népszerű lett közöttük Propertius. Ő erényesnek tartja magát, mondván egész életében csak egyet szeret, neki Cynthia – valójában egy Hostia nevű rossz hírű társasági hölgy – lesz a kezdet és a vég. Az igaz szerelem pedig, azt tartja, fontosabb a házasság szent kötelékénél. Újabban azonban a színházban mindig más nő társaságában mutatkozik. Ennyire veszik komolyan saját elveiket ezek a költők, akik a régi képmutató erkölcsök megreformálásáról prédikálnak.

Gazdám felugrott és kitépte a szolga kezéből a tekercset, a papirusz el is szakadt. A szolga szeme sarkából a szenátorra pillantva válla megvonásával kért elnézést.

– Ki írta ezt? Aha, Panthus, a bérfirkász. Gondolhattam volna. Kerüljön csak a szemem elé! Ez már tényleg sok, mennyire lezüllött ez a lap!

– Hát, ha már rólad írnak... – mosolygott ironikusan Vergilius.

– Gyere Lygdamus, megyünk – parancsolta gazdám.

Még halottam mögöttünk Pollió nevetését: – Fiatalság bolondság.

Propertius az úton végig motyogott magában: – Ez a szemét Panthus... Tudom én, honnan fúj a szél! Hogy meri ő Cynthiát a szájára venni! Mikor lesz neki ilyen nője! – Aztán hosszabb szünet után hozzátette: – Másrészt bekerültem a Szenátusi Híradóba! Ismert vagyok. Egy költőnél a lényeg az, hogy beszéljenek róla. Ilyen szövegek úgysem érnek célt civilizált embereknel. Rólam írnak, úgy látszik, ez az újság végre mégis csak kezd komolyodni.

Vers Jupiter táblájára

A híresség átka – mindenre figyelni kell, mit csinál valaki. A költő szolgálatában érdekes volt az élet, mindig történt valami. Bepillantottam az előkelő társaság életébe, gazdag lakomákon jártam, míg sok szolga egy útszéli kocsmába is boldog áhítattal lép be. Költők, művelt emberek beszélgetéseit hallgathattam, és gazdám nem is bánt velem rosszul. Egyszer pedig meg voltam ijedve, hogy megver. Egy környékbeli szolgafiúval a zsidó szatócs lányát akartuk meglesni. Felmásztunk egy kamra tetejére, mire a rozzant sufni beszakadt.

– Hogy is hívják azt a tekergőt? Mondtam már, hogy ne barátkozz vele, a szeme sem áll jól. Majd egyszer ráfizetsz!

Forgács József: Szirmok a serlegben

Ám hamar kifújta a mérgét és hozzáfűzte: – Az a vén zsidó is mit lamentál annyit? Igazán megjavíttathatta volna már azt a rozzant tetőt, tele van pénzzel! – még majdhogya nem a pártomat fogta.

Igazán dühös egy jelentéktelen apróság miatt lett. Egyszer a versét körmöltem, hogy Cynthia maradjon falun:

*Árván jársz-kelsz Cynthia, nézve az árva hegyormot.
és a szegény pór nép barmait és mezeit.
Cirkuszi játék nem lesz ott, hogy a fénye megejtsen,
még templom se, hogy ott bűneidet gyakorold.
Elnézed, hogy az ökrök mint szántják fel a földet,...
(Propertius II. könyv 19/7-11 Bede Anna fordítása)*

Akaratlanul elkezdtem kuncogni, nem tudtam visszafojtani.

– Mi olyan nevetséges?

– Hát... Hát... Cynthia a barmok közé... Azért ezeket az ökrö dolgokat inkább kihagynám belőle.

– Mars ki! Ökrö dolgaid neked vannak. Takarodj kifelé!

Este későig kellett kinn ülnöm a gerendákból ácsolt függőfolyosón, mire megenyhült. Így aztán nem haladtam a munkámmal sem.

Gazdám, mint mondtam, csak ritkán találkozhatott kedvesével, az illíriai praetoré volt az elsőbbség. Elmentek a baiaei fürdőhelyre is, Propertius mégsem ezért korholta, hanem más dolgokon bosszankodott. Festi magát! Illik az egy rómaihoz, a kelta módi? Ahogy egy versében írta:

*Már a britannusokat követed? Kékítéd a képed,
és idegen fénnel fested a fürtjeidet?
(Propertius II. könyv 18b/1-2 Bede Anna fordítása)*

Hát, ha valaki kékre festi a haját is, akkor majd azt kell utánózni? Nem elég az a szépség, amivel az istenek az embert felruházták?

Egyszer aztán azzal jött haza gazdám, hogy úrnője nem fogad senkit. Az illíriai helytartó visszament és itt hagyta, hiába hitegette mindennel. Bezárkózott a szobájába és sírdogál. Propertius nem tudta, örüljön-e, vagy szomorkodjon.

– Nem is szólt semmit neki a feleségéről. Tényleg komolyan hitte szegény, hogy úrinő lesz. Mintha jelentene az valamit. Házasság, hagyományok... Mondtam már neki többször:

*Bennünket maga Amor ad össze, tanúnk lesz az égi
istennő ragyogó csillag társaival.*

(Propertius III. könyv 20/17-18 Dzsida Jenő fordítása)

Egyszer aztán végre magához engedte gazdám úrnője.

– Most is sírt, senki se szereti őt, mindenki csak kihasználja. Persze olvasta a szenátusi híradót is, Panthus förmedvényét, szemrehányást tett miatta. Esküdöztem, hogy nekem egyedül ő számít. A szívem csak érte dobog, bár mindig vele lehetnék, és a vég is egy napon érjen bennünket. Tudom, hogy ő is szeret, egy éjt sem vettem tőle pénzért, mindig szívből adta magát nekem, és ez a legfontosabb. Nem hallgatok senkire, akármit is pletykálnak róla. Igaz szeretője csakis én vagyok, az irigyek nem választhatnak el bennünket egymástól.

Gondoltam, nem árt, ha megjegyzem, miket kell mondani ilyenkor.

Most sem tartott sokáig a boldogság. Ki tudja, a boldogság meddig tart, talán, csak amíg elolvassuk egy verset és a múzsák védelmeznek minket.

– Végre boldog lehetsz uram – mondtam gazdámnak. – Elment a vetélytárs.

– Nono, csak óvatosan legyünk boldogok. Sohase bízd el magadat. Erről is írhatnék egy versben:

*mert a szerelmünkben legjobban, mindegyikünknek,
isten tudja miért, mindig a gőg szava árt.*

(Propertius: II. könyv 25/30-31 Horváth István Károly fordítása)

Óvatos aggodalmaiban magam is osztotam, persze nem mondhattam azt neki, hogy olyan szeszélyes a szerelmük, mint az időjárás. Egy reggel komor töprengésben leltem.

– Attól tartok, – mondta – hogy a sors Cynthiát csak múzsámul rendelte, nem pedig boldogító társnak. Baljós álmom volt. Cynthia sülyedt egy gályán, majd csak lankadozó karjaival verdesett a habokon. Bűneit bánva könyörgött, mentsem meg. Megrémültem, még róla nevezik majd el ezt a tengert, imádkoztam Neptunhoz, az Ikerhez, s más istenekhez, s már-már a hullámok közé vetettem magamat, amikor kalapáló szívvel felébredtem. Attól tartok, ez az álom jelent valamit.

– Azt mondják, nem minden álom hordoz súlyos üzeneteket, néha csak a képzetünk játszik velünk.

– Igen, de az igaz álmok idejében láttam⁴³, amikor az istenek üzeni szoktak. Az éjszaka első felében, éjfél táján vagyunk a legnyitottabbak a titokzatos erőkre, aztán ahogy közelítünk a nappalhoz, egyre inkább bezárulnak az éjszaka félelmetes kapui és egyedül maradunk csapongó fantáziánkkal. A játékos hajnali álmokat talán csak kárpótlásul kapjuk az éjféle rémségekért. Elmegyek majd Acanthyshoz, mit olvas ki az álomból. Annyit azonban magam is sejtek, hogy Cynthiát veszély fenyegeti.

A nyár különösen heves volt. A szalonok, a színházak csaknem kiürültek, aki tehette, Baiae fürdőjére, vidéki birtokára, vagy barátja, kliense udvarházába utazott. Hiába szegélyezték árkádok az utcákat, a kövek éjszaka is ontották a hőséget, már reggel folyt rólunk a víz. A kocsmákat még jobban ellepték a legyek és árasztották a savanyú bor szagát, a szennyvizes árkok, a mosodák előtti vizeletgyűjtő kádak⁴⁴ és a közcéhek még inkább bűzölögtek.

Egyszer aztán Cynthia megint megbetegedett, és szolgálói állandóan cserélték rajta a vizes ruhákat, hogy lázát némileg csillapíthassák. Gazdám belátta, nem tehet semmit érte, elment hát Acanthyshoz. Hozott szentelt szereket, babért, varázspörgettyűt, mágikus szertartásokkal igyekezett az égi hatalmakat befolyásolni. Baljós jeleket olvasott le a bagolyhuhogásból, de még a hold járásából is. Leginkább a Hold istennőben bízott, de már benne is kétségei támadtak. Kérte az isteneket, ha Cynthiát elviszik, hadd követhesse ő is.

– A mai lányok nagyon könnyelműek, sokszor össze-vissza fecsegnek, és még csak észre sem veszik, mikor sértették meg valamelyik istent, s már kész is a baj. Semmi sincsen ok nélkül a világon, csak nem tudjuk, mikor, hol, mivel vonjuk magunkra a balsorsot – sóhajtozott. – Az én egyetlenem csatlakozott az új egyiptomi hóborthoz. Ízisz istennőt imádják a mai nők, mintha a vallás csak divat lenne, mint egy frizura, vagy egy köpeny, amit fölvesz vagy levet az ember. Talán a hit hanyatlása okozza a világ zűrzavarát.

Kisvártatva aztán kifakadt:

– Nem ér semmit ez a mágia sem, az az igazság. Acanthys csak egy ravasz banya, aki kihasználja az emberek hiszékenységét, kiszolgáltatottságát. Amikor bajban vagyunk, persze kapkodunk fűhöz-fához, mert hátha, hátha..., de ez mind nem segít semmit. Kihez imádkozzon az ember? A sok isten közül segít-e valamelyik?

⁴³ Horatius írta, hogy sorsdöntő álmát, hogy ne görögül verseljen, éjfél tájban, az igaz álmok órájában látta. Nem lehet véletlen, hogy ez a kísértetek órája is. Az első álomban jönnek a rémálmok, ilyenkor kapcsol ki a legteltjesebben a tudatunk, később már jelzi, hogy ez csak álom lehet. Ilyenkor szólnak hozzánk az istenek.

⁴⁴ A mosodában öt léből mosták a ruhákat, s közben meszes és vizeletes leveket is alkalmaztak fertőtlenítő hatásuk miatt. Utána többször kiöblítettek, kiverték, kiszellőztették. Az emeletes házakban nem lehetett mosni.

Forgács József: Szirmok a serlegben

Gazdám jó polgár módjára őszintén imádkozott mindig, bár egy versében némi kételyt is megfogalmazott:

*Vagy botor embereink szívébe koholt mese fészkel,
s félünk sem kell már holtan a máglya után?*

(Propertius III. könyv 5/45-46 Jánosy István fordítása)

– Talán mégiscsak a legfőbb istenhez kell fohászkodnunk, ő mindenről rendelkezhet. Igen, biztosan létezik, mert léteznie kell, egy legfőbb méltóság, egy legfőbb hatalom, aki a világ gondjait magára veszi és őrködik fölöttünk, s nem hagy bennünket magunkra – így tépelődött. Ezután már csak Jupiterhez imádkozott:

*Verset irok tábládra neked, fogadom, ha segítesz:
„Jupiter adta nekem vissza a drága leányt.”
S lábad előtt majd őmaga ül, fátylakba takarva,
s nagy veszedelmeiről hosszan időzve mesél.*

(Propertius II. könyv 28b/9-12 Dzsida Jenő fordítása)

Lanuvium szent kígyója

Úgy látszik, a villámló isten szíve megesett a szép leányon, és harmadnapra jobban lett. Most azonban súlyosabb lehetett a kór, míg előbb Propertius jelenléte is elegendő volt, most már Jupitert kellett segítségül hívnia. Gazdám azért megkérte maga is virrasztásának és imádságainak árát:

*Csillagom, ily veszedelmedből hogy megszabadultál,
áldd Dianát tánccal, mint megigérted előbb,
ródd le a virrasztást úrnődnek, a régi ünőnek,
s add meg nékem a tíz éjet is, azt, ami jár.*

(Propertius II. könyv 28c/13-16 Bede Anna fordítása)

Abban az időben már jól éltünk, hála Maecenas támogatásának. Elérhető közelségbe került gazdám második könyvének megjelentetése a nagyúr bőkezűsége folytán. Olyan házba költöztünk, amely egy kis kerttel is rendelkezett, s gazdám felvett egy második cselédet is. A szegénység emléke kezdett a múltba merülni. Most volt pénz.

Nem is olyan régen történt pedig, hogy gazdám megbízott, hajtsak föl egy lányt neki – egy szolgálónak ugye, mindennel foglalkoznia kell.

– El ne feledd, sok pénzünk nincs! – A Diana-liget mellett lakó Phyllissel tértem vissza. Gazdám félrevont és mérgesen rám szólt:

– Csak ezt a bánýarémet találtad egész Rómában! Esküszöm, elviszlek a rabszolgapiacra holnap, túlados rajtad.

– De arról volt szó, hogy kevés pénzünk van! – védekeztem.

– Kevés a pénz, kevés, de nem ennyire! – Meg voltam szeppelve, mi lesz velem. Vége a jó életnek. Reggel óvatosan megszólítottam gazdám.

– Bocsáss meg uram, csak ne adj el, hadd szolgálhassalak.

– Ugyan már miért adnálak el, rendes, hű szolgáló vagy!

– Hogy a lány nagyon rút...

– Ja, hát mondtam, mondtam, de nem gondoltam komolyan. Csak nem ijedtél meg? Szegényke! Józanul tényleg csúnya, de ha iszik... Egészen jó!

– Mit gondolsz, hová ment Cynthia? – kérdezte egyszer Propertius tőlem egy délután, mikor hazaérkezett. Természetesen sejtelmem sem volt. Folytatta.

– A közeli Lanuvium város népe egy szent kígyót tisztel. Egy megszentelt szakadékban lakik Júnó temploma mellett a város őrzője. Minden évben megtartják a kígyó ünnepét, ilyenkor kiválasztott szüzek visznek neki eleséget. Reszketeg kézzel nyújtják át az ételt, s figyelik, hogy a kígyó mennyire fogadja szívesen. Abból látják, milyen lesz az év, mennyire lesz jó a termés, mennyire érényes a lány, meg hasonlók. Megtudnak belőle mindent. Erre az ünnepre utazott el.

– Nahát, hogyan lehet ilyesmit komolyan venni! Egy komédia! – fakadt ki belőlem önkéntelenül. – Mintha az ősidőkben élnénk.

– Nana! Csak ne gúnyold a szentségeket! Vannak szent állatok, vagy Romulust és Remust is nem a szent farkas nevelte? Felvilágosult korunkban is tanácsos tisztelnünk a szellemeket, az istenek képviselőit. Nem jó ezzel játszani. Amellett a hagyományokra is legyünk tekintettel. Ilyenkor sokan ellátogatnak a városba, vásárt tartanak, pezseg az élet... Így volt nagyapáink idejében és ez így is marad. Szóval odament Cynthia. Bacchus kertjében össze is veszünk, hogy mehet el azzal a ficsúrral. Cynthia hajtotta a ficsúr nyírt póni fogatát, legalábbis a legrosszabb szakaszon, az a mamlasz ahhoz se ért. Milyen pompás látvány volt a bakon, ahogy átszágulott a Via Appián!

Kis idő múlva gazdám magában motyogni kezdett:

– Egy ilyen urizáló majommal... Aki férfiak ajándékaiból él és szórja a pénzt... Dózsöl, mint egy nábob; fogat, vadászebek! Aztán mi lesz majd vele később, ha megráncosodik a képe? Mellette aztán biztosan nem lesz matróna Cynthia!

Végül aztán mondván miért szenvedjek, ha ő mulat, elment bulit szervezni. Most már nem bízta rám a dolgot. A végén megint Phyllissel tért vissza. A másik egy Teia nevű lány volt a Tarpeius-berkek közeléből, elég szép és bővérű, temperamentumos. Hozott egy törpét is, Teia nem jött volna másképp. Egy nílusi fuvolás játszott fürge, de lágy dallamokat, a törpe vadul ugrabugrált, meg bukfencezett. Gazdám egy kereveten hevert a két lány között. Az újonnan vett üveg poharakba töltöttem a drága lesboszi bort. Végül a nagy hancúrozásban felborult az asztal és a poharak összetörték. Valamelyik szomszéd kiabálni kezdett, hogy csendesedjünk. Az üvegcserepeket igyekeztem összesöpörni, nehogy valami baj legyen miattuk. Pihenésképpen kockázni kezdtek. Gazdámnak sohasem jött ki a Venus, csaknem mindig kutját⁴⁵ dobott.

Egyszer csak megcsikordult a nehéz kapu a ház elején, és váratlanul megjelent Cynthia. Hogy jött vissza, máig sem tudom. Vadul nekiesett a lányoknak és felkarmolta Phyllis arcát. Egy mécesst is felborított, mire Teia – tűz, tűz! – kiáltozni kezdett. Nem volt persze igazi tűz, lehet, hogy Teia így akarta Cynthiát megállítani. A lányok elszaladtak, Cynthia messzire üldözte őket, mígnem egy fogadóba bemenekültek. Közben egyre-másra jöttek a környékeliek fáklyákkal – hol van a tűz? Ahelyett, hogy örültek volna, mert nem ég semmi, még bennünket szidalmaztak, hogy lehet ilyen felfordulást csapni. Milyen békés volt pedig régebben ez a környék, most meg már aludni sem lehet. Közben visszatért Cynthia és gazdámra támadt. Az ágy mögé bújtam. Ők persze a végén kibékültem, és én maradtam a pácban.

– Honnan szedted ezeket a nőket?

– Ó, én nem is tudom, Lygdamus hozta haza őket, aztán itt ragadtak.

– Ha ki akarsz békülni velem, a Pompeius-színház csarnokában ne lófrálj ezentúl. A nők páholyára fel sem vetheted a tekintetedet. Lygdamust pedig, aki kémkedett is utánam, láncsal a nyakában szeretném látni a rabszolgapiacon.

Aztán új terítőket hoztak, Cynthia mindent megfüstölt, lelocsolt a két nő után, majd a kerevetre heveredtek. Hamar túltették magukat a dolgon. Nekem meg főtt a fejem, mi lesz velem. Láncsal a

⁴⁵ A legjobb dobást Venusnak, a legrosszabbat kutjának nevezték.

Forgács József: Szirmok a serlegben

nyakamban táncolhatok, amíg megvesz valaki, rosszabb a halálnál. Most már igazán vége lesz a jó életnek. Talán mégiscsak Lanuvium szent kígyója áll rajtam bosszút?

III. könyv

Száműzetés az Olympusra

Sosem gondoltam volna, hogy a sorscsapás érdekes kalanddá változik. Másnap a gazdám igyekezett megnyugtatni.

– Kénytelen voltam rád kenni a nőket, de ne ijedj meg. Ki más lehet a hibás, ha nem a szolga, a világ már ilyen. Visszaviszlek Tibullushoz. Csak egy átmeneti időre, amíg a dolgok rendeződnek. Dehogy mondanék le rólad, semmi pénzért se!

Tibullust nem is láttam, mióta a kötete megjelent. Kérdezte, mi rossz fát tettem a tűzre. Propertius elmesélte neki a történeteket, amin nagyokat mulatott. Mikor a felborult asztalhoz ért, s hogy a poharak összetörték, felsóhajtott.

– Látod, kicsit jobban megy neked, s máris urizálsz. Miért kell drága üveg poharakat venni? Ismered Vesius Pollió és Augustus Caesar történetét?

– Ez a Vesius milyen rokonságban van Asinius Pollióval? – kérdezte gazdám.

– Valamilyen oldalágiban, de ég és föld a különbség köztük. Állítólag Ciceró azt mondta Vesius Pollióról, hogy életében rosszabb emberrel még nem találkozott, míg Asiniust ismerjük – egy nagyvonalú nemes úr. Nos, Vesius vendégül látta a princepsét, és egy szolga eltört egy poharat, mire Vesius megparancsolta, hogy vessék az ingolák⁴⁶ kádjába. Ezek a piócahalak kiszívják a testből az életerőt. A szolga persze könyörgött urának, kegyelmezzen meg neki, ez a kegyetlen ember azonban hajthatatlan volt. Majd Caesarhoz fohászkodott, bár ő elvileg nem intézkedhetett. Megsajnálta a szolgát, de mit tehetett? Az összes poharat összetörte! „Idevezet a fényűzés! Ha ezek a poharak ennyire drágák, inkább ne használjuk őket! Nagyon jók a hagyományos kupák is.”

– Mégiscsak van szíve – fakadt ki belőlem önkéntelenül.

– Ő nem kegyetlen, csak félelemből, vagy ha az érdekei megkívánják – felelt Tibullus. – Annyira ne rajongj érte, a rabszolgák felszabadítását például törvényekkel korlátozta. A kegyesség és a kegyetlenség nála kiszámított politika.

– Vesiusnak bizonyára drágább poharai voltak – tette hozzá gazdám. – Egy biztos: mi úgy törtük össze a poharakat, hogy sem nemes cél sem politika nem volt benne.

– Bizonyára én vagyok a bajok okozója – mondtam halkan – kigúnyoltam Lanuvium szent kígyóját.

– Ezzel Sextus barátom beszélte tele a fejedet?

– Miért? Vannak szent állatok –, szolt rá gazdám – mint a városalapító ikreket szoptató farkas.

Tibullus csak mosolygott.

– Romulus történetét és istenné válását még a hagyománytisztelő Livius is úgy zárja kenetteljesen, hogy bizonyosságot már nem tudhatunk ilyen régmúlt dolgokról, mindenesetre a legenda így szól, ezt ma már így illik elmondani.

Így kerültem Tibullus birtokára. „Az írnom leszel” – mondta Tibullus. Csakhogy új gazdám nemigen írt semmit. Egyszer, vagy kétszer előfordult, hogy egy levelet tollba mondott, egyébként csak szabadon lézengtem a birtokon. Időnként besegítettem a konyhán, csakhogy a többi szolga ne utáljon meg. Eleinte jólesett a nyugalom, amit eddig nélkülözni kellett, de aztán egyre inkább eluntam magamat. Panaszkodtam is róla Tibullusnak, adjon nekem is valamilyen feladatot.

⁴⁶ Ősi típusú álkapocs nélküli hal, szívó szájszerve van.

– Látod, unatkozol – felelte – már félig úr lettél, az urak unatkoznak. De nem szeretném, ha aztán azt mondanád Propertiusnak, hogy agyonhajszollak.

Szerencsére volt Tibullusnak egy kis házi könyvtára, oda jártam be olvasgatni. Egy szolgának legjobb út a szabadsághoz és a jóléthez, ha műveli magát. Az olvasott szolgálával időnként szívesen elbeszélget a legnagyobb úr is, különösen a hosszú téli estéken, amikor nem tud mit kezdeni magával. A többieket lenézik és nemigen törődnek velük. Tudtam, hogy ki kell használnom az időt. Mégis, milyen az ember, olvasás közben irigykedve néztem a vízfordó szolgálókat és a kertészeket; mindig céltudatosan járnak-kelnek, és tudják, mi a dolguk. Ha dolgoznom kellett volna, nyilván a könyvtárba vágyom. A polcokon görög költők, történetírók sorakoztak és néhány filozófus.

Összebarátkoztam Tibullus könyvelőjével. Kérte, tanítsam görögre, ő pedig megtanít számolni. A számolás, mint mondta, különleges tudomány, amihez csak nagyon kevesen értenek. A görögök a matematikát valóságos művészetté formálták, nem törődtek vele, mi a célja. Szerencsére voltak gyakorlati felfedezéseik is, amiket a gyakorlatban hasznosíthatunk⁴⁷. Ha egy rabszolga tud számolni, már félig úr! Ha beválik, egész birtokok és villák adminisztrációját rábízhatják; rovincsokat tart, lefűleli a sikkasztó munkafelügyelőket, felméri a termés értékét, vezeti a kiadásokat és bevételeket, nyilvántartja a tartozásokat és a kamatokat. Ekkor már magának is vannak szolgálói. Ha jól végzi a dolgát, jutalmakat kap, néhány évtized után megválthatja a szabadságát, és jómódú úrként töltheti öreg napjait.

– Szolgái a szolgának? – csodálkoztam.

– Bizony, így megy ez, ahogy az uraknak is vannak uraik, a szolgálóknak is lehetnek szolgálók, szabadság csak a mesében van.

– Közben pedig – szóltam – a filozófusok és a jogtudósok azt írják, a természet jogán minden ember egyenlő, csak éppenséggel a népek joga felülírja a természet jogát.

– Hát ez egy maszlag, a könyvekbe való. A szabadság is.

– Egy Nagy Könyvelő kellene – mondtam erre – aki rovincsot tartana, és ellenőrizné, mi hiányzik azokból a dolgokból, amik a könyvekben le vannak írva.

Ezen jót mulatott, tegyek rá javaslatot Jupiternek, de örül, hogy megértettem, milyen nagy tudomány a könyvelés. Felrajzolta a vonalakat a homokba, az egyeseket, tízeseket, százásokat megjelölte a szokásos görög betűkkel, és itt gyakoroltam minden nap egy órát a kavicsok tologatását. Annyi elég is volt, hogy a térdem megfájuljon. El kell ismernem, a számolás fárasztó, komoly dolog.

Egyszer aztán tanulmányaimat félbe kellett hagynom. Tibullus odajött hozzám:

– Úgy készülj, holnap utazunk! Megyünk Messallához Elba szigetére. Összejön egy kis társaság, valószínűleg néhány verset is kikotlanak majd. Te fogod legyezni Messalla levéltára számára.

Végre ismét költők közé kerülök, előkelő társaságba! Mégiscsak más ez, mint a számolás. Alig vártam a reggelt, legszívesebben azonnal indultam volna. A sors tréfája folytán tulajdonképpen száműzetésemmel az áhított Olümposzra kerültem.

Mindenki verset ír

Újra itt vagyok hát Messalla villájában, a nyírott bokrokkal szegélyezett elegáns sétányokat, méltóságteljes lépcsőket taposva. Nagy dolog itt lenni, még szolgaként is. Atyám arra tanított, örüljek mindennek, ami szép. Lehet, hogy Messalla jobban örül neki, mert a sajátja. Ám folyton úton van, hadakat vezet, vagy a szenátus üléseire jár, alig tartózkodik itt. Talán az igazi gyönyörűség egy gondozott park vagy kert láttán leginkább a kertészé. Nem csak a gazdagoké a világ. A fuvalás szolgálja

⁴⁷ Így gondolkodtak a rómaiak a matematikáról, Ciceró is hasonló módon okoskodott.

Forgács József: Szírmok a serlegben

is főleg maga élvezheti művészetét; a többiek is hallják ugyan, de más élvezeteket is hajszolnak közben, nem figyelnek úgy oda. Mindenki megtalálhatja a maga gyönyörűségeit.

Az első napok még eseménytelenül teltek. Megjelent már Aemilius Macer és egy-két tudós ember, de maga a gazda is még hiányzott.

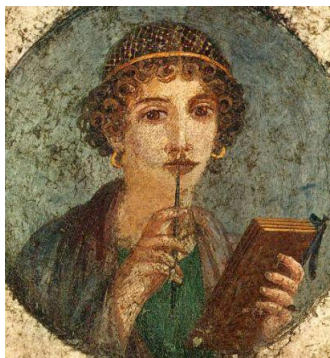
– A korán jövő és korán kelő emberek unalmasak –, mondta Tibullus – a java még nincs itt. Pezseg majd az élet néhány nap múlva!

Pár nap múlva megjelent Messalla az unokahúgával és annak kedvesével, akit Sulpicia Cerinthusnak nevezett. Sulpicia magával ragadó úrnő volt, akit Tibullus verssel köszöntött a lugas alatti esti ünnepségen:

*Hogyha megoldja haját, laza fürttel szép; ha befonja:
illeti őt befonott konttyal a hódolatod.*

*Perzsel, járjon akár Tyrus-adta biborköpenyegben,
perzsel, jöjjön akár hósinü mezben elő.*

(Tibullus IV. könyv 2/9-12 Kárpáty Csilla fordítása)

6. ábra A korabeli modern nő íróvesszővel Pompeji freskón

Éppen Mars havának, márciusnak elsején jártunk, így Sulpiciával együtt ünnepelhettük a matrónák napját, az erényes úrhölgyeket tisztelve. Tibullus ügyesen ezt is beleszötte költeményébe. Cynthiának mindig április elseje jutott ünnepül, a hetérák napja. Ezután valaki hosszú litániákat olvasott fel Messalla dicséretére, amit szemlátomást a szenátor maga unt a legjobban. Tibullus kérlete Messallát, olvasson fel valamit saját művei közül; a legtöbben nem is sejtik, hogy nem csak a haza dolgait intézi, és a hadakat vezeti jól, de ugyanolyan magabiztosan bánik a tollal is. A nagyúr szabadkozott:

– Ugyan, hagyjatok. Nem véletlen az, hogy Caesar sem szokott saját művecskéivel előhozakodni, pedig az epigrammái, melyeket a fürdőben talál ki, gyakran egészen szellemesek. Mondtam is már neki, milyen kár, hogy ezek a sorok, melyek sokakat felderíthetnének, a füstbe mennek, szétoszlanak a gőzben. Elismerte, szégyellné, ha döcögősre sikeredett hexameterain – és kinek ne volna ilyen – nevetnének. Egy félresikerült törvényjavaslat kevésbé bosszantaná. Másfelől sohasem tudná meg a közönségtől, jót, vagy rosszat írt-e. Egyesek legjobb sorait is kifiguráznák, míg mások a leginkább elfuserált rigmusát is az egekig magasztalnák. Apró tréfáitól, ártatlan csipkelődésétől is lennének, akik halálra rémülnének és bocsánatáért esedeznének, minden sora mögött a politikai szándékot keresnék. „Nekem a tollam is jobban sebezhet, mint másnak a kardja” – mondta. Legyünk hát óvatosak! Mindenki használja a maga szerszámát, kinek a kardot, kinek a tollat adták az égi lakók.

Igazából a vendégek nem is Messallára, hanem Sulpiciára voltak kíváncsiak.

– Azt mondta a nagybátyám, itt mindenki költő.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Az talán túlzás –, felelt rá Macer – inkább azt mondanám, hogy mindannyian írogatunk verseket, akik itt vagyunk. Kivéve persze a szolgákat!

A derűtséget Sulpicia vágta ketté.

– Egyszer még kedvet kaphatnak hozzá. Vagy nem a pun Terentius írta a legjobb vígjátékainkat?

Rögtön a szívembe zártam az úrhölgyet.

– Vígjátékot képesek lehetnek írni – válaszolt Messalla. – A dolgok fonákja valószínűleg jobban látszik alulról, mint felülről. Ők mindent tudnak rólunk. A filozófikus mélységet nehezen képzelem el a gondolkodásukban.

– Azért jöttem ide, hogy a költészetet tanuljam. Felvilágosult korunkban már előttünk, nők előtt is nyitva áll az Olümposz kapuja – mondta az úrhölgy.

– Miért is ne állna, hiszen a múzsák is nők – udvariaskodott Macer.

– Az unokahúgom modern szellemben nevelkedett, tanult hölgy – szólt Messalla. – A nők többsége elől a poézis ma is el van zárva. Servius Sulpicius szenátor viszont maga is írogat, gondolkodó ember.

– Kicsit gonoszkodó stílusban verselt – jegyezte meg Macer.

– Papa aranyos – mondta Sulpicia. – Anyám ragaszkodott a hagyományokhoz, előre eltervezte, kinek ad majd férjhez. Sokáig Cerinthussal csak titokban válthattunk üzeneteket. Papa végül megmondta: ha nem akar hozzámenni, hát ne menjen, nem az ősidőkben élünk. Most már Cerinthust sem kell titkolnom, ide is eljöhettünk. Hány lány nem teheti ezt meg!

– Édesatyád rugalmas, modern gondolkodású – folytatta Macer apró megjegyzéseit.

– Napjainkban számos hagyomány fellazult – mondta Messalla. – Kérdés, összeáll-e egy új, jobb rend a változások megállapodásával. A princeps szerint sok régi szokást meg kell őrizni, csak az változzon, aminek szükséges. Tart tőle, hogy az értékek is eltűnnek, és csak a kuszaság marad, a végén már senki sem fogja tudni, mi a helyes és mi nem az. Azt mondja, a nők szabadabb életmódja miatt születik olyan kevés gyerek Itáliában. Már a centuriókat is előfordul, hogy a provinciák lakosaiból kell választani. Hová vezet ez? Az is igaz, persze, hogy az őrült belháborúk elvették a fiatalok kedvét a katonai, hivatali pályától. Caesar azt tartja, a nők szőjenek, fonjanak, mint régen. Pénelopé királynő is maga szötte kelengyéjét és maga is bontotta el, mondta, mert hűséges maradt Odüsszeuszhoz.

– Tisztelen a princepsét és Homéroszt is, de nem hiszem, hogy az idők kerekét vissza lehetne forgatni – fűzte hozzá Macer. – Megértem, hogy nem akarnak az úrhölgyek olyan dolgokat varrni, amelyeket pár sestertiusért vagy dénáriusért megkaphatnak. Sajnos, most már egyre inkább kínai selyemért, meg arany vagy ezüstsálakkal díszített ruhákért ácsingóznak.

Ezt Sulpicia nem állhatta meg szó nélkül:

– Változnak az idők! Az előkelő férfiak sem mezei munkával töltik ma már az idejüket! Régen Cincinnatus még maga vezette az ökreit, amikor felkérték, álljon a hadak élére. Az állam első embere volt! Hol van ez már? Csak a nők éljenek tovább úgy, mint az ősidőkben, szőve, fonva?

– Sulpiciával ne vitatkozzatok – kapcsolódott be Tibullus. – Igencsak vág az esze!

– Szörnyű lehet szerelem nélkül férjhez menni, a nőket még ma sem kérdezik meg midig. Volt egy gyermekkori barátnőm. Nem akart férjhez menni. Sosem felejttem el, mennyire sírt, amikor gyermeki játékait a tűzre dobták, feláldozva a Hold istennőnek, amiért vigyázott rá. Micsoda barbár szokás ez! Arra jó, hogy még jobban megrémítsenek egy ijedt kislányt az emésztő tűzzel, lássa, hogy boldog kislánykora véget ért, fölösleges ellenkeznie, visszaút nincsen. A lángok elemésztk régi otthonát, a biztonságos szülői házat, a testvéreket, barátokat. Elviszik valahová valakihez, akit nem is látott még, csupa idegen ember közé. Az apák féltve őrzött kincsüket oda dobják egy idegennek: vigyed, a tiéd,

Forgács József: Szirmok a serlegben

nekünk már nem kell! Nem láttam többet, később azt hallottam, egy szikláról a mélybe vetette magát.

A csend után először Macer szólalt meg:

– Sohasem gondoltam, hogy ez a szertartás ennyire megrázó lehet.

Egy ismert lantmester görög költeményeket és dalokat énekelt. Lágyan zümmögtek a húrok, ahogyan a lányok tipegnek.

– Mi a titka ennek a szokatlanul lágy hangzásnak? – érdeklődött Messalla.

– Ez az aeol hárfa –, magyarázta Sulpicia – ez a legszívhezszólóbb.

– Minden görög törzs a hagyomány szerint másként állítja be a hangszerét, uram – szólt a muzsikusz. – A lényeg, milyen hosszúak és feszesek a húrok a hangszeren. A jón lant sokkal keményebb hangzású, inkább mulatáshoz illik. A fríg vagy a líd főleg a szertartások kántálásaihoz való.

– Az aeol pedig a csillagos ég alatti édes-bús tűnődésekhez, a lombok susogásához, a lassan elhaló szellőkhöz és sóhajokhoz⁴⁸ – szólt közbe Sulpicia.

Elbai emlékeim mind Sulpiciához kötődnek. Kirándultunk, bejártuk a szigetet. A ligetek kellemesek voltak, de a vasbányák sötét üregei fenyegetően tátogtak ránk. – Illik így felsérteni Gaia földanyánk testét? – sóhajtott Sulpicia. – Vajon helyes-e az, hogy mindent kikutatunk még a föld alatt is, hogy megszerezzük magunknak? Nem volna elég beérni azzal, amit az istenek nekünk adtak, és nem rejtettek el előlünk?⁴⁹

Játszottunk Messalla hús labdatermében. Persze, hacsak lehetett, engem állítottak középre, hogy a labdát elkapjam, ha tudom.⁵⁰ Eléggyé ügyetlen voltam, nekem nem sok játék jutott eddig. A labdát bal kézzel kellett elkapni, úgyhogy sokszor kiejtettem nagy vidámság közepette. Mégsem szomorkodtam, sőt, meg voltam hatódva, hogy engem, a szolgát is bevesznek a játékba. Mások milyen fáradtságosan robotolnak, én pedig vidáman töltöm az időmet ezen a csodálatos szigeten egy gyönyörű úrnő társaságában. Nem kívánhatok többet, az istenek megbüntetik azt, aki elégedetlen a sorsával.

Egy este, amikor együtt voltunk, Tibullus felszólalt:

– Úgy látszik, elfelejtettük, miért is jöttünk ide Messalla barátom kedves vendégszeretetét élvezni, miért is hoztam magammal Lygdamust, az írnot. Még elfelejt írni a végén! Házigazdánk is tartozunk annyival, hogy irántunk való jószágáért cserébe verseinkkel gyönyörködtessek. Mivel ifjú úrnőnk, Sulpicia a poétikát szeretné tanulni, költöttem egy kis versikét, mit írhatna egy szerelmes ifjú hölgy.

*Kíméld kedvesemet, vadkan, ki a rét legelőit
látogatod, meg a bérc árnyteli rengetegét...*
(Tibullus IV. köny 3/1-2 Kerényi Grácia fordítása)

Cerintus szeretett vadászni, erre utalt Tibullus, az irodalmi estek kevésbé kötötték le a figyelmét. Úgy véltem, nem igazán illik az úrhölgyhöz, nem lesz tartós a boldogságuk. Na de kinek az. A vers jajong, hogy Diana elragadja a kedvest Amortól.

⁴⁸ Az ókori (görög) zenét, melynek alapja nem a kínai-mongoleredetű pentaton, ma leginkább az egyházi dallamok őrzik. Olyan öt- és hatfokú hangsorokról van szó, melyben félhangok is szerepelnek. Az eol egy rövidebb mol (lától miig), szép népdalaink vannak benne, mint a Kis kece lányom.

⁴⁹ Ezt az eszmefuttatást Plinius enciklopédiájából kölcsönöztem.

⁵⁰ Martialis említi egy versében ezt a játékot, más római labdajátékot nem ismerek, így a szereplőim kénytelenek ezt játszani. A rómaiak használtak tollal bélelt szélabdát és tömör bőrgolyókat, az előbbi feltehetően ütötték valahogyan, az utóbbit dobálták.

*Vajh mi öröm belopózni a vad rejtett odujába?
Jelt hagy a túskebokor hószinü lábaidon!
Ám, ha veled kószálhatnék Cerinthusom, én is...*
(Tibullus IV. könyv 3/9-11 Kerényi Grácia fordítása)

Tibullus a fegyvereket nem szereti, nyilván a vadászatért sem rajong. Nem tudtam elhessegetni a gondolatot, vajon nem Marathushoz írt-e hasonló verset egykor. Csak leporolgatta kissé, kicserélte a borítást. Még készített egy-két hasonlót, mire Sulpicia is jelentkezett egy rövid, de lendületes költeménnyel:

*Megjött végre a várt szerelem, forr tőle a vérem,
bármit szól a világ, nem tagadom le ma már!*
(Tibullus IV. könyv 7/1-2 Radnóti Miklós fordítása)

A titkom

Tibullus elutazott, miután elgondolkodtam, ki is az uram most. Aztán úgy döntöttem, végső soron Messalla kell, hogy legyen, hiszen ő a házigazda. Gyakorlatilag persze semmi nem változott. A vendégsereg nem csökkent, pár nap múlva jött néhány fiatalember. Egyikük, mint később megtudtam, Ovidiusnak hívták, hozzám lépett:

– Te vagy Lygdamus? Propertius üzent neked: Ne csüggedj. Ő már puhítja Cynthiát, hogy visszajöhess. Meghatóan mesélt rólad neki, hogy milyen kegyetlen gazdához kerültél. Nem bírod már a kemény munkát és sírtál, hogy vásároljon vissza, mert belepusztulsz. Most már abban reménykedik, hátha még a végén Cynthia is ad egy kis pénzt a megmentésedre. Ne neved!

– Ilyen jó dolgom sosem volt még uram.

– Remek, csak nem kell hangoztatni.

– Nem lesz dühös az úrnő, ha megtudja, hogy átejtették velem kapcsolatban?

– Jegyezd meg: a nőknek sok mindent mondhatsz, csak igaz ne legyen! Azt sértésnek veszik: már annyira sem érdelem, hogy legalább valamilyen kegyes hazugságot kitaláljon számomra? Még csak kímélni sem akar? No, az uradat nem kell féltetni.

Így Ovidiusszal egy közös titkunk már lett: a többiek nem is gyanították, kihez tartozom. Rövidesen lett egy másik is. Este Macer megkérdezte Ovidiust:

– Csak az irodalommal foglalkozol, fiatalember?

– Lovagrendű apám bankárnak vagy ügyvédnek szánt. Alattomos hátsó szándékkal csűrjem-csavarjam a szót? Nemesebb értelme is van annak! A költészet felemeli az embert, nem lealacsonyítja.

– Ez igaz, a poézis az istenek legszebb ajándéka, de hidd el, édesatyád csak a javadat akarta. Nem árt, ha a vagyonát növeli az ember, még ha meg is tud élni belőle. Mégiscsak az a jövő biztosítéka.

– Nem is volt olyan régen, hogy hatalmas vagyonok tucatjai foszlottak semmivé. Ezért robotoljon az ember egész életében? Már a lélektelen retorika is kiöli a gondolkodást az emberből. Keressünk példákat az indirekt bizonyításra Demoszthenész beszédeiben! Még a magától értetődő dolgokra is szabályok, példák végtelen sora... Mindenki megtanulja ugyanazt a sablont és elvész az ész. Mennyivel más a költészet! Kimeríthetetlen.

Egyszer unalommal teli délután volt, pihenő a mozgalmas est előtt. A parkban a sétatutakat szegélyező bokrok között meghúzódott egy kis árnyas szeglet, ahová nem lehetett belátni. A csendben szinte megállt az idő, csak néhány méh és más szárnyas apróság zümmögése hallatszott. Leültem a virágos fűbe egy kis palatáblácska füzérrel. Hirtelen hangokat hallottam:

– Ni csak, mintha lenne itt valaki!

Forgács József: Szirmok a serlegben

A bokor túloldalán felbukkant Ovidius. A táblácskákat nyomban a hátam mögé dugtam, persze észrevette.

– Mit dugdosol? Ugyan, tőlem nem kell félned. Add csak elő! Írogatsz valamit.

Nem volt mit tenni, megmutattam. Beleolvasott.

– A két konzul halálának évében születted? Ez csak Hirtius és Panza lehet! Egyidősek vagyunk. Szerelmes vagy. Csak nem Sulpiciába? Nem szabad a napba nézni, fiú!

Legszívesebben elszaladtam volna.

– Milyen könyvbe írnád a versed róla... Egészen jó ötlet!

Végül így összegezte a véleményét:

– Tartalmilag nem rossz, csak nagyon darabos. Kényszeredett kifejezések... A vers csobogjon, mint egy patak. Ne fröcsögjön, ne legyenek örvények, zúgók benne! Áttetszően tiszta legyen egyenletes haladással. Át kell dolgozni néhányszor.

– Szégyellem magam uram, mindjárt kitörlöm.

– Ne tedd, ne tedd, nem azért mondtam. Csak csiszolgatni kell.

– Ezt a verset mindig is csak dugdoshatnám. Mi értelme akkor? Ha szebb lesz, még kevésbé lesz szívem letörölni és a végén ráfizetek. Miért legyen szép, ha pusztulásra van ítélve?

– Mindannyian szépek szeretnének lenni, pedig pusztulásra vagyunk ítélve. Mindennek szépnek kell lennie! Ez nem az, de nincs mit szégyenkezned. Mindenkinnek van joga verset írni és szerelmesnek lenni, még ha a rideg joggyűjtemény nem is szól erről. Csak csúnya hexametereket nem szabad írni, az a vétek! Na de majd átjavítjuk, még nem késő. A palatábla még könnyebben elbírja a rosszat, mint a papirusz. Sulpicia nevét ne írd le. Adjál neki valami görög művésznevet. A te neved maradhat. Írd azt, hogy jó családból való ifjú vagy, akkor a te neved is egy görög álnévnek tűnik. Senki sem fog rád gyanakodni. Így a mű fennmaradhat, még ha nem is tudják, ki a szerzője. Ez egy rejtély lesz. Az emberek szeretik a rejtélyeket, bolondulnak értük. Bevonulsz az irodalomba! Az élet egy nagy játék. Játsszani kell! Ha a mű megvan, már mindegy, hogyan jött létre. Természetesen a jó műhöz igazi élmény kell, de nem szükséges szó szerint a valóságot írni. Tibullus is költött Sulpicia nevében, s bevallom, magam is szoktam mitológiai hősnők nevében szerelemes leveleket fabrikálni. A lényeg, hogy megszülessen a mű, az aztán önálló életet él.

Átírtam úgy, mintha elhagyott feleségemet akarnám visszahódítani. Így aztán már igazán nem ismerhet rá senki. Néhányszor Ovidiusszal átbeszéltük. A nehéz kifejezésekre, melyeken hosszasan rágódtam, pillanatok alatt tudott jobbat mondani.

– Mintha költőnek születted volna, uram.

– A költészet egy nyelv. Ahogy megtanulhat valaki görögül, vagy más nyelven, költőül is meg lehet tanulni. Akkor a szavak már nemcsak jelentésük, hanem ritmusuk, hangulatuk alapján is maguktól jönnek a szánkra. Ez az istenek nyelve, sokan nem is értik, míg mások értik ugyan, mert tanulták, de nem beszélnek.

Amikor elkészült a vers, megkérdeztem, másoljak-e egy szép kalligrafikus példányt a költőnek.

– Fölösleges – nevetett Ovidius. – Annyit nyúltuk, hogy már tudom fejből, még a javított sorokat is, melyeket már nem őriz a pala sem.

Így vonultam be az irodalomba. Ovidius magával vitte a verset a fejében, onnan már nem törölhettem ki, és elmondta Pollio estjén. Ezt később tudtam meg, amikor Tibullus visszavitt a gazdámhoz.

– Láttad volna az arcukat, ahogy töprengtek, ki lehet ez a Lygdamus – mesélte nevetve Propertius gazdám. – Ráncolták a homlokukat. Ovidius a saját művét adja elő? Kétségkívül a stílusa nehezkesebb – állapították meg a szakértők. Nagyon előkelő lehet ez a Lygdamus, hogy a nevét eltitkolja. Esetleg

Forgács József: Szirmok a serlegben

rokona a princepsnek? Főleg Horatiust bosszantotta; van valami, amit ő nem tud. Nagy megtiszteltetés, hogy ilyen előkelőséget a házámban fogadhatok – tessékelt be szertartásos meghajlással az ajtón.

Mi maradt végül az eredeti versemből? Talán csak néhány sor:

*Fenn, a finom papiros legszélén ott diszelegjen
rárajzolva betű, majd mi jelezze nevem;
és két vége között a szegélyt fessük be; eképp kell
könyvecskét ugyanis küldeni ildomosan.*

(Tibullus III. könyv⁵¹ 1/11-14 Kárpáty Csilla fordítása)

A többen annyit változtattunk, hogy ha megkérdeznék, ki a költő, már nem is tudnám, mit feleljek. Volt még néhány hasonló próbálkozásom, de nem hiszem, hogy ezeket a kis költeményeket bárki is megőrizné az enyészettől.

A tiburi villában

Elbán már csaknem úrnak képzeltem magamat, jó, ha nem felejt el az ember, hol a helye. A versek körmöléséből ismét vissza kellett térnem a kevésbé fennkölt szolgálai teendőkhöz. Ha a szolga részt is vesz az urak mulatságán, akkor is meg kell őriznie józanságát, mint Rufus szolgájának, akiről gazdám mesélt, s aki másnap figyelmeztette urát, miket mondott borgőzősen. Egy szolgának, ha barátságosan viccelődnek is vele, akkor is tudnia kell, meddig mehet el, mire válaszolhat poénnal és hol kell megállnia, hiszen mindig az úrnak van igaza. Egy szolgára villámcsapás a derült égből is jöhet. Azért mondtam el ezt, hogy ha szolgálak vagytok, tanuljatok belőle, amennyiben szeretnétek, hogy jó sorotok legyen.

Propertius és Cynthia nem voltak haragban, de gazdám panaszkodott, hogy úrnője szeret utazgatni, kerüli Rómát és őt is. Mibe kerülhet mindez? Na de ki kérdi ma már, hogy egy lánynak honnan van pénze – dohogott. Költészetemmel örök emlékművet állítok neki – de alig érez hálát emiatt.

– Rövidesen Tiburba kell készülődünök Maecenashoz – mondta egyszer. – Sok kedvem nincs hozzá, nagy nyekergések lesznek, fontoskodások, semmit mondást leplező titokzatos, kétértelmű mondatok, azt hámozol ki belőle, amit akarsz. Na de csak el kell mennem, ha az úgynevezett művészvilágba akarok tartozni.

Tiburba szépen gondozott út vezet, jó kocsival nem sokat zötykölődik az ember. Az Anió zúgása, mint a szférák zenéje, kitisztítja az elmét és egy magasabb régióba emeli, így léptünk be a Maecenas szalonjának csendjébe, a költészet szentélyébe. Mindenki a csodás villát dicsérte, mint mondták, fényűzésmentes, ízléses gazdagságát és bensőséges, magától adódó, természetes fenségét. Ilyen szavakat kell megtalálnia annak, aki a művészvilágba kíván tartozni. Gazdám áhítatát kissé lerontotta a bosszankodás, hogy Horatius, a szolga fia mennyire felkapaszkodott, már villája van a nagyúré közelében.

⁵¹ Tibullus III. és IV. könyve, amely halála után jelenhetett meg, idegen szerzők műveit is tartalmazza. Köztük Sulpiciáét és a magát Lygdamusnak nevező költőét, akiről semmit sem tudunk, hat verse maradt fenn. Regényes fortély, hogy Propertius Lygdamus nevű szolgájával azonosítom, de hát regényben vagyunk. Tudjuk, hogy sok szófordulatát használja Ovidius és azonos a születési évük, feltehetően barátok lehettek. Ovidius a nála öt-hat évvel idősebb Propertiust is barátjának mondta, de sajnálkozott, hogy Tibullussal, aki öt-hat évvel volt idősebb Propertiusnál, nem tudott találkozni, pedig lett volna öt-hat évük rá, hogy az irodalmi összejöveteleken megismerkedjenek. Úgy vélem, Tibullus, bár még fiatal volt, utolsó éveiben eléggé visszavonultan élehetett.

Forgács József: Szírmok a serlegben

– Engem is lenyűgözött ez a rezidencia nagyuram, csak a tornyot miért építtetted, netalán őrtoronynak szántad? – kérdezte Propertius amikor együtt voltak, ám senki nem nevetett, és a nagyúr úgy tett, mintha nem hallotta volna.

– Ne viccelődj, a nagyúr nehéz időket él át – suttogta Domitius Marsus. – Még az is lehet, hogy talál a tréfa. Ha nem érted, majd elmondom később.

Most is, mint máskor, mindenki előjött egy-két új verssel. Horatius szabadkozott, hogy mostanában ő is főleg lírai verseket írt, mint a többség, bár úgy vette észre, ezekre a verseire kevésbé tart igényt a közérdeklődés. Talán egy vidám vers mindig jól jön.

*Ifjak s tisztas apák mind verseket írni akarnak,
lombkoszorús fővel vacsoránál dalt recitálnak.
Én magam is hányszor mondtam: többet sose írok,
Parthusnál hazugabb lettem! Hajnal se hasad még,
s én már virgoncan papírért, tollért kiabálok.*
(Horatius Levelek II. 1 Bede Anna fordítása)

Propertius ismét költői céljairól beszélt. Próbált ő is az ősök és hősök hagyományaival foglalkozni, de nem ment, neki az nem való. „...mért keresed botorul hősi dalok magasát?” Számára elég, ha a lányok szeretőjükről álmodozva lapozgatják a köteteit.

*...zengjed az éji tusák mámorosult jeleit,
hogy dalaiddal ejtse rabul az a lányt, ki a zsarnok
férjet a művészet hangjaival szedi rá.*
(Propertius III. könyv 3/48-50 Jékely Zoltán fordítása)

7. ábra Maecenas villája Tivoliban, Barabás Miklós festménye 1834

A vers gazdám meglepetésére ezúttal nem keltett olyan ellenvetéseket és felháborodást, mint amihez szokva volt, csak néhányan kissé összeráncolták a homlokukat. Egyedül Maecenas szólt hozzá. Mostanában ő sem avatkozott már bele a politikába, főleg a magánéletnek élt. Az új rend megszilárdult, kevesebbet szükséges már az állam ügyeivel foglalkoznunk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy költőnek egyáltalán nincs már küldetése a világban. Örülünk, hogy olyan korban élünk, amikor a kultúrát megbecsülik, a költőket támogatják. Nem így volt ez régebben, és bizonyára a jövőben sem lesz mindig így. Megérti, hogy Propertius kerüli a politikát, de a közéleti írás nem feltétlenül a politikába való beavatkozást jelenti. Propertius kiválóan ismeri a vallásos életet, a szertartásokat és mitológiai hátterüket, valóságos szakértő ezen a téren. Foglalkozhatna ezzel a

témával is. Ábrázolja Róma kulturális életének gazdagságát, szóljon az istenek tiszteletéről, vallási hagyományainkról, ünnepeinkről. A princeps is nagy fontosságot tulajdonít ezeknek a dolgoknak, hány templomot újítt fel amellett, hogy többet épített is. Ezzel is hozzájárulhatunk Róma szent küldetéséhez, amit az istenek rábíztak, hogy terjessze el a világban a kultúrát. Horatius sem ilyen verssel jött, bezzeg neki nem szól – gondolta gazdám, de megígérte, gondolkodik a dolgon.

Valaki kérdezte, hogyan halad Vergilius az Aeneisszel.

– Csiszolgatni kell. Csiszolgatni. A költőnek nem mindig adatik meg az ihlet, rá kell hangolódni az alkotásra. A közelmúlt eseményei engem is felzaklattak. Arra gondoltam, kimegyek Athénbe. Fiatalkoromban a polgárháború idején itt, a művészetektől átítatott görög földön tanulmányoztam a műzsákat, s életem alkonyán újra itt kérem a segítségüket. Ott mindent nyugodtan átgondolhatok.

– Látom, Horatius elvét követed: kilenc évig tartsd vissza művedet! – szólt hozzá Marsus.

– Nem olyan rossz elv az –, vetette oda Maecenas – nem csak fontoskodás.

– Gyermekkoromban gyakran segítettem apámnak a méhészetben – folytatta rövid csend után az Aeneas költője. – Csodáltam az apró állatkák szüntelen munkálkodását. Egyik a mézet gyűjti, másik a bábokról, lárvákról gondoskodik, harmadik tapasztja a lépet, mind tudja a feladatát és nem lankad sohasem. Nem vonják kétségbe az élet értelmét, nincs bennük semmi fennhéjázás, egyik sem tartja magát különbnak a másiknál. Nem gondolnak hírnévre, gazdagságra, egymásért dolgoznak és boldogok, hogy gyarapodik a kas, gyűlik a méz, fejlődnek az utódok. Azt hittem, ebben a költői műhelyben is így munkálkodunk majd egymásért és drága Rómánkért, a költészetért. De köztünk is állandó az irigység, gyanakvás, ki előtt mit szabad mondani... ah! Már csak Athént szeretném újra látni az életben.

Amikor aztán a költők kimentek a kertbe a fejüket szellőztetni, Propertius odafordult Marsushoz.

– Egyre kíváncsiabb vagyok, mik voltak úgymond a közelmúlt eseményei.

– Erről beszélnek mindenfelé.

– Mostanában valahogy nem értem rá irodalmi szalonokba járni. Nem is tudom, miért.

– Elfoglalt ember vagy. Nem hallottad, hogy Maecenas sógorát, Licinius Murenát Caesar elleni összeesküvéssel vádolják? A nagyúr szeretné megmenteni, de a princeps hajthatatlan.

– És igaz a vád?

– Ki tudja? A fő baj az, hogy megszökött, így távollétében ítélték el és nem védekezhettek. Nem volt egyhangú a döntés, amikor bűnösnek találták. Talán nem is az. Volt előzménye is a dolgoknak: összerúgta a port a vezérrel.

– Az veszélyes. Egyre bonyolódik a dolog.

– Ott kell kezdenem, hogy Marcus Primust, a volt macedóniai kormányzót megvádolták a szenátusban, hogy felhatalmazás nélkül háborút indított a trák Odrysian királysága ellen, Licinius meg elvállalta a védelmét. Meg kell gondolni, mit vállaljon egy ügyvéd, nem a szabad köztársaságban élünk már. Licinius ugyanolyan önfejű, nyakas, mint az apja. Azt igyekezett bizonyítani, hogy ügyfele Augustus parancsára indított támadást, ezzel védence helyett a haragot magára vonta. Primus a vallomásaiban úgy mondta, Marcellustól kapta az utasítást. Csakhogy a princeps veje és kijelölt utóda akkor már vagy fél éve halott volt, úgyhogy itt majdnem elakadt az ügy. Vigyázzunk, jön valaki.

– Magam is megsirattam Marcellust – mondta gazdám, mikor megint egyedül maradtak. – Mégiscsak szomorú, hogy egy fiatalembert élete virágjában elvigyen valami szörnyű kórság. Még Livia asszony közbeavatkozását is emlegették egyesek.

– Ki tudja?

– Hát, ha te sem tudod, akkor senki – felelt rá Propertius.

– Igaz, hogy Caesar a hadsereg főparancsnoka, de Macedónia szenátusi igazgatású provincia, itt a szenátust nem lett volna szabad megkerülnie. Komoly zúgolódást váltott ki, hogy Caesar felrúgta a szenátussal kötött megállapodást és önhatalmúlág kormányoz. Elég az hozzá, hogy egyszer csak megjelent a princeps a tárgyaláson, és kijelentette, hogy nem volt semmiféle ilyen rendelkezése. Licinius megkérdezte, miért jött, amikor nem idézték be. Azt válaszolta; közérdekből jöttem. Könnyen lehet, hogy Castricius vádja az összeesküvésről csupán Caesar bosszúja volt.

– Nehéz Maecenast megérteni, én nem bírnék itt papolni a közjóról, mintha mi sem történt volna!
– mondta a gazdám.

– Most nem agitált Caesar mellett, csak a kultúráról beszélt. Még mindig abban bízok, megmentheti Liciniust, de talán már attól is tart, Caesar haragja rá is lesújthat.

– Rá, aki annyit tett Caesarért?

– A politikában nincs hála, csak érdekek vannak. A nagyúr már visszavonult a politizálástól, nem vállalta a neki szánt szerepet. A princeps már kevés hasznát veszi.

– Én fel nem fogom ezeket a dolgokat. Ki érti, miért török magukat miért harcolnak egymás ellen azok, akiknek mindenük megvan? – zárta le a beszélgetést Propertius. – Írom is egy versemben:

...föld méhébe, bolond, meztelenül visz a komp.

Vesztesek és győzők komor árnyai egybevegyülnek...

(Propertius III. könyv 5/14-15 Jánosy István fordítása)

Caesar lobogója

– Na, most már nem mondhatják majd, hogy a közügyekből kivonom magamat – mondta egyszer gazdám. – Caesar a parthusok földjére⁵² készül, megjósolom a fényes diadalmát. Csak valahol majd el is kellene mondani ezt a verset – az már kellemetlenebb lesz, egyesek még talpnyalásnak gondolják majd.

Régi barátaival továbbra is találkozott időnként. A Bacchus kertje zajos társaságát most is jobban kedvelte a szalonok finom irodalmárainál.

– Ha itt szavalok, megmondják nekem, mikor nem tetszik a vers. Nem úgy, mint a finom úri összejöveteleken, ahol ilyenkor másfelé tekintgetnek, vagy köhécselnek. Róluk sosem tudhatom, valójában mit gondolnak.

Amikor Bacchus kertjében unszolták, mondja el a legújabb költeményét, már előre mentegetőzött. Ez csak a támogatóknak szükséges, ezt is meg kellett írni, élni is kell valamiből.

Caesar isten készül a harcra az indusok ellen:

szelje hajóhada a drágaköves habokat.

Bére dicső: diadalmenetet hoz a Föld pereméről.

Tigris, Euphrates trónja alatt folyik el...

(Propertius III. könyv 4/1-4 Jánosy István fordítása)

– Már istennek nevezed? – kérdezte Mymnus. – Miért isten?

– Mint Demeter istennő misztériumának felszenteltje, isten kell, hogy legyen... Meg azt hiszem, másért is – mondta erre Postumus. – Isten és kész, elég ennyi, biztos, ami biztos.

– Látod, Mymnus, tájékozottak is vannak. Abból nem lehet baj, ha valakit istennek nevezünk és nem az – mondta gazdám.

– Végre egy rómaihoz méltó vers – felelt rá Postumus.

– Ne dicsérj ennyire, még fejembe száll a siker – nevetett Propertius. – Nem is gondoltam, hogy valamelyikőtöknek tetszik.

⁵² A parthusok a mai Irak és Irán területén éltek, Szíriát állandóan fenyegették.

Forgács József: Szirmok a serlegben

- Ez a nagy költő! – szólt rá Mymnus. – Akkor is sikert arat, ha nem akar. Nem tud rosszat írni. Postumus tovább lelkesedett.
 - Őseink a harcmezőn szereztek dicsőséget, a hősök ezentúl is ott kapják a babért. Magam is beállok katonának!
 - Ezt most találtad ki, a versem hatására? Inkább összetépem.
 - Ugyan! Régóta készülök rá. Mit üljek itt a kocsmában? Dicsőséget szerezhethnék magamnak és Rómának is.
 - Itt hagynád Galkát, aki szeret téged?
 - Énrám egyáltalán nincs tekintettel – zokogott Galka.
 - Egy férfinak más dolga is van az életben...
 - Ugyan, miféle dolga! Csalárd a világ; pénz, hírnép dicsőség... Ezekkel csak hiteget, de nem jelentenek semmit, amit ad, egyszerre visszaveszi. Érhet annyit bármi is, mint az igaz szerelem? Látnod, Mymnus, még a barátaink között is milyen emberek vannak... Szörnyű!
 - Ez is érték, az is – mondta óvatosan Mymnus.
 - Márpedig én odacsapok a pártusnak! – kiáltott Postumus.
 - Gazdám nem hagyta annyiban.
 - Nem ismered Rómánkat, Postumus? Milyen veszélyes és bűnös város ez? Itt hagynád Galkát egyedül, csak hogy dicsőséget és pénzt szerezz? Csak aztán nehogy egy hamvvederben térjél vissza! Galka meg várjon rád évekig és sirasson...
 - Caesar dicső lobogóját emlegeted, de aki követi, azt már megveted – replikázott Postumus. – Egy hadijelvény maga nem nyer csatát! Bezzeg majd irigykedsz, ha részesülök a hadizsákmányból és felvonulok a diadalmenetben.
 - Hallgasd csak, mit írok a versem végén:
- Most, aki megszolgált a prédát, az vigye! Nékem,
a Via Sacrán ha tapsolok, ennyi elég.*
- (Propertius III. könyv 4/21-22 Jánosy István fordítása)

Éjféli levél

Egyszer csak éjfél körül zörgetnek az ajtón, felriadunk – hát Lalagé az, Cynthia szolgálója. Ez nem jelenthetett semmi jót. Levelet hozott úrnőjétől; Propertius haladéktalanul jöjjön ki hozzá Tiburba. Éjnek évadján? Mi történhetett? A levél egy-két sor volt csupán, gyorsan táblára karcolva, nem mondott semmit. Csak Lalagéra hagyatkozhattunk, aki egyre csak sürgetett bennünket. A postakocsival érkezett, azzal nem mehetünk vissza, de egy félóra alatt elérhetjük a bérkocsik terét.

Cynthia azzal a barátjával ment Tiburba, akivel annak idején Lanuviumba is útnak indult, akit gazdám ficsúrnak nevezett. Akkor is faképnél hagyta, úgymond „üzleti ügyek” miatt. Arra úrnőnk hamar visszatért Rómába, ebből származtak aztán az ismert bonyodalmak, amivel a környék nyugalma megzavartuk. Most egyes hitelezői bukkantak fel Tiburban, akikkel nem kívánt találkozni. Olyan hirtelen tűnt el, hogy még a fogadósnál a számlát sem fizette ki.

Gazdám egész úton bosszankodott magában:

- Összeáll azzal a rosszvéruvel. Ha baj van, aztán jöjjenek én. Erre jó vagyok. Milyen veszélyes éjszaka kimozdulni otthonról! Bármi megtörténhet velem is! Agyon csapják, árokba lökik az éji vándort. Hol van már a régi biztonság, a régi erkölcsök...
- A szeretők lépteit az istenek óvják uram, azt szoktad mondani – próbáltam nyugtatni.
- Az istenek... Persze. Csak hogy ilyen cudar éjszakán még ők is alszanak.

Utólag, mikor felemlegette egy versben az éjszakai út borzalmait, már temette is magát, ahogy a rá leselkedő veszélyeken kesergett:

*Félreeső zug ölén rejtse falomb siromat,
vagy sivatagban, jeltelenül porladjon a csontom,
mert mire jó, ha nevem ott van a sírkövemen?*

(Propertius III. könyv 16/28-30 Lator László fordítása)

Már feljött a nap, mire megérkeztünk. Várhatott volna még pedig a hajnal, hagyhatta volna a jótékony homályt. Mintha csatatéren járnánk; eldobott fáklyák, rongyok, mécsek mindenfelé.

– Az éjjeli fáklyás futás Herkules tiszteletére... – magyarázta Lalagé. – Az ősi templomtól indultak.

Az árusok szűkös sátraikban kucorogtak, de megérte nekik, nyilván jó boltot csináltak a herculesi bunkók, szőrös bőrruhák és fáklyák eladásából, a borról és ételekről nem is beszélve. Nyár végén ez a látványosság Tiburban, sokan pedig a kénes fürdőkért, a zuhatagos Anio párájával hűsített friss levegőért – ami Róma kőlabirintusa után igen üdítő, vagy Albunea, a „tiburi Sybilla” jóslatáért keresik fel a városkát. Esetleg csak élvezni akarják a vásári forgatagot. Cynthiát a fogadóban találtuk.

– Jaj, édesem, te vagy a támaszom, a mindenem, egyedül rád számíthatok, ha baj van. Egy szegény lányt mindenki csak kihasznál.

– Mi a baj tulajdonképpen?

– Itt hagyott ez a szélhámos! Még a kisebb baj, hogy egyedül maradtam, de itt keresték a fogadóban! Engem zaklattak, hogy hová ment. Meg hogy mivel tartozik – mi közöm nekem hozzá! Azt mondják, összetartozunk. Innen elviszik, amit tudnak. Hiába kiabáltam, a végén az ékszereimet erőnek erejével elvitték!

– Mondtam, hogy annak a gazembernek a szeme se áll jól! – s gazdám még hosszasan bosszankodott. A siránkozások végén így szólt: – Akármennyivel is tartozott nekik a szélhámos, teljesen jogtalan rablásról van szó. A hatóság persze csak az urak kedvéért nyomoz. Elmegyek Maecenashoz, hátha segít valamit. Gondolom, itt tartózkodik a villájában. A bajban mégiscsak jó egy nagyúr védőszárnya alá húzódni.

Reggel Propertius jelentkezett Maecenasnál. A nagyúr azonnal fogadta és meghallgatta.

– Bízunk benne, hogy még Tiburban vannak ezek a durva vadszamarak, akkor még léphetünk. A szolgálmat szétküldöm, nézzenek utána. Pár napra Cynthiával együtt beköltözhetnek a villámba – csak ne nagyon beszéljetelek erről senkinek.

– Köszönöm uram a jóságodat. A bajban mutatkozik meg a barátság. Részvétem a sógorod kivégzése miatt.

– Szegény Licinius... Terentiát erősen megviselte a dolog. Mindig bízunk benne, hogy jobb idők jönnek, aztán igazi jó világ sosincs. Az csak a jövőben, meg a múltban létezik. Csak utólag jövünk rá, hogy ekkor meg akkor milyen jó volt. Örülök, hogy érted legalább még tehetek valamit.

– Nem értem uram, hogyhogy nem tudsz Caesarral szót érteni.

– Fő, hogy az irodalmi körünk megmaradjon. Az utóbbi időkben Horatius is elfordult a politikától, de most azt ígérte, feláldozza magát, és megint ír néhány olyan dicsérő jellegű művet, amivel Octavianus elismerését elnyerheti. Ez elűzheti rólunk a sötét fellegeket.

Gazdám aztán váltig bosszankodott ezen. Még hogy Horatius feláldozza magát! Költőkirály lesz, vállalta – áldozatból. Pénz és dicsőség lesz az osztályrésze, amit áldozatkészen elfogad.

A nagyúr beváltotta ígétét, emberei valóban rábukkantak Cynthia kifosztóira. Vissza kellett adniuk az elvett ékszereket. Számunkra minden jól alakult és ez volt a legfontosabb.

Egy haldokló lázadása

Vergilius elutazott Athénba, amiről már régen álmodozott. Visszatért ifjúsága kedves városába a híres könyvtárhoz, hogy csak az Aeneis befejezésével foglalkozzon. Aztán egyszer csak váratlanul halálhíreről értesültünk. Itáliába még vissza tudott érní, de Rómát már nem engedték viszontlátnia a párkák. Nápoly közelében, a Puteoli felé vezető út mentén temették el. S még el sem ült a gyász a Maecenas-kör poétái között, amikor Tibullus elhunytáról értesültünk. A Tiburban összegyűlt költőtársak róluk szóló költeményeiket olvasták föl, az irodalmi életet ért kettős tragédián keseregtek. Propertius régi barátját siratta, aki a múzsák világába vezette.

– Mintha lelkem jobbik fele lett volna. Kár, hogy az utóbbi időkben kedélye mélabússá vált, és keveset mozdult ki birtokáról, nemes szelleme egyre elérhetetlenebbé vált számomra, ritkán is írt már. Sokan úgy emlegetik, a szelíd Tibullus, pedig a keménység nem hiányzott belőle: ő volt az egyetlen közöttünk, aki nem adta be a derekát, ragaszkodott az elveihez, sohasem dicsőítette a zsarnokot.

Domitius Marsus arról szólt, hogy Tibullust az igazságtalanul ítélő halál ifjúként ragadta el az elíziumi mezőkre. Meghatóbb volt Ovidius verse:

*Édesanyád megtört szemedet bizonyára lezárta,
és síri áldozatot hűlt poraidnak adott.
Nővéred részt kért gyászában az édesanyának,
s eljött, dísztelenül szerte zilálva haját.
És tieiddel együtt csókolt Nemezis, – s amaz első,
ő se hagyott egyedül téged a máglya tűzén.*
(fordította: Gaál László)

Ekkoriban történt, hogy az utcát jártam néhány papirusszal meg egy kis csirizes ragasztóval. Gazdám nem találta az összefűzött agyaglapocskákat, melyeken Cynthiával üzeneteket váltottak. Leginkább az bosszantotta, hová kerülhetett. Ámor szentelt lapjaira talán egy kereskedő írja rideg számításait?

*Jaj nekem, és most tán egy fösvény számol a lapján,
s hozzácsapja rideg üzleti könyveihez!*
(Propertius III. könyv 23/19-20 Bede Anna fordítása)

Tegyem ki néhány oszlophoz a hirdetményt: arannyal fizet, ha visszahozza valaki. Javában dolgoztam, amikor hahotázást hallottam a hátam mögöl. Vergilius bizalmas szolgája volt, sokszor összehozott bennünket a sors; előfordult, hogy gazdánkkal együtt bemehettünk a felolvasásokra, vagy lakomákra, máskor együtt várakoztunk az előcsarnokban.

– Gyakran láttam már, hogy a szolgák értelmetlen munkát végeztek, de te viszed el a pálmát ezen a téren!

– Ha a gazdámnak fontos, megcsinálom – feleltem kissé sértődötten.

– Na, én már teszek ilyen dolgokat!

– Csak nem szabadultál fel?

– Bizony, végrendeletileg Vergilius mester szabaddá nyilvánított, s még egy kis pénzt is hagyott rám.

– Akkor most tiéd a világ!

– Hidd el, nem csak jó van ebben. Nem volt rossz gazda. Eddig egy megszokott kerékvágásban ment az életem, megvolt a napi beosztás, mindennek volt egy rendje, nem kellett gondolkodnom semmin. Most üresnek érzem az időt. Mit csináljak? Mihez fogjak? Ez a nap is értelem nélkül fog eltelni?

Forgács József: Szírmok a serlegben

- Valóságos filozófus lettél.
- Gyere be sarki kocsmába, igyunk egy kis bort!
- Már csak ez egy van, ezt még ki kell tennem.
- Úgysem fog előkerülni. Semmi értelme. Majd letépkedik. Mindegy, ha ragaszkodsz hozzá, ezt még megvárom.
- És nem pironkodsز uram, hogy egy alantas szolgálával beszélgetsz?
- Ne tréfálj, én már csak a szolgák társaságában érzem jól magamat. Egy polgárt nem érdekli, ami minket foglalkoztat.
- Amikor a fakupák elénk kerültek, Vergiliusra tereltem a szót.
- Propertius Tibullus barátját gyászolja. Az uradról nem volt túl jó véleménye, a zsarnok talpnyalói közé sorolta.
- Ez azért nem egészen igaz. Nálunk, szolgáknál az igazságot senki nem tudja jobban.
- Kíváncsivá teszel.
- Ki fogják adni az Aeneist. Nincs készen pedig teljesen. Vergilius tíz évig dolgozott rajta, és még sincs kész. Az utóbbi időkben már nagyon nehezen haladt vele. Gallus halála óta egyszerűen nem volt kedve elővenni. Ha kérdezték, hogy halad, csak ennyit mondott: csiszolgatni kell, csiszolgatni. Elutazott a görög földre, hogy távol legyen Róma híreitől, a napi politikától mentesen úgy tekintsen a műre, mintha az Olympusról nézné. Úgy fogják majd látni a késői korok olvasói is.
- A gazdád kedvelte a nagy időtávlatokat, már amiket az Aeneisről hallottam. Egyben látja a múltat, jelent, jövődőt, mintha az időn kívül állna.
- Így mutatják meg az istenek Aneasnak a jelen kort, Augustus uralmát, mint munkája beteljesülését, ami majd eljön, de már meg is történt.
- És rájött a mű befejezésére?
- Nem éppen. Folyton mérgelődött, hogy rossz az egész. Előről kellene kezdeni. Kárba vész az eltelt évtized. Ezt gyakran mondogatta, s nem értettem, Róma tíz évére gondol, vagy a saját munkájára.
- Azt hiszem, a két dolog lényegében ugyanaz – mondtam halkan némi töprengés után. – Megmutatják az istenek Aneasnak a tökéletes, szép jövőt, erre kiderül, hogy az mégsem olyan tökéletes és szép. Így már nincs értelme az egésznek, minden kárba vészett. Mit lehet ezzel kezdeni?
- Ebben lehet valami. Néha elővette, és írt hozzá valamit. Mondogatta, hogy Róma az istenek útján halad, ha kicsit döcögősen is, civilizálja a világot, és elhozza majd a földre a békét. Máskor meg borús hangulatban volt, és nem is volt hajlandó beszélni a témáról. Ahogy az egészsége romlott, egyre többször volt komor naphosszat.
- Mesélj az athéni útról!
- Ó, Athénig el sem jutottunk. Úgy látszik, az égi lakók nem akarták megadni Vergiliusnak, hogy nagy művét befejezze és nyugalomát megtalálja. A múzsák magára hagyták árván. Nagy utat tettünk meg és közel jártunk már pedig, pár napi járóföldre csupán, végül az Isztmosz partján fekvő Megarában kénytelen volt megpihenni. Talán az erős nap ártott meg neki, nagyon gyengének érezte magát. Itt találkoztunk Caesarral, aki mint imperátor, a hadakkal vonult visszafelé. Megállapodásra jutott a parthusokkal.
- Amit aztán győzelemként ad elő – nem állhattam meg ezt a közbekottyantást.
- A princeps, amint meghallotta, hogy Vergilius itt betegeskedik, meglátogatta. Uram úgy döntött, hogy nem folytatja útját, most már csak az a fontos, hogy hazaérjen. Caesar kíséretében könnyebb az utazás. Természetesen az Aeneisszel nem tudott foglalkozni. Brundisiumban aztán már többször

Forgács József: Szirmok a serlegben

elvesztette az eszméletét, s Caesar ismét felkereste. Én uram mellett voltam, hogy bármi kívánságát teljesíthessem.

– Nagyon aggódom érted, barátom – szólt Caesar.

– Értem már nincs mit aggódni. Engem baj már nem érhet – suttogta a haldokló. – Magadért aggódj, meg az emberekért.

Caesar önkéntelenül rám pillantott, szemével jelezte, hogy a költőt már nem kell komolyan venni.

– Ne félj, kiadjuk nagy művedet, ha nincs is teljesen befejezve. Te aztán komolyan vetted a mondásomat: lassan siess – kifutsz az időből. Így is örök érték, kiadjuk, a neved fennmarad majd, míg csak ég a Vesta-szüzek lángja, nem múló dicsőség lesz osztályrészed.

– Dicsőség? Mi hasznát veszem már... Meghagytam a szolgálaimnak, hogy vessék tűzre. Nem szabad így megjelenie, ebben a formájában. Van, ami fontosabb, mint a gazdagság és a dicsőség. Nekem már csak az maradt.

– A láz elhomályosította látásodat, ez így is nagy mű, meg kell őrizni, megmondtam a szolgálidnak is. Gondozom művedet és emlékedet, még ha a betegség meg is gátolja, hogy befejezd.

– Nem a betegség csavarta ki a tollat a kezemből, hanem te magad. Miattad nem tudom megírni.

– Félrebeszélsz.

– Nem olyan lett a korunk, mint amit az istenek jóstak Aeneasnak. Egy költő nem hazudhat, az már nem művészet. Gallus és Licinius emléke nem engedi, hogy a művet befejezzem. Még megtilthattad, hogy ne írjak többet Gallusról, de már nincs hatalmad fölöttem, nem kényszeríthetsz.

– Sejtettem, hogy nem bízhatok benned. Az Aeneist már biztonságba helyeztem. Bevonulsz a Múzsák hegyére, örök dicsőségben részesülsz, akár akarod, akár nem, tőled tanulnak majd a késő korokban. Nem tehetsz semmit, most már legenda vagy, szellem, az istenek világába tartozol, nem közénk.

A haldokló hosszabb szünet után még elnyögdécselt néhány szót.

– Mindenkit kihasználsz. Király lettél, király... Pedig már elzavartuk őket. Mindig ez a vége. Mindig ez... Mindig.

Barátom elhallgatott. Mit lehet erre mondani? Mi, szolgálak, többet tudunk a történetíróknál, csak nem szoktunk fecsegni és nem fűzünk a dolgokhoz kommentárokat. Egyszerre ráébredtem, hogy borainkat kiittuk.

– Úgy látszik, mindenkinek meg kell vívnia a maga harcát. Vagy így, vagy úgy... Most már megyek, a gazdám biztosan vár.

Új utakat keresünk

Az esték hosszúak, el kell úzni az unalmat, egy úr is beszélget a szolgájával. Gazdám vég nélkül sóhajtozott, siránkozott.

– Nincs ennek értelme, így kínlódni át az életet. Várom, mikor áldoz rám úrnőm az idejéből. Mindig várok, közben mikor ki a szerencsés.

*Nagynehezen bebocsát egyszer, nemet intve gyakorta,
vagy ha fogad szeretőm, szunnyad az ágy peremén.*

(Propertius III. könyv 21/7-8 Kárpáthy Csilla fordítása)

Mégsem tudok szabadulni tőle. Mégiscsak el kellene mennem a görög földre, ott van még a barátom. Tanulmányoznám a régi költőket, a filozófiát. Tudós ember lennék. Fürkészném a természet titkait. Honnan jönnek a szelek, miért folyik a víz a felhőkbe. Megtanulnám azt, amit mi, földi halandók megérthetünk, s megismerném, mi az, ami a természetben az istenek rendelkezése szerint történik. Csodálatos lehet ilyen tudás birtokában lenni!

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Nem emlékszel uram tengeri utunk veszedelmeire? A viharos hullámokra, a törött árbocra? Csaknem odavesztünk! Neptunus nem kedvel bennünket. Vergiliusnak is az athéni út lett a végzete.

– Nem az őskorban élünk, fiú. Ma már elég biztonságos a közlekedés. Nem mondom, történnek balesetek, de hányan utaznak Görögországba, meg Egyiptomba csak azért, hogy lássák a piramisokat, vagy a híres csaták helyszíneit. Addig utazzunk, míg fiatalok vagyunk.

Szerencsére – tudom, nem volna szabad ezt mondanom, de így éreztem – gazdám Paetus barátjáról, aki kereskedelmi úton volt Alexandriában, hír jött, hogy hajótörést szenvedett és elnyelte az ár. Propertius sokat kesergett rajta:

– Miért kell mindig a pénzt hajszozni? Sohasem elég?

Mi persze nemesebb céllal hajóztunk volna, ezt a cápák is figyelembe vehetik. Ezek a gyötrődések egy versbe is bekerültek:

*Általad nézünk nyomorú, kora végnek elébe,
Nyugtalan és hajszozt életék ősoka, pénz!
Szörnyű táptelevényt hizlalsz te az emberi bűnnek,
fődből nőnek a Gond bús csiramaqvai mind.*

(Propertius III. könyv 7/1-4 Jánosy István fordítása)

Sajnáltam szegény Paetus tragédiáját, de legalább a mi utazásunk nem került többé szóba.

Gazdám egyre többet bosszankodott a züllött erkölcsökön, Cynthiával szembeni haragja világfájdalommal kezdett változni. Dicsérte a régi időket, sőt, egyszer még a spártai erkölcsöket is versében. Minden jobb, mint itt? Hol vannak a spártai eszmék az irodalmi körökben propertiusiként emlegetett felfogástól, hogy a szerelem megneemesíti a lelket és a világ megtisztítására hivatott? Mit írt annak idején nagy versében?

*S bár mindenki csak ezt vágyná: vigadozva heverni
víg szeretők bor- s mézillatu combjai közt:
kard, kürt, hadihajó nem volna, se gyilkos erőszak,...*

(Propertius II. könyv 15/41-43 Babits Mihály fordítása)

Ez az én uram! Mindig büszke voltam rá, hogy ennek a versnek a költőjét szolgálom.

Egyszer aztán hazaviharzott mérgesen.

– Vége! Nincs tovább! Szakítottam vele egyszer s mindenkorra. Felszabadultam a szolgaságából. Nem is olyan szép, mint ahogy a verseimben lefestettem. Csak a sok festék, meg púder... Egy kiélt nő! Acanthys, a banya adott tanácsokat neki is. A banya babonázott meg engem, ő tartott markában. Nálam a szerelem és a művészet mindig egy volt. A költészet éltette bennem a szerelmet is, az tette széppé Cynthiát.

*Arcod szebbé zengtem a rózsás hajnali fénynél,
s tudtam, az arcfesték pirja ragyogja be csak.*

(Propertius III. könyv 24/7-8 Horváth István Károly fordítása)

Véget ért hát Venus bűvölete, ami a nők arcára szépséget varázsol.

– Ne haragudj uram, hogy közbeszóllok, de hányszor mondtál már olyat, hogy otthagysz, elmész máshová.

– Ez most egészen más. Ég és föld a különbség. Eddig a könnyei mindig levettek a lábamról. Most már nem hat meg vele. Ez a biztos gyógyulás.

Tisztában vagyok vele, hogy azt várják el tőlem, meséljem el töviről hegyire a szakítást. Azt hiszem, ha ismerném a részleteket, akkor is túl fájdalmas volna, hogy beszéljek róla. Sok szerző elkényezteti az olvasóit, mindentudónak tettet magát, olyan dolgokat is aprólékosan elmond, amelyekről fogalma sincsen. Én csak egy szegény szolga vagyok, mindössze arról számolok be, amit

Forgács József: Szirmok a serlegben

láttam, vagy hallottam. Mindig csak egy kis részét érthetjük a körülöttünk zajló eseményeknek, higgyétek el. Hogyan lehetséges, hogy egy ilyen nagy szerelem, amely az égiek útmutatásán alapult, csak úgy véget ér? Nem tudok válaszolni, de úgy vélem az első kihallgatott vitájuktól kezdve, hogy már kezdetben félresiklottak a dolgok. Akkor megfogadtam, hogy gazdám bizalmas beszélgetései iránt többé nem kíváncsiskodom.

Eleinte nem is gondoltam, hogy ezúttal a szakítás tartósabb lesz, mint máskor. Csak akkor kezdtem hinni, hogy Propertius, mint mondta, a gyógyulás útjára lépett, amikor újra megverselte Athénban élő Tullus barátját, de most másképpen, mint eddig:

Tullus, e föld a szülőd, ez a pompás táj a hazád – itt:

itt kell, hogy gyarapítsd őseid érdemeit...

(Propertius III. könyv 22/39-40 Kárpáty Csilla fordítása)

Véget ért hát elvágódása, akkor véget ért gyötrődése is, végképp megmenekültem a görög úttól, Neptun szörnyeitől!

Gazdám rövidesen új barátnőt talált magának. Egy jó módú művelt lány volt, kedvelte a költészetet. Nemrég hagyta ott a szeretője, így kölcsönösen vigasztalták egymást. Akkor ismertem meg, amikor elmentünk a Circus Maximusba egy kocsiversenyt megnézni. Ovidius is eljött egy lánnyal és egy szolgával. Mi, szolgák, mindenütt ott vagyunk láthatatlanul. Ha szolgák vagytok, ti is erre figyeljete, ne nagyon vegyenek észre benneteket.

A cirkusz körül a sok vásári bódé között gazdám észrevette Acanthys kunyhóját, a rendezvények idején a jósnő ki szokott költözni ide. Nem állhatta meg, hogy be ne nézzen.

– Nagy jósnő, a mágia mestere! Közönséges vásári komédiás! Tudom, te beszélted tele Cynthia fejét is zagyvaságokkal. Megrontod a fiatal lányok szívét. Még hogy hatni tudsz a Hold istennőre! Badarság. Véget ért már a mágiád, asszony.

– Vigyázz, ne haragítsd magadra az égieteket! Magadban keress hibát előbb, ne másokban! Úgy előzheted meg a bajokat. Engem sértegethatsz, de nehogy magadra vond a Hold istennő átkát!

Ezzel el is szállt Propertius kellemes hangulata. Nem sokra jutott új hölgyével a futamok alatt, nem úgy, mint Ovidius, akiből ki sem fogytak a mézes szavak. Folyton duruzsolt a fülébe, legyezgette a belépőkártyával.

– Elzsibbad a kis lábad, ahogy lógatod? Nézd azt a nyílást a deszkán! Oda dugd be a lábacskáid ujjá hegyét!

Gazdám bosszúsága mintha a hajtókra is átragadt volna, mindenki összegabalyodott, a kocsik felborultak, lovak elszabadultak. A Hold istennő átka lebegett körülöttünk.

Százados ünnep

Caesar, ahogy a templomokat helyreállította, igyekezett régi kultuszokat is feléleszteni. Új alkalmakat is talált, hogy ünnepeltesse magát. Az actiumi csatát évente újrarájtszották a fiatalok. Egyedül az öreg Asinius Pollio emelt szót ellene a szenátusban; megünnepeltük sokszor, legyen elég már, mi értelme van még. Megtehetette, neki elnézik – az unokája a lábát törte egy ünnepi ütközetben. Neki amúgy is kicsit többet szabad, mint másoknak. Bejelentette Caesar, hogy újra bevezetik a százados ünnepségeket. Valamikor szokásban volt, hogy száz évente egy Jupiter, Júnó, Apollo és Diana tiszteletére rendezett szertartáson az istenek jóindulatát és segítségét kérték Róma hatalmának megtartásához és növekedéséhez. Azért ne legyen teljesen olyan, mint volt, kitalálták,

hogy nem száz, hanem száztíz évente kell megrendezni. Azzal indokolták, hogy a mai tudomány szerint a leghosszabb emberi élet száztíz esztendeig tarthat⁵³.

Az első két napon vallásos jellegű események folytak, Agrippa és a princeps mutattak be különféle áldozatokat, rájuk nem voltunk kíváncsiak. A harmadik nap a kultúráé volt. Csak úgy hullámozott a szent Palatinus domb a sok tógától, szenátorok, lovagok, költők, írók mindenfelé. Horatius beváltotta Maecenasnak tett ígéretét, feláldozta magát, hogy elűzze fejünk felől a sötét fellegeket, és megírta az ünnepi éneket. Huszonhét fiú és ugyanannyi lány, akiknek az ősi szabály szerint mindkét szülője életben kellett, hogy legyen, kórusba állt, és a ragyogó napsütésben büszkén szállt az ének az ég felé:

*Már a Hűség, Rend, Becsület s az ősi
Tisztaság a rég feledett Erénnyel,
Nem fél visszatérni a drága Bőség
telt szarujával.*

(Horatius: Századévi Ének, 57–60 – Radó György fordítása)

– Ettől persze mindenki meghatódik – mondta a gazdám. – A bőség szarujának emlegetésétől elolvadnak, áradoznak majd, hogy milyen szép volt. Álomszép. Szébb minden szerelmes versnél. Horatius feláldozta magát értünk és jól megtömté a zsebeit.

– Na de ne búsulj, fiú! – mondta később. – Mi is feláldozzuk magunkat és vigasztalódunk a borral az istenek tiszteletére.

Az ünnepség után a princeps fogadást tartott. Mindenki kapott egy italjegyet⁵⁴, a lovagrendűek tízet, hogy a kíséretüknek is jusson, a szenátorok még többet. Mi kaptunk Maecenastól is párat a saját keretéről. Propertius persze nem érte be ennyivel.

– Macer, nem panaszkodtál a minap a gyomrodra? Javult valamit azóta?

– Sajnos, nem sokat, óvatosan kell táplálkoznom, többször keveset, ez a lényeg, az óvatosság.

– És a bor nem árt meg neked? Még sok izgalmas trójai téma vár rá, hogy avatott tolladra kerüljön.

– Jól értem a célzást, két borjegyet tudok adni neked, használd egészséggel.

Így kunyerált gazdám egy halom jegyet, le is fogyasztotta mindet, ráadásul általában víz nélkül, tisztán, nem fárasztotta a borkeverőket. Egyre inkább kötekedővé vált.

– ...És most itt tapsikoltok imádott köztársaságotok romjain, mert borbárcákat kaptatok... A szerencséje dönti majd Rómát porba, az elkényelmesedés.

– Gazdám, menjünk haza, a fájdalom beszél belőled, a szerelmei csalódás. Túl sok bort iszol, csak baj lesz belőle. – A boldogsága idején politikáról Propertius alig beszélt.

– Te csak ne szólj bele, annyit iszom, amennyit tudok.

– Én csak szeretnék jó szolga lenni, mint annak a Rufus szenátornak a szolgája, akiről beszéltél.

– Ne szólj bele a dolgokba, hallgass, nektek, szolgáknak ez a sorsotok. Azt hiszed, segíthetsz nekem? Talán istennek képzeled magad? Rajtam az istenek sem segíhetnek.

Nem tehettem semmit. Ne feledjétek: mi szolgák csak megfigyeljük a dolgokat, de nem változtathatunk rajtuk. Elég sok irodalmárnak odamondogatott a gazdám, többen elültek a közeléből. Nehezen jutottunk haza, de legalább az isteneket a sok borral kellően megtiszteltük.

⁵³ A Biblia 120 évet említ, ma úgy látszik, 115 év táján van egy nagyon erős, genetikailag meghatározott határvonal.

⁵⁴ Hasonló borjegyekről Martialis egyik epigrammájában olvastam.

IV. könyv

A démonok újra támadnak

A nagy szakítás óta gazdám több lánnyal is próbálkozott, de tartós szerelemnek egyik sem bizonyult. Nem is annyira az örömlányok társaságát kereste, inkább a csapszékekben időzött többet. Megvolt hozzá az ideája: Venus kínjait csak Bacchus enyhítheti, a bor a szerelmi kínok gyógyszere. Más is van, mondtam, ajánlottam a pipacsvirág főzetet, de kinevetett: – Jössz megint a babonás butaságaiddal. A másik elve az volt, hogy a borba merült költőket a múzsák szívesebben látogatják. Gyakran az egész éjszakát átmulatta.

*Így töltöm víg dallal az éjt –, csészém a kezemben, –
míg első sugarát ejti boromba a nap.*

(Propertius IV. könyv 6/85-86 Kerényi Grácia fordítása)

A közönséges borisszák is így tesznek, csak nem tudják ilyen szépen megénekelni. A borivással a múzsák kegyeit kereste, mégis kevesebbet írt. Költött néhány, úgynevezett tudós verset, köztük egy különösen hosszút; az egyszerű kezdetektől milyen hatalmassá vált Róma. Ez rövid vers nem lehet. Örülhetnek a nagyurak, ez kell nekik – mondta.

Egy alkalommal gazdám így jött haza:

– No, vége a banyának! Meghalt Acanthys, a rontáshozó. Még hogy féljek a Hold istennő bosszújától! Neki kellett volna félnie.

*Sírod a föld tövisekkel nője be, vén kerítőnő,
s árnyad, amit nem bírsz: váltig epessze a szomj, ...*

(Propertius IV. könyv 5/1-2 Kerényi Grácia fordítása)

Én azonban aggódtam, a sötét fellegek még nem oszlottak fel teljesen, a Hold istennő bosszúját nem biztos, hogy elkerültük, korai az öröm.

Írt egy verset Galkáról, aki Postumust, a katonát várta vissza évek óta:

Nagy minden szerelem, de a hitvesinél hevesebb nincs...

(Propertius IV. könyv 3/49 Kerényi Grácia fordítása)

Ez újdonság volt számomra, mindig azt mondogatta, hogy a házasság csak megrontja a szerelmet. Változnak az idők és változunk mi is.

Egy napon váratlanul befutott Lalagé, hogy úrnője nagyon rosszul van, és Propertiust kívánja látni. Gazdám egy átvirrasztott éjszaka után erős fejfájással küszködött, de nyomban indult Cynthiához. Ne gyere – mondta nekem – van ott szolga elég. Meg voltam rettenve. Vajon meg tudnak-e küzdeni a betegségokozó, rontáshozó démonokkal most, hogy szerelmük meggyengült, Venus és a Hold istennő már nem védelmezi őket? A démonok kihasználják gyengeségeinket, olyankor támadnak, amikor a leginkább készületlenül érnek bennünket. Beveszik magukat a köztvécek párájába, az ételünkbe, vagy a vizünkbe, hogy a közelünkbe férkőzzenek, és nem védekezhetünk ellenük, tuszkolnak minket az alvilág felé. Mostanában Jupiter villámai egyre közelebb csaptak le hozzánk, különösen Tibullus halála rendítette meg gazdámat. Most jön az újabb csapás?

Gazdám több mint két napig oda volt, míg én a legnagyobb kétségek között hanyódtam. Ahogy hazajött, láttam rajta, hogy nem kell kérdeznem semmit.

– Amint megpillantottam, rögtön láttam rajta a halált, az valahogy látszik. Képtelen voltam uralkodni magamon. Tudtam, hogy vigasztaló szavakat vár tőlem, de nem voltam képes, csak zokogni. A szolgálói váltig bizonygatták, hogy meg fog gyógyulni, de ő csak énrám figyelt. Én meg nem tudtam mondani semmit. Elvesztem – elvesztünk mind a ketten.

Sokáig csak feküdt mozdulatlan. Végül elaludt, de nemsokára nyöszörögni kezdett álmában.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Élnék a lelkek – mondta, amikor felébredt. – Láttam Cynthiát. Fehér hálóingében volt, arca is fakó, az élet pírját Léthe vize lemosta róla. A tekintete olyan meredt volt, mint amikor elvitték, de beszélt hozzám, legalábbis értettem, mit mond, bár ajkai nemigen mozogtak. Még visszaszökött egy pillanatra, mielőtt az alvilági folyón átkelne, de tovább kell mennie, nem maradhat velem.

Propertius intézte a temetést, bár éppen nem álltunk túl jól anyagiilag. A szolgálók üzentek egy Nomason nevű nőrokonának, de még nem érték el.

– Majd jelentkezik az örökségért – mint gazdám megjegyezte. – A lakás ugyan bérelt, de a szolgák jó pénzt érnek, biztosan nem fognak az államra maradni. Van egy szép aranyserlege Cynthiának, meg egyéb értékei is. Sok persze csak csecse-becse, másnak értéktelen kacat. Szeretett a lelkem gyűjtögetni, mindenfélét eltenni magának.

Járt pedig Nomason nemrég Cynthiánál, amikor Propertius is nála volt, mert az utóbbi időben megint találkoztak néhányszor.

– Ravasz, kapzsi nő az! Egy méregkeverő! Az én borom is zöldes volt a méregtől. Ő vette el tőlem úrnőmet, bizonyos vagyok benne! Cynthia úrnőm marad most már örökösen.

– Fontos a máglya – elmélkedett gazdám – nem olcsó, de mégis csak hagyomány, az a halott megtisztelése. Utána majd eltemetjük a relikviát. Megértem, hogy drága; ha mindenkit hamvasztának, már nem volna fa Itáliában. A lényeg, hogy most a szükséges teendőkre figyeljünk.

Könnyebb persze mondani ezt ilyenkor, mint megtenni.

– Elfelejtettem megrendelni az őrt, hogy hasított náddal kerepeljen mellette és elriassza az ártó szellemeket – sópáncodott mikor hazajött.

– Akkor a boszorkányok levághatják a halott fülét és orrát! – kottyantottam el, s rögtön rájöttem, kár volt. Megkönnyebbülésemre gazdám nem rázta meg.

– Mifelénk azért nem szokott ilyesmi történni, ez a te hazádra jellemző, főleg Thesszáliára. Talán csak babona ez is.

Az én hazám, melyet sohasem láttam... Gazdám megint gúnyolódott a babonaságomon. Egy reggel így panaszkodott:

– Felébredek, látom a fénykévéket beszűrődni, örvendezem, milyen szép reggel van, majd újra előnt a sötétség. Rádöbbenek, hogy az én napom már sohasem lesz ragyogó, egyszerre eszembe jut, hogy a kedvesem már halott. Úgy büntettek az istenek engem, mint Sisyphust és Tantalust, fájdalmamat minden újabb nappal újra át kell élnem, mintha újra meg újra megint elveszíteném őt. Nyilván az istenek büntetése ez. Azt hiszem, azért sújtanak így, mert Cynthia szeretett engem, és feleségül kellett volna vennem, ahogyan kívánta. Mit számítanak a szokások! Csak a szerelem számít! Hű volt hozzám, csak engem szeretett! Nem becsültem meg igazán a szerelmét, mindig csak magamra gondoltam, s most Ámor és Vénusz megbüntet. Sajnos vannak dolgok, amiket nem lehet jóvátenni, így a büntetés alól nincsen feloldozás.

Amikor úrnőjét a máglyához vitték, akkor riadt meg egy újabb hibán:

– Hiányzik a fejénél a csorba cserép!

A szertartások alatt láttam a gazdámon, igyekszik hamar túlesni mindenben. Arca végig rezzenéstelen és fásult maradt, mintha nem is volna köze semmihez, oda sem figyelt a szertartásra. A temetkezési vállalkozó munkásai igyekeztek minél gyorsabban tenni a dolgukat.

Amint hazaértünk, csakhamar elaludt.

– Az álom megint visszahozta Cynthiát – szólt ébredezve. – Most is a fehér köntösében volt, bontott hajjal, csak egy kis kormozódás látszott rajta a máglya hatására. Megígérte, máskor is meglátogat, éjszaka Cerberus sem őrökdi mindig olyan éberem, néha elcsatangol, ki lehet szökni. A temetése miatt bosszankodott, ő szegény mindig szeretette megadni a dolgok formáját precízen.

Forgács József: Szirmok a serlegben

Versében megírta, hogyan kínozza úrnője álombeli látomásként:

Mért nem idéztél jó szeleket, hálátlan, a tűzhöz?

Nárdus-szag miért nem szállt fel a lángjaiból?

Erre se telt: olcsó jácintot szórni fölébem,

s korsót törni kegyes szívvel a máglya fölött?

(Propertius IV. könyv 7/31-34 Kerényi Grácia fordítása)

Az álmok, az enyhet adók egyúttal a gyötrelmei forrásai is lettek, mint ahogy a szerelmük is ilyen volt, az folytatódott tovább. Ez bizony szerelem, bárki bármit is mond, úgy látszik, mégiscsak létezik: síron túli örök szerelem.

Az utolsó vers

Hogy a temetés megvolt, előkerült Nomason is, birtokba vette örökségét. Cynthia kincseinek egy részét mindjárt pénzzé tette, és finom ruhákban járt-kelt. Gazdám folyton szapulta:

– Hogy az a nő milyen durva és pöffeszkedő! Kivakarodott a szegénységből és úrinőnek képzelet magát! Mintha a ruha és a pénz már úrinővé tenne valakit. Cynthia hűséges szolgálóit állandóan kínozza. Petalét is megverte, mert koszos ruhát vitt úrnője sírjára. Legalább Petalét és Lalagét ki tudnám vásárolni... Mit mondjak úrnőmnnek, ha éjszaka megint felkeres?

Érdeklődött az irodalmi szalonokban, kinek van szüksége szakácsnőre vagy szolgálóra. Végre talált is gazdát nekik az úriemberek közül, némileg a sajátjából is hozzáadott, hogy Nomasonban a kapzsiság felülemelkedjen a gonoszságon és eladja a szolgálókat. Lassan megnyugodott, és úgy látszott a gyászon sikerül túltennie magát.

– Mi változott? – töprengett egyszer. – Korábban szakítottunk már, ugyanúgy kell élnem tovább az életemet, mint eddig.

Nem volt persze semmi ugyanaz. Rendszeresebben járt az irodalmi szalonokba, mint eddig, viszont alig írt, csupán egy-két tudós verset. Érdekes módon minél kevesebbet írt, annál jobban szeretett költők, írók társaságában lenni, míg korábban ugye, kérkedett is vele, hogy nem az irodalmi szakértők elismerésére számít, neki elég, ha a lányok dugdossák a könyvét, majd szeretőjükre várva előveszik és lapozgatják. Kocsmákba ritkábban járt, mint mondta, untatja a faragatlan duhajkodás, az idétlen viccelődések és az olcsó mámor.

– A zajos ivóknál jobban élvezem most már a természet csendjét – mondta egyszer. – Kellemesebb a Tiberis partján, vagy ligetekben sétálni. A csend kiüríti az elmét, s utána a halk neszek harmóniával töltik fel, a hullámok, a lombok susogása, a madarak csicssergése. Ma már sokan utaznak messze földre nevezetes épületeket, szobrokat, csaták színhelyét megnézni, s a lábuk előtt heverő természeti szépségeket nem is veszik észre.

Új barátnője nem volt, néha hazahozott egy-egy örömlányt, de csak ritkán. Úrnője pedig szabaddá tette egy éjjeli üzenetében:

„...S légy most más nőké; az enyém, csak enyém leszel egykor,

csontom a csontoddal testtelen összevegyül.”

Ennyit szólt panaszos-perelő hangján amaz éjjel,

majd ölelésemből árnya a semmibe hullt.

(Propertius IV. könyv 7/93-96 Kerényi Grácia fordítása)

Eljött aztán az idő, amikor a vájtfülű irodalmárok tiszteletét is kivívta. Elhunyt Augustus Caesar rokona, Kornélia⁵⁵. Gazdám azzal jött haza, hogy itt az ő ideje, Kornéliáról neki kell írnia.

⁵⁵ i. e. 16-ban. Ez az utolsó ismert dátum Propertius életében, annyit tudunk még, hogy két évvel később Ovidius már halott elődei között emlegette.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Kicsoda Kornélia tulajdonképpen? – kérdeztem.

– Nem könnyű elmagyarázni, milyen rokonságban áll Caesarrel. A család védelmezője a legbonyolultabb rokoni viszonyokat hozta létre össze-vissza házasságaival. A hölgy Caesar Livia előtti második feleségének a lánya, de nem a princepstől, hanem még az előző házasságából, ha jól tudom. Milyen rokonság ez? Apai ágon a híres, ősi patrícus Cornelius nemzetség leszármazottja.

– Miért zaklatott fel a halála, uram?

– Nem tudom, hiszen nem ismertem, mégis elszomorított. Érzem, hogy ez az én témám. Más nem fogja megírni.

Heteken át minden nap, rendszeresen dolgozott rajta, egyáltalán nem úgy, mint máskor. Végre eljött a nagy pillanat, Pollio irodalmi délutánján felolvasta a művét. A hosszú verset végig pissenés nélkül hallgatták.

– Egészen meghatódtam – szipogott az öreg Pollio.

Még Horatius is elismerte, hogy szépen ki van dolgozva a mű, a szerző körbejárta minden oldalról a témát. Tud írni Propertius, ha komolyan veszi.

Legjobban Macer lelkesedett:

– Méltó megemlékezés ez a tisztaéletű családanyáról, akár királynőhöz is méltó volna, ez az elégiák királynője⁵⁶. Talán irodalmunkban a nőknek eddig nem szenteltünk kellő figyelmet.

A hallgatóság sorban gratulált a költőnek.

– Azt hiszik, most már végleg beálltam a sorba, én is Caesarnak akarok a kedvében járni. Az ostobák! Caesarnak nem is közvetlen rokona ez a nő – szólt gazdám útban hazafelé.

– Én még egy kis szurka-piszkát is érzek benne – válaszoltam.

...s itt áll majd a kövön: „Egynek a hitvese volt.”

(Propertius IV. könyv 11/36 Kardos László fordítása)

Ezt a princeps magára veheti.

– Mindenesetre úgy tesz majd, mintha tetszene neki – nevetett gazdám. – Még a fafejű Macer is el volt ragadtatva, akit pedig csak a trójai témák tudnak tűzbe hozni. Elégedett lehetek, de hát milyen siker ez? Várjál csak... Na... Egy kis epigramma:

Kedvelték ragyogó szemü ifjak mindig a versem,
tetszeni véneknek – elborzaszt e siker.

– Téged uram, a női témák izgatnak, mint Macert a trójaiak.

– Valahogy Cynthiát láttam Kornéliában, bármennyire különbözött is az életük. Az én kedvesem is ilyen szeretett volna lenni, gyermekeket nevelő anya, hű feleség, mintha Kornélia Cynthia lenne egy másik életben. Van ennek értelme?

– Nem az értelmünk, a szívünk hajt bennünket uram.

Az alvilágba vezető út

Egy nap gazdám ölnyi papirusztekercssel tért haza a fórumról.

– Vergilius Aeneise. Egyszer majd megvesszük pergamen kiadásban, ha lesz pénzünk, így egy kicsit nehezen kezelhető.

Ettől fogva az Aeneist bújta mindig.

– Érdekes, hogyan gondolja el Vergilius az Alvilágot. A hős ott régmúltbeli árnyakkal ugyanúgy találkozik, mint olyanokkal, akik csak századok múlva fognak megszületni és meghalni. Az Alvilág tehát az időn kívül létezik, amit elég nehéz felfogni. Ha meghalunk tehát, kívül kerülünk az időn. Talán ezért fordulhat elő, hogy amikor egy halott éjjel kiszökik a sötét birodalomból, hol idősebbnek, hol

⁵⁶ Később valóban emlegették így ezt a verset.

Forgács József: Szirmok a serlegben

fiatalabbnak mutatkozik előttünk, s ha apámmal találkozom álmomban, magam is hol meglett ember, hol kisfiú vagyok.

– Ilyesmiken nem szoktak az emberek töprengeni, uram.

– Az emberek nem szoktak gondolkodni, csak végszükség esetén, Lygdamus. Azért is tanulnak, mert azt hiszik, akkor majd tudják a dolgokat, és nem kell semmin gondolkodniuk. Amíg nem gondolkodnak, vélhetik, hogy mindent értenek, nagy tudásúak és jól érzik magukat.

Egyre csak a könyvtárakat járta. Kérdeztem, új művön dolgozik-e.

– Egyáltalán nem, sőt, nem is fogok már több verset költeni. Komolyabb dolgokkal foglalkozom.

– Na de azt mondtad, uram, ha nem ír már, az a költő halála.

– Már úgyis csak tettetem az élőt. Azért lettem költő, hogy Cynthia szívét elnyerjem – minek írjak még? Az úgynevezett tudós verseim nem jelentenek művészetet, nem jutok el többé Helikonba. Ha betartjuk a verslábakat, az még nem vers. A lélek tüze nélkül a forma mit sem ér! A tűz kihalt bennem. Igazi verseim már nincsenek, s nem vágyom olcsó sikerekre, az előkelő öregek elismerésére, akik az irodalmi szalonokban udvariasan megtapsolgatják egymást, miközben diszkrét köhécselés mellett félrekacsintgatással fejezik ki valódi véleményüket. Hamar elmúlik a talmi dicsőség. Játsszák csak kisdéd játékaikat – írni csak jót szabad! Megírtam, amit akartam, talán már túl sokat is, jó párat elhagyhattam volna. Tibullus barátom jóval kevesebbet írt, mégis fennmarad a neve. Éppen azért nem írok, hogy költő maradjak. Úgy emlékezzenek rám: Assisi szülötte, Propertius a szerelem költője volt.

Vajon min dolgozhat – balsejtelmeim voltak. Görög utazás?

– Indulunk, fiú! – kiáltotta egy délelőtti gazdám, miközben kiszállt egy kocsiból. – Szedd össze a cókódokat, pakolj be!

– Hová megyünk?

– Csak igyekezz!

A kocsiban aztán kifújtam magamat és visszatértem a kérdéshez:

– Csak nem Görögországba megyünk?

– Ugyan, dehogy. Jóval rövidebb út lesz. A pénzünk is futja rá, a kocsissal már megbeszéltünk mindent. Megállapodtunk a napidíjban.

– Több napos útra napidíjat kérek, közelre persze a mérföld alapján kell fizetni, hány golyó került bele a dobozba⁵⁷ – szólt a hajtó.

– Mégis hová?

– Baiae környékére, az Avernus tóhoz.

– Ahol a madár sem jár?

– A régiek úgy mondták, onnan kapta a nevét. Állítólag ezt, hogy nem mernek a madarak átrepülni fölötte, nem kell olyan komolyan venni. Vergilius szerint a partján van az Alvilág lejárata, ködbe boruló, sűrű rengetegben, ahogy írja:

Merre madár sem jár, mert megjárna, ha merészen

Arra felé venné útját: a homályos üregből

Oly mérges gőzök csapnak fel az égre szünetlen.

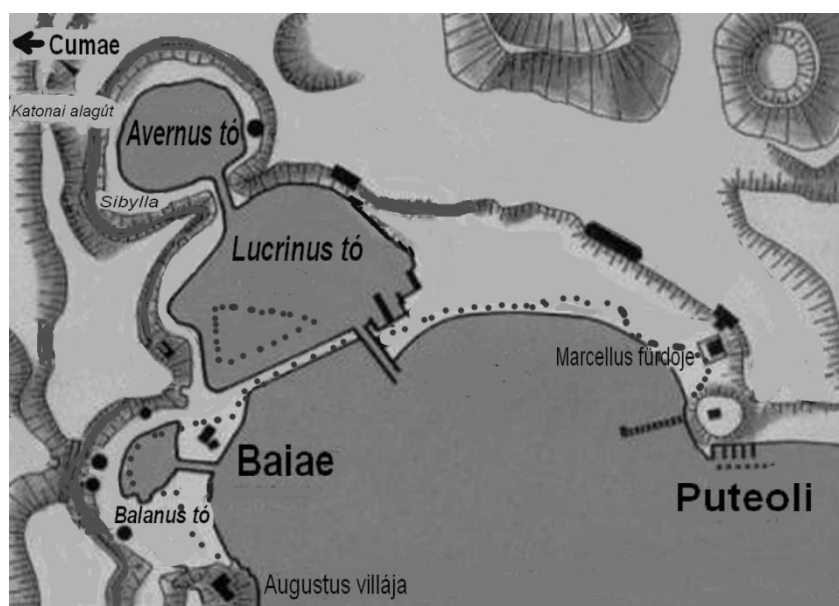
(Vergilius: Aeneis 6. ének Lakatos István fordítása)

⁵⁷ A rómaiak kilométeróráját tudomásunk szerint Arkhimédész találta föl. Bizonyos számú kerékfordulat után egy golyó egy tartályba esett, az út végén össze kellett számolni a golyókat. A szerkezet rajza szerepel Vitruvius könyvében, csak hogy hibásan, az építész nyilván nem értette a forgó áttéteket. Ezért nem sikerült Leonardo da Vincinek sem rekonstruálnia a rajz alapján.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Uram, menjünk inkább Görögországba! Megkeressük a barátodat, tanulmányozod a híres athéni könyvtárat. Mi közünk nekünk az Alvilághoz?

– Én már jártam a tónál – szolt át a kocsis. – Közel sem olyan félelmetes. Szőlőültetvények

8. ábra Az Avernus és környéke, pontokkal jelölve a mai partvonal

mindenfelé, a tavon pedig hattyúk úszkálnak. Nem az ősidőkben élünk! Szép turistaút lesz.

Turistaút? Köszönöm szépen. Nem hittem, hogy a gazdám egyszerű kirándulást tervez egy percre sem, pedig a békés tájék, a gyönyörű napsütés végig az úton egyáltalán nem utalt arra, hogy egy titokzatos, sötét, végzetes hely felé közelednénk. Gazdám megjegyezte:

– Igazán nem gondolná az ember, hogy a régi görög szerzők, köztük Homérosz is, úgy beszélnek erről a helyről, hogy itt sohasem süt a nap és örök homály uralkodik.

Kisvártatva úgy folytatta, mint egy idegenvezető:

– Mindenfelé ősi görög emlékekkel találkozunk. Utána olvastam a történelemnek. Valaha gonosz óriások éltek a környéken, akiket Héraklész elűldözött. Majd törpék költöztek ide, a köd népe, bányászatból éltek és földalatti utakon közlekedtek, a napvilágot szinte sosem látták. Ők már ismerték a lejáratot a sötétség birodalmába. Hagyományait a görögök folytatták. Tudod-e, hogy a népszerű Baiae fürdőhely Odüsszeusz egyik emberéről, Baiostról kapta a nevét, akit itt temettek el? Itt szállt le Odüsszeusz és Aeneas is a holtak birodalmába. Cumae az első görög kolónia volt Itáliában, az akropolisza alatti barlangokat még Daidalosz építette, aki a híres labirintust létrehozta Krétán. Ide repült, amikor elszökött a szigetről, s szabadulása hálaául szentélyt emelt Apollónak.

– Ez már egy kicsit sok nekem így egyszerre, pedig szeretném megtanulni – mondta a kocsis. – Lehet, hogy hozok majd ide még utazókat, hadd ámuldozzanak, milyen nagy tudású vagyok.

Másfelé is szállhatott volna Daidalosz – gondoltam magamban. Szabad volt, mint a madár, mégis idejött a tóhoz, amelyet a madarak is elkerülnek. Gazdám folytatta a történelmi ismertetést.

– Itt élt az igazi Sibylla! Az valódi jósnő, a holtak orákuluma! Ő még tényleg beszélt az árnyakkal és a jövőbe látott. Ezek a mai Sibyllák, ezek a fiatal nők csak vásári komédiások.

– Mint a tiburi Sibylla, vagy Acanthys? – kérdeztem.

– Itt is van még egy Baieban, produkálja magát a fürdőzőknek.

– Azt én is tudom – mondtam – hogy az igazi Sibylla hatszáz éves korában halt meg, egy vénséges vén szípirtyó lett belőle.

Erre a hajtónk is közbeszólt:

– Most már emlékszem. Azt kérte, annyi évet éljen, mint ahány porszem van a markában, vagy talán ahány kavics a tengerparton, de elfeledkezett róla, hogy az élethez ifjúságra is szükség van, életerőre, amúgy nem sokat ér az egész. A századok alatt egészen kicsire összeaszalódott, mint egy madár, s alig várta a halált. Felvilágosult korunkban nehéz ezt elhinni.

Így beszélgettünk, s már csaknem elhittem, hogy kiránduláson vagyok.

A keresett tóban hadihajók pihentek, a sötét rengeteget sehol sem láttuk, a híres ködöt sem, a gyilkos párát, amely Vulcanus közeli lakhelyére utal. A víz körül ligetes terület húzódott partra vontatott hajókkal, meg néhány katonai szálláshely és más építmények.

– Agrippa főparancsnok a polgárháború idején védett hadikikötőt alakított ki a tóból. Összekötötte a Lucrinus tavon keresztül a tengerrel – magyarázta a hajtónk. – Nem hagyta meg az erdőt, ahol esetleg banditák, ellenséges támadók, vagy gyújtogatók ólálkodhatnak.

A tó elvesztette minden titokzatosságát, a látottak alapján a történetek csak mesének tűntek. Így vész ki a misztikum modern világunkból – gondoltam. Baiaiban kerestünk szállást. Az üdülő férfiak és nők, akikkel találkoztunk, mind vidámak voltak, egyszerre rádöbbenem, hogy itt mindenki az élet örömeit keresi, egyedül mi kutatjuk a halál komor, fagyos birodalmát. Másnap sorra jártuk a helybélieket – a nyaralók többen voltak – érdeklődtünk, mit tudnak Sibylla szentélyéről. Végül egy családhoz irányítottak bennünket, ők szoktak látogatókat vinni a régi jósnő barlangjaihoz. Katonai létesítmények vannak mellette, nem bejáratos oda akárki.

– Ó, igen, én szívesen elviszlek oda uram, benneteket – mondta a családfő, egy kis kövérek ember széles mosollyal. – A körzetparancsnok lekötözte jó barátom, velem bemehettek. Az az igazság, no, adok mindig egy kis baksist neki, pár dénáriust, pénzből élünk ugyebár. A legjobb helyre jöttetek. Mi itt régi őslakos család vagyunk, valamikor az ük-ükapáim még Sibylla papjainak szolgálatában állottak. Amit én nem tudok, azt nem tudja senki.

Másnap újra elmentünk a tóhoz. A domboldalnál egy katonai őrszem feltartóztatott bennünket, de a parancsnok megjelent és végül továbbmehettünk. Magas kőtömbökből állt a kapu. Benn homály uralkodott, de vittünk magunkkal fáklyát. A folyosó két oldalán sorban mécsesek voltak, azokhoz nem nyúltunk. Mutatott kísérlőnk egy kőpadot, ott várakoztak Sibyllára valamikor.

9. ábra Állítólag itt ültek Sibylla kuncsaftjai

Néhány fülkét láttunk, meg folyosókat. Mindenhol végigmentünk, de egy folyosón a kísérlő katona nem engedett tovább bennünket, oda tilos. Ott Agrippa főparancsnok titkos átjárója húzódik, az mind új vájat úgyis, a főparancsnok építesze, Kokkéiosz mester fúratta.

– Katonák, mindenhol katonák – bosszankodott gazdám.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Ha béke van, persze csak útban vagyunk – válaszolta kissé sértődötten a katona. – Bezzeg, ha nem lennénk, visszatérnének a kalózok, még Róma gabonája is veszélybe kerülne. Akkor aztán jajveszékelne mindenki: hol vannak a katonáink? Visszasírnátok minket!

Propertius végül ezt állapította meg:

– Elég sok a folyosó, de azért mégsem teljesen olyan, ahogyan Vergilius leírja:

*Itt euboeaiak szirtjének szörnyű üreggé
Szélesül oldala, száz kapuval, száz tág folyosóval,
Melyből válaszait száz hangon üvölti Sibylla.*

(Vergilius: Aeneis 6. ének Lakatos István fordítása)

Azért a beszédünknek volt bizonyos sejtelmes visszhangzása. Nem tehattünk mást, kijöttünk a napvilágra.

– Itt jött ki tehát a jósnő is, hogy Aeneast az alvilág lejáratahoz vezesse, s az Vergilius szerint a tó partján volt – mondta gazdám.

– Ott ugyan semmit sem találtok! – vágta rá a katona. – Ha úgy volt is, betemették régen, a partot erősen átalakították. Meg aztán változott a vízszint is, ahogy a tengerrel összeköttetésbe került. Lehet, hogy a barlang már víz alatt van, és betömte az iszap, a tó pedig igen mély, és a szélén is gyorsan mélyül.

Körbejártuk a tavat, amennyire lehetett, s valóban nem találtunk semmit. Vulcanus őrizte titkait. Hanem a víz fölött most sárgás köd gomolygott, s láttunk egy lebegő madártetemet.

– Mégis csak lehet valami a legendákban – vonta le a következtetést gazdám. – Nem hagyhatjuk ennyiben.

– Az istenek megmutatták a hatalmukat, uram. Figyelmeztetés ez, hogy ne keressük tovább a holtak országát, élők számára az tilos terület. Hidd el, az istenek ma is tudnak ölni, s nincs szükségük hozzá villámcsapásra, vagy más látványos dolgokra. A végén még megharagítjuk őket.

Gazdám este helybeli kíséronket szidalmazta:

– Azt mondtad, tudsz mindent, de hát mit tudsz valójában? Csupa lényegtelen dolgokat! Hol volt az alvilág lejárata? A többi csak mese úgyis!

– Régóta nem járt a sötét úton senki, uram, de ki kívánczna oda? Azóta mindent átalakítottak, nincsenek már meg a titkos jelek és az egykori mindentudók. Maguk is az alvilágban vannak, akik az odavezető utat ismerték. Hol van már az ősök bölcsessége? Az istenek visszavették tőlünk a tudást. Voltak itt régi bányajáratok is, de amikor a rómaiak bejöttek, minden alagutat lezártak. Akkor még a cenzorok szigorúak voltak, nem szerették az idegen papokat, titokzatos misztériumokat, azt mondták, népbolondítás. Később új jósok jöttek, de ezekben a mai Sibyllákban már nincs meg az igazi tudás. Van olyan szóbeszéd, hogy régen nem is egy, hanem két titkos út vezetett a mélységbe az árnyak közé, az egyik az Avernusnál, a másik a mai Baiae alatt.

– Szóbeszéd, legendák! Csak beszélni tudsz, de mindentudónak adod ki magadat, hogy lefejd az embereket. Jól van, holnap is lesz nap, megnézhetjük a Baiae alatti alagutakat is.

Másnap mutatott kíséronk a fürdőváros alatt is néhány földalatti járatot. Volt, amelyik csak egészen rövid volt, s akadtak olyanok is, melyekben forró víz folyt.

– Nyilván ilyen vájatokon, föld alatti csatornákon át vezetik a meleg vizet a medencékbe – állapította meg gazdám. – Még ezt is mágikus folyosóként akarod eladni nekem. Menjünk innen, a fürdővendégek csatornatisztítónak néznek bennünket.

Egy alagút el volt falazva.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Ez arra felé vezet, ahol Augustus urunk a villákat kisajátította a családja számára – magyarázta Sibylla szent papjainak leszármazottja. – Az igazi lejáratra nemigen bukkanunk rá, nyilván ráépültek a fürdőházak és szállások.

Megvallo, örültem, hogy az alvilág veszedelme távolodni látszott tőlünk, oda éppenséggel nem kíváncsi voltam, ám gazdám egyre mérgesebbé vált.

– Az ilyen tudás csak neked válik hasznodra, nekem nem!

Este aztán mikor visszaértünk a szállásunkra, gazdám hirtelen a vezetőnk mögé ugrott és torkának szegezte a kését. Mindig tart magánál egyet, azt szokta mondani, hogy Rómában este felelőtlenség fegyver nélkül járkalni.

– Beszélj nyomorult, mit tudsz, de az igazat mondd! Azt mondtad, tudsz minden titkot, de csak vezetgetsz össze-vissza! Ne köntörfalazz, inkább valld be, hogy nem tudsz semmit, csak a sápot akarod lehúzni rólam. Ha valóban Sibylla papjainak utóda vagy, tudnod kell az igazságot!

– Jaj, uram, csak ne bánts el apámat! – kiáltotta egy kamaszlegény. – Hidd el, nincsen út az alvilágba, illetve hát csak egy van, de azon nincs visszatérés. Az alvilág lejáratahoz senki nem tud elvezetni!

Magam is meg voltam rémülve, sosem láttam még gazdám ilyennek.

– Jól van, uram, elmondok mindent, amit az öregapámtól hallottam, csak tegye el a kését. Na, így már jobb, beszéljünk úriemberek módjára. Tulajdonképpen a papok huncutsága volt az egész. Valóban voltak barlangok és kiépített alagutak, néhány helyen nagyobb termeket is kialakítottak bennük. Volt, ahol folyócska keresztezte az alagutat, mint a Styx, elég sok forrás, barlangi vízfolyás van erre-felé. A szentély szolgálói a fogadóban figyelték az idegeneket, szóba elegyedtek velük, ki honnan jött és mi célból. Látszott rögtön, ki a zárándok, magába mélyedő, komor tekintetéből. Nyomasztotta őket, hogy szembe kell nézniük a félelmetes sötét alvilággal. Ki vállalkozott ilyen útra? Olyan kevés volt köztük, mint Orpheusz, rájuk nagyon kellett vigyázni, a szerelmesektől minden őrülség kitelik. Nem haragszom én rád, uram, tudom, mi bántja szívedet. Legtöbben miért jöttek? Az apai áldásért. Ha haraggal váltak el atyjuktól, netán meg is átkozta őket, a család is unszolta a szerencsétlent; vedd le a rontást a nemzetségedről. Engeszteld ki apádat, háríts el a bajokat! Ha ezt megtudtuk, már könnyű volt, kapott egy kedvező jóslatot, majd lekísérték az alvilágba. Hogy létezik-e? Piacról élünk uram, amire van fizető igény, az létezik. Ha árnyak kellene, hát az is van. Nem sokat lehet látni egy imbolgó fáklyánál. Előtte varázsitalt ivott a vendég, és fulladozott az üregek levegőtlen forróságában, alig várta, hogy kikerüljön a napvilágra. Gyorsan ment minden. Elrebegette a sirámát, az árny válaszolt neki reszketeg, elhaló hangon: megbocsátok fiam, és már iszkolt kifelé, megkapta, amiért fizetett. Otthon fellélegzett a család, ő lett a falu hőse, aki szembenézett a démonokkal. Nem volt olcsó, de megérte. Mindenki elégedett volt. Csak ti, szerelmes költők bonyolítjátok túl a dolgokat, uram. Ti mindig olyanokat kívántok, ami elérhetetlen!

Az istenek bosszúja

Az úton visszafelé gazdám nem szólt egy szót sem, s nem is mertem faggatni. Orpheuszt követte volna? Hiszen ő sem járt sikerrel! Nincs visszatérés a végzetes úton. A híres görög dalnok nem is itt ereszkedett alá az alvilágba, hanem görög földön a Tarpeia sziklánál. Régen talán az istenek tettek kivételt néha a számukra kedves emberekkel, de bizonyára csalódtak bennünk, és ma már nem osztogatják úgy kegyeiket. A mi időnkben a világ törvényei egyaránt vonatkoznak mindenkire. Igencsak messze vagyunk már az aranykortól, amikor az emberekről még az istenek gondoskodtak, az ezüstkortól is, amikor éltek még olyan hősök, akik részben isteni erővel bírtak, a vaskorban élünk eltávolodva az égiek világától, ezt tudomásul kell vennünk.

Hanem az istenek megsértődtek, amiért titkaikat ki akartuk lesni. Felnyílt az alvilág szája, ahogyan az öregek az Avernus tavat emlegetik, gonosz démonok szabadulhattak ki a bűzös párával. Gazdám már a hazavezető úton belázasodott. Otthon aztán egyre rosszabbul lett. Mióta Acanthyssal összeveszett, a javasasszonyokban nem bízott. Elmentem egy orvosért, de ez is csak a sarlatánok közé tartozott, akik nyújtogatják a markukat, de segíteni nem tudnak. Átmentem Maecenas római villájába, nem volt messze, azt mondták, a nagyúr Tiburban tartózkodik, de minden nap megy hozzá futár, már csak a szenátusi híradó okán is, értesítik, és bizonyára elküldi majd az orvosát. Két nap múlva meg is jött a tudós doktor, de nem sok jóval biztatott. Az ilyen erős lázzal járó kórság nagyon veszélyes, a tudomány tehetetlen ellene, hűteni kell a testet és imádkozni az istenekhez.

Gazdám megkért, pár versét olvassam fel neki.

– Talán egyszer majd a szerelem felszabadul a hatalom igájából – suttogta halkan. – Venus leveti láncait és megnemesíti a világot. Ezért kelt ki a habokból, míg talpa nyomán virágok bújtak elő a homokból, hogy igaz szeretetet hozzon az emberek közé. A lányok nem parancsra mennek majd férjhez, megszűnik a zsarnokság, a harácsolás, az öldöklés. Többre tartják majd az élet igaz értékeit, a szerelmet és esetleg még a verseimet is.

– Talán majd egyszer... – mondtam. – Lehet, hogy soká lesz.

– Nagy részük nem ér sokat, de akad néhány jó is köztük – folytatta tovább a költeményeivel kapcsolatosan. – Sok még kiadóra vár, most már te leszel a gazdájuk. Ők a gyermekeim, viseld szíveden a sorsukat.

– Nem lesz nehéz kiadatni őket, uram, Maecenas segíteni fog.

Mikor kicsit jobban volt, szólt, hogy hívjam át a szomszédokat. Némelyikben még éltek lármás napjaink emlékei, de átjöttek mind. Sajnálkoztak gazdám betegségén és javulást kívántak.

– Már nem hiszem, hogy javulok. Bocsánatot kérek, ha megbántottalak benneteket. Végre rendelkezni szeretnék: Halálom esetén minden vagyonomat szolgálomra, Lygdamusra hagyom, akit halálom után a rabszolgaságból felszabadítok. Jó szolga voltál, Lygdamus, írd meg a papírt, ti pedig kérem, hiteles tanúi legyetek végakaratomnak.

Egyesek biztatták gazdámat, hogy ne adja fel a reményt, de ő csak annyit mondott:

– Azt akarom, hogy ez meglegyen. Utána hagyjatok pihenni.

Még volt egy kis bizonytalankodás a jogi dolgokban, a szomszédság meghányta-vetette a dolgot:

– Augustus urunk nemrég szigorította a rabszolga-felszabadítást. Nem valami húsztagú esküdtszéket írt elő?

– Végrendeleti felszabadításnál nem szükséges a húsz polgár jóváhagyása. Egy-két szolga minden további nélkül szabaddá tehető, azon túl már csak a szolgák egy részét lehetne felszabadítani, de az most nem érdekes.

Szabad polgár leszek! Megdobbant a szívem, de rögtön el is szégyelltem magam, a legfontosabb mégis az, hogy a gazdám felgyógyuljon. Sajnos, reményeim hamar szertefoszlottak, még az éjszaka bekövetkezett, amitől féltem. Rám hárultak az intézkedések, szerencse a szerencsétlenségben, hogy Cynthia halálakor már megtanultam a teendőket, hol keressem a temetkezési vállalkozót, mit hogyan csináljak. A máglya után a Propertius relikviát örökös úrnője sírjába vittem. Hosszas töprengés után eldöntöttem, ezt vésetem a sírjukra:

*Íme, közös sorsunk tutaján száll majd a szerelmünk
át a halotti világ néma, komor vizein.*

(Propertius: II. könyv 28b/5-6 Dzsida Jenő fordítása)

Szabadon és elhagyottan – epilógus

Miután elvégeztem szomorú kötelességeimet, gondolkodni kezdtem a sorsomon. Itt van hát a szabadság, eljött, amit mindig olyan csodálatos szép, ünnepi dolognak tartottam, de mit kezdjek vele. Itt vagyok egyedül a világ legnagyobb városában, amely idegennek, sőt, ellenségesnek tűnt. Gyaloghintókon pöffeszkedő urak, rezzenéstelen arcú hajbókoló szolgák, fásult rongyos nincstelenek, kaján vigyorú zsebesek és kocsmatöltelékek idétlen tréfákkal... Kik közé álljak be? Mintha nem tartoznék ide. Miért szaladgál az a sok ember folyton fel-alá, és hogyan utánozzam őket? Eddig be volt osztva a napom, mindig tudtam, mit kell tennem. Örültem, ha gazdám elégedett velem, most kinek szerezzek örömet? Otthon nem ülhet egész nap az ember, sétálgatni kezdtem a városban, jöttem-mentem, figyeltem a nyüzsgést, csakúgy, mintha idegen volnék. Ez persze nem kötött le sokáig. Nézegettem gazdám verseit, olvastam, rendeztettem őket, jó, majd egyszer felkeresem Maecenas nagyurat, de csak nehezen tudtam magamat rászánni. A nagyhatalmú előkelőségeket ugyanúgy félelmetesnek találtam, mint a koldusokat, akik kirabolhatják az embert. Egyik nap olyan volt, mint a másik, mintha az idő megállt volna.

Időnként elmentem Bacchus kertjébe, itt régi ismerőseim, akik most is szolgáltak, irigykedtek rám, nagy embernek érezhettem magamat. Feljebb léptem náluk, de még mindig alul vagyok. Egyszer magamban boroztam, amikor valaki megveregette a vállamat. Ráismertem Horatiusra.

– Propertius szolgája vagy, ha jól látom.

– Igen, Lygdamus vagyok. Megtisztelő, hogy megismertél, uram.

– Láttalak eleget az urad mellett. Szívből sajnálom a halálát. Nem voltunk túl jó viszonyban, tudod az irodalmi életben az irigykedő csipkelődések, torzsalkodások mindennaposak, a politika is néha megmételtyezi a dolgokat, azért mi, költők egy családba tartozunk. Volt néhány igazi remekműve is a gazdádnek, amit más nem tudott volna megírni. Nyughatatlan lélek volt, talán ezért is távozott tőlünk ilyen korán.

– Egész életét a szerelme töltötte be. Utoljára az Avernus tóhoz utazott, az Alvilág lejárátát kereste, hátha ismét találkozhat Cynthiával.

– Csak egy út visz az Alvilágba, Lygdamus. Becsüld meg az életet, ez a legnagyobb dolog, amit az istenek adtak nekünk, nem szabad többet kérnünk tőlük, magadban bízzál meg a barátaidban.

– Büszke vagyok rá, hogy a szolgája voltam. Végre életében felszabadított, szeretett engem, jó volt hozzám. Vannak még kiadatlan versei, Maecenas nagyúrnál közbenjárhatnál, segítsen, hogy megjelenhessenek.

– Ó, biztosan gondoskodik róla. Te is írsz verseket? Ovidius úgy olvasta fel a szerelmes költeményeket, hogy azt sugalmazta, mintha egy előkelőség írta volna álneven. Aztán híre ment, hogy Propertius szolgájától származnak, azóta kevésbé találják a verseket izgalmasaknak.

– Gondoltam. Az uram és Ovidius jókat mulattak a találgatásokon – nem mondtam persze, hogy főleg őrajta.

– Na és írsz még?

– Nem vagyok én költő! Azokat a verseket is annyit javította Ovidius, hogy nem tudom, szerzőnek mondhatom-e magamat egyáltalán. Inkább csak olvasgatnám a verseket és másolnám, rendezgetném őket.

– Írjál is még! Jó, lehet még a költészeteden csiszolgatni. Egy költő sem Helikon hegyén születik, csak némelyik eljut oda sok küszködéssel. Kitartás kell. Kitartás.

– Mégis miről írsz, trójai témákról? Az én életemben nem történt semmi.

– Az én életemben sem, mióta megállapodott ember lettem! – vágta rá Horatius.

– Egyszer egy kidőlt fa majdnem agyonütött, írtad.

Forgács József: Szirmok a serlegben

– Ja, igen, az a bizonyos fa... – felelte sejtelmes mosollyal⁵⁸.

– Miről írhatnék? Legfeljebb arról, hogy Propertius szolgája voltam.

– Akkor írd arról, az is érdekes lehet, hasonló témáról nem szoktak írni! Ne feszélyezzen, hogy szolga voltál. Magam is felszabadított szolga fia vagyok, de Caesar is barátjának tekint. Igaz, ő elsőgenerációs szabadosokat nem szokott az asztalához engedni, a te helyzeted azért rosszabb. Attól még eljöhetsz az irodalmi összejövetelekre, Maecenashoz, meg Pollio-hoz is, hivatkozz rám, hogy én hívtalak. Ha már a verseid eljutottak az irodalmi szalonokba, neked is helyed van ott. Egy sikert már elértél: az írásod messzebb jutott, mint te magad.

Kis nevetés után folytatta:

– Van valami jövedelmed? Magam is hivatalnokoskodtam egy ideig fiatal koromban, a cenzori hivatalban mindig keresnek embert. Jó, ha tartozik az ember valahová, könnyen elveszhetünk a világban, sok a veszély Rómában, egy hivatalban, vagy egy nagyúr szolgálatában meghúzódni biztonságot jelent. Lehetnél egy úr titkára. Úgy hallottam, Messalla szeretné a nála levő verseket, melyeket Tibullus, Sulpicia és barátai írtak, megjelentetni, keres valakit, aki összerendezi az anyagot. Sokat ismersz is már belőle.

Ismét versekkel foglalkozhatok! Mindjárt felvidített a gondolat. A nyíló ajtóval a huzat a konyhából borban úszó virágok illatát sodorta be. Gazdám hasonlata jutott eszembe: olyanok vagyunk, mint a szirmok a serlegben, pompáznak, illatoznak mámorítóan, s a következő pillanatban már a szeméten vannak. Mintha mondaná: Fel a fejjel, fiú! Szép az élet!

Éltünk büszke gyönyör, ragyogás, s holnapra mögöttünk

döngve becsapja talán érckapuját a halál.

(Propertius: II. könyv 15/53-54 Babits Mihály fordítása)

⁵⁸ Van, aki úgy véli, a fa fenyegető kidőlése szimbolikusan a hatalom fenyegetésére utal.

Tartalom

I. könyv	2
Bacchus kertje – prolóógus	2
Légy a borban	3
A költészet méze	6
Pislog a mécszláng.....	8
A remény éledése	11
Pegazus szárnyán.....	13
Meglépetés a szaturnálián	15
Kirándulás Elba szigetére.....	17
A szerelem hálójában	19
A nagy költő otthonában.....	21
A nagyúr intelme	23
Jó szelünk van.....	24
II. könyv	26
Maecenas megenyhül	26
Ünnep, ünnep után	28
A százszirmú rózsa	30
Kihallgatott beszélgetés	33
Nem bűn a szerelem, ha a vágy igazi.....	35
Az örök dicsőségről.....	37
Boldog idő az istenek oltalmában	38
Agrippa fürdője.....	39
A Hold elborul.....	40
A fogfájás	42
Versek a szemétdombon	44
A húség próbái.....	47
Vers Jupiter táblájára	49
Lanuvium szent kígyója	52
III. könyv	54
Száműzetés az Olympusra	54
Mindenki verset ír	55
A titkom	59
A tiburi villában	61

Forgács József: Szirmok a serlegben	86
Caesar lobogója	64
Éjféli levél	65
Egy haldokló lázadása.....	67
Új utakat keresünk	69
Százados ünnep	71
IV. könyv	73
A démonok újra támadnak.....	73
Az utolsó vers	75
Az alvilágba vezető út.....	76
Az istenek bosszúja.....	81
Szabadon és elhagyottan – epilógus	83

